

Српско археолошко друштво

Народни музеј Топлице

СРПСКО АРХЕОЛОШКО ДРУШТВО

XLV СКУПШТИНА И ГОДИШЊИ СКУП

Прокупље, 26. – 28. мај 2022. године

Програм, извештаји и апстракти

Прокупље 2022

Организациони одбор скупа

Драган Поповић, в.д. директора, Народни музеј Топлице

Сања Црнобрња Красић, Народни музеј Топлице

МА Огњен Младеновић, секретар Српског археолошког друштва

др Адам Н. Црнобрња, председник Српског археолошког друштва

др Војислав Филиповић, потпредседник Српског археолошког друштва

Научни одбор скупа

проф. др Душан Михаиловић, Филозофски факултет, Београд

doc. dr Martina Blečić Kavur, Univerza na Primorskem, Fakulteta za humanistične študije, Koper (SLO)

prof. dr Boris Kavur, Univerza na Primorskem, Fakulteta za humanistične študije, Koper (SLO)

др Миљана Радивојевић, UCL Institute of Archaeology, London UK

dr Mario Novak, Institut za antropologiju, Zagreb, Hrvatska

dr Tamas Hajdu, Department of Biological Anthropology, Institute of Biology, Faculty of Science Eötvös Loránd University, Budapest, Hungary

др Драган Милановић, Археолошки институт, Београд

др Надежда Гавриловић Витас, Археолошки институт, Београд

Марин Бугар, Народни музеј, Крушевац

др Драгана Вуловић, Археолошки институт, Београд

др Селена Витезовић, Археолошки институт, Београд

mr Александар Алексић, Завод за заштиту споменика културе Ниш

др Војислав Филиповић, Археолошки институт, Београд

др Адам Н. Црнобрња, Народни музеј у Београду

др Јелена Анђелковић Грашар, Археолошки институт, Београд

др Бојана Племић, Академија струковних студија, Београд

др Видан Димић, Археолошки институт, Београд

др Ана Ђуричић, Лабораторија за биоархеологију, Филозофски факултет, Универзитет у Београду

др Ксенија Ђукић, Лабораторија за антропологију, Институт за анатомију, Медицински факултет, Универзитет у Београду

Приредили: Адам Црнобрња и Војислав Филиповић

Издавач: Српско археолошко друштво, Београд и Народни музеј Топлице, Прокуље

За издавача: Адам Црнобрња и Драган Поповић

Штампа: Colorgrafx, Beograd

Тираж: 125

Бесплатан примерак

ISBN 978-86-80094-19-9

Република Србија

XLV скупштина и годишњи скуп Српског археолошког друштва и штампање ове публикације финансирани су средствима Министарства културе и информисања и Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије

САДРЖАЈ

Програм XLIV годишњег скупа.....	5
Извештај о раду УО САД.....	17
Извештај о финансијском пословању САД.....	22
Извештаји о раду секција САД.....	24
Одбрањени радови на катедри за археологију.....	33
Записник са XLIV скупштине САД.....	36
Самостални стручњаци у култури (обавештење).....	39
Резимеи.....	47

ЧЕТВРТАК, 26. МАЈ 2022.

од 10h Пријављивање учесника, преузимање идентификационих картица и штампаног материјала, **НАРОДНИ МУЗЕЈ ТОПЛИЦЕ**, Ратка Павловића 31, уплата обавезне котизације од 2.500 дин за учеснике који нису чланови САД, пријава за заједничку вечеру.

12h **Свечано отварање скупа - ДОМ КУЛТУРЕ „РАДИВОЈ УВАЛИЋ БАТА“**, Косте Војиновића 1
Милан Аранђеловић, градоначелник
Драган Поповић, в.д. директора, Народни музеј Топлице
др Адам Црнобрња, председник Српског археолошког друштва
С. Црнобрња, **АРХЕОЛОГИЈА ТОПЛИЦЕ**
В. Иванишевић, **ИСТРАЖИВАЊА РУДАРСКИХ РАДОВА У ОБЛАСТИ ЦАРИЧИНОГ ГРАДА**

13:00h *Коктел*

14h **Рад по секцијама и сесијама**
Секција за класичну археологију
Секција за биоархеологију
Сесија: New Insights on the Great Migration Period in The Balkans: A Multidisciplinary Approach
Сесија: Развој металургије у Еврозији: хронологија, контекст и нове интерпретације

СЕКЦИЈА ЗА КЛАСИЧНУ АРХЕОЛОГИЈУ

(секција, Н. Гавриловић Витас)

14h - Народни музеј Топлице 1

Јасмина Давидовић, НОВИ НАЛАЗ ИЗ СИРМИЈУМА

Предраг Пејић, Петар Голубовић, ПОСТАМЕНТИ РЕМЕСИЈАНЕ

Адам Н. Црнобрња, Снежана Ферјанчић, Веселинка Нинковић,
РИМСКИ ЕПИГРАФСКИ СПОМЕНИК ИЗ ВИНЧЕ

Радмила Зотовић, ХРАМОВИ НА ТЕРИТОРЈИ ЦЕНТРАЛНЕ
СРБИЈЕ НА ОСНОВУ ЕПИГРАФСКИХ ИЗВОРА

Душан Рашковић, НАЛАЗИ НОВЦА НА ЈАСТЕБЦУ

Дискусија / Discussion

Љубиша Васиљевић, ФИБУЛЕ ИЗ РАДМИЛОВИЋА У
АНТИЧКОЈ ЗБИРЦИ НАРОДНОГ МУЗЕЈА КРУШЕВАЦ

Љубиша Васиљевић, ДОПУЋЕН КОРПУС СПОМЕНИКА СА
ИМЕНОМ И/ИЛИ ПРЕДСТАВОМ ТЕЛЕСФОРА ИЗ СРБИЈЕ

Бебина Миловановић, Ивана Косановић, Немања Мрђић, Бојан
Поповић, ПРВА СИСТЕМАТСКА ИСТРАЖИВАЊА РИМСКОГ
УТВРЂЕЊА ГЕРУЛАТА У СЕЛУ МИРОЧ

Милан Савић, AD FINES - РИМСКА ПУТНА СТАНИЦА НА
ПРОСТОРУ ДАНАШЊЕ КУРШУМЛИЈЕ

Дискусија / Discussion

Марија Јовић, Драгана Вуловић, КАСНОАНТИЧКИ ДЕЧИЈИ
ГРОБ ИЗ УТВРЂЕЊА ТИМАСУМ МИНУС

Nadežda Gavrilović Vitas, KAMENA MITOLOŠKA SKULPTURA
NA PROSTORU RIMSKOG CENTRALNOG BALKANA U KAS-
NOJ ANTICI

Ивана Косановић, Бебина Миловановић, Наташа Шаркић, ГРОБ
СА ПРИБОРОМ ЗА ПИСАЊЕ ИЗ РИТА (ВИМИНАЦИЈУМ)

Зведана Штимац, СЛУЧАЈ *TERRA SIGILLATA MARMORATA*-Е
НА ЛОКАЛИТЕТУ 42 У СИРМИЈУМУ

Дискусија / Discussion

СЕКЦИЈА ЗА БИОАРХЕОЛОГИЈУ

(секција, Д. Вуловић)

14h - Народни музеј Топлице 2

Димитрије Марковић, Мирко Вранић, Теодора Младеновић, Теодора Радишић, Михаило Радиновић, Амалиа Сабанов, Јелена Булатовић, Соња Вуковић, ПРОЈЕКАТ *ARCHAEOWILD*: ИСТОРИЈА СУКОБА И СУЖИВОТА ЉУДИ И ДИВЉЕГ СВЕТА У ХОЛОЦЕНУ НА ПРОСТОРУ ЦЕНТРАЛНОГ БАЛКАНА

Marija Krečković Gavrilović, UTICAJ STRESA PREŽIVLJENOG U DETINJSTVU NA DUŽINU ŽIVOTNOG VEKA: MORIŠKE NEKROPOLE MOKRIN I OSTOJICEVO

Наташа Шаркић, Мирко Вранић, ОВО ЈЕ МУШКИ СВЕТ: ПРЕЛИМИНАРНА АНТРОПОЛОШКА АНАЛИЗА ОСТЕОЛОШКОГ МАТЕРИЈАЛА ИЗ МАНАСТИРА ХИЛАНДАРА (СВЕТА ГОРА, ГРЧКА)

Веда Микашиновић, Мина Амзирков, Кристина Пенезић, ПРЕЛИМИНАРНИ РЕЗУЛТАТИ ОБРАДЕ ХУМАНОГ ОСТЕОЛОШКОГ МАТЕРИЈАЛА СА НОВИХ ИСТРАЖИВАЊА СРЕДЊО-ВЕКОВНЕ НЕКРОПОЛЕ ВИНЧА – БЕЛО БРДО

Драгана Вуловић, Наташа Миладиновић-Радмиловић, Владан Видосављевић, Угљеша Војводић, СРЕДЊОВЕКОВНА НЕКРОПОЛА ДУБЉЕ ИЗНАД КУЋЕ – ПРЕЛИМИНАРНИ РЕЗУЛТАТИ АНТРОПОЛОШКЕ АНАЛИЗЕ СКЕЛЕТА ИСКОПАНИХ ТОКОМ 2018. ГОДИНЕ

Дискусија / Discussion

**CECIJA: NEW INSIGHTS ON THE GREAT MIGRATION PERIOD
IN THE BALKANS: A MULTIDISCIPLINARY APPROACH**

(сесија, К. Đukić, М. Novak, Т. Hajdu)

16h - Народни музеј Топлице 2

Mario Novak, Branka Milošević Zakić, BIOARCHAEOLOGY OF CHILDREN FROM THE LATE ANTIQUE / EARLY MEDIEVAL SIPAR (SAPPARIS/SIPARIS), NW CROATIA

Ksenija Đukić, Veda Mikašinović, RECONSTRUCTION OF CHILD HEALTH AND DISEASES IN AVAR PERIOD COMMUNITIES

Mario Carić, Mario Novak, Andrea Rimf, Marla Toyne, ŠARENGRAD: JEDNAKOST U ŽIVOTU, JEDNAKOST U SMRTI

Kiss, Krisztián, Líbor, Csilla, Szeniczey, Tamás, Szücsi, Frigyes, BIOARCHAEOLOGICAL ANALYSIS OF SKELETAL REMAINS FROM AVAR PERIOD AND HUNGARIAN CONQUEST PERIOD CEMETERIES OF BODAJK, HUNGARY

Дискусија / Discussion

Veda Mikašinović, Ksenija Đukić, AVAR PERIOD NECROPOLISES IN THE NORTHERN SERBIA: CONTINUITY/DISCONTINUITY BETWEEN ARCHAEOLOGY AND BIOANTHROPOLOGY

Petar Milenković, Ksenija Đukić, Dragoslav Nestorović, THE POSSIBLE CASE OF A GLOMUS JUGULARE IN ARCHAEOLOGICAL HUMAN SKELETAL REMAINS

Szeniczey, Tamás, Rácz, Zsófia, Kiss, Krisztián, Mateovics-László, Orsolya, Pap, Ildiko, Hajdu Tamás, THE ROLE OF GEOGRAPHY IN THE DEVELOPMENT OF THE AVAR PERIOD POPULATION STRUCTURE

Mateovics-László, Orsolya, Líbor, Csilla, ABNORMAL TOOTH WEAR CAUSED BY TOOL USE FOUND IN THE CEMETERY OF SZALASZEND, HUNGARY, DATED TO THE PERIOD OF THE HUNGARIAN CONQUEST (10TH C.)

Дискусија / Discussion

**СЕСИЈА: РАЗВОЈ МЕТАЛУРГИЈЕ У ЕВРОАЗИЈИ:
ХРОНОЛОГИЈА, КОНТЕКСТ И НОВЕ ИНТЕРПРЕТАЦИЈЕ**

**(сесија, М. Радивојевић, Б. Робертс, М. Марић,
Ј. Кузмановић Цветковић, Т. Ререн)**

14h - Народни музеј Топлице 3

Miljana Radivojević, METALURGIJA VINČANSKE KULTURE:
TEHNOLOGIJA, DATOVANJE, POREKLO RUDE I IMPLIKACIJE
ZA IZUČAVANJE POŠETKA METALURGIJE U SVETU

Мирослав Марић, УПОТРЕБА ПРОСТОРА КРОЗ ВРЕМЕ, УПО-
РЕДНИ СЛУЧАЈ ЛОКАЛИТЕТА БЕЛОВОДА И ПЛОЧНИК

Драгана Филиповић, Ђурђа Обрадовић, НЕОЛИТСКА ПОЉО-
ПРИВРЕДА ЦЕНТРАЛНОГ БАЛКАНА ПРЕ И ПОСЛЕ РАЗ-
ВОЈА МЕТАЛУРГИЈЕ

Дискусија / Discussion

Неда Мирковић-Марић, АНАЛИЗА КЕРАМИЧКОГ МАТЕРИЈА-
ЛА ИЗ СОНДЕ 18 СА БЕЛОВОДА И СОНДЕ 24 СА ПЛОЧНИКА

Видан Димић, Драгана Антоновић, ГЛАЧАНО И АБРАЗИВНО КА-
МЕНО ОРУЂЕ СА БЕЛОВОДА (ИСКОПАВАЊЕ 2012-2013. Г.)

Видан Димић, Драгана Антоновић, ГЛАЧАНО И АБРАЗИВНО
КАМЕНО ОРУЂЕ СА ЛОКАЛИТЕТА ПЛОЧНИК (ИСТРАЖИ-
ВАЊА 2012-2013. ГОДИНЕ)

Дискусија / Discussion

Селена Витезовић, ТЕХНОЛОГИЈА КОШТАНИХ СИРОВИНА
У ОКВИРУ ВИНЧАНСКОГ НАСЕЉА НА ПЛОЧНИКУ

Југослав Пендић, Knut Rassman, Patrick Mertl, МАГНЕТОМЕ-
ТРИЈСКО СНИМАЊЕ ЛОКАЛИТЕТА БЕЛОВОДА И ПЛО-
ЧНИК – ИНТЕРПРЕТАЦИЈА И ПОНОВЉИВОСТ РЕЗУЛТАТА

Julka Kuzmanović Cvetković, ARHEOMETALURGIJA I TURIZAM

Дискусија / Discussion

ПЕТАК 27. МАЈ 2022.

9–12h Рад по секцијама и сесијама

Секција за праисторијску археологију

Секција за средњовековну археологију

Секција за заштиту археолошког наслеђа

Сесија: Археолошко наслеђе и одрживост: актуелне праксе и концепти

Сесија: Доживљавање прошлости – презентација археолошког наслеђа кроз експерименталну и искуствену археологију

Секција за археометрију, археотехнологију, геоархеологију и експерименталну археологију

12.30h **Одржавање XLV редовне Скупштине САД (Народни музеј Топлице)**

14h **Пауза**

15.30h **Наставак рада по секцијама и сесијама**

20h **Заједничка вечера**

СЕКЦИЈА ЗА ПРАИСТОРИЈСКУ АРХЕОЛОГИЈУ

(секција, Д. Милановић)

9h - Народни музеј Топлице 1

Душан Михаиловић, Весна Димитријевић, Катарина Богићевић, Драженко Ненадић, Ана Мајкић, Стефан Милошевић, Предраг Радовић, Софија Драгосавац, Сенка Плавшић, ТЕОРИЈСКЕ И МЕТОДОЛОШКЕ ПРЕТПОСТАВКЕ ПРОУЧАВАЊА ИНТЕРАКЦИЈА ИЗМЕЂУ НЕАНДЕРТАЛАЦА И РАНИХ МОДЕРНИХ ЉУДИ НА ЦЕНТРАЛНОМ БАЛКАНУ – ПРОЈЕКАТ НЕЕМО

Александар Булатовић, Александар Капуран, Војислав Филиповић, Огњен Младеновић, Петар Милојевић, Марија Љуштина, Маја Гајић Квашчев, Богдана Милић, ПРОЈЕКАТ THE FLOW – ИНТЕРАКЦИЈЕ-УТИЦАЈИ-ТРАНСФОРМАЦИЈЕ: ВЕЗЕ ЦЕНТРАЛНОГ БАЛКАНА И УДАЉЕНИХ ОБЛАСТИ У БАКАРНОМ И БРОНЗАНОМ ДОБУ

Ђорђе Радоњић, ПРОСТОРНИ ОДНОС НЕОЛИТСКИХ НАСЕЉА У ШИРОЈ ОКОЛИНИ ПЛОЧНИКА

Јован Д. Митровић, Војислав Филиповић, ПРАИСТОРИЈСКИ “ДЕПО” БРОНЗАНИХ СЕКИРА ИЗ СЕЛА ПОПОВИЦА КОД СОКО БАЊЕ

Анђелка Путица, “THE SOUND OF SILENCE” – МАЧЕВИ СРЕДЊЕГ И КАСНОГ БРОНЗАНОГ ДОБА СА ТЕРИТОРИЈЕ ВОЈВОДИНЕ: КОНТЕКСТИ, УПОТРЕБА И ТРЕТМАН ПРЕ ОДЛАГАЊА

Дискусија / Discussion

Martina Blečić Kavur, LIVING ON THE FAST LANE. GROWING UP IN THE LATE BRONZE AGE

Boris Kavur, OUR HOUSE, IN THE MIDDLE OF OUR STREET. (SOCIAL) CONSTRUCTION OF A LATE BRONZE AGE SETTLEMENT

Урош Николић, Драган Милановић, Мирослав Кочић, АЦИНЕ ЊИВЕ – БРАЈКОВО II – ПРЕТХОДНА АРХЕОЛОШКА ИСТРАЖИВАЊА И ШИРИ ГЕОГРАФСКИ КОНТЕКСТ

Dragan Milanović, Miroslav Kočić, Jovan Đajić, HORIZONTALNA I VERTIKALNA STRATIGRAFIJA LOKALITETA ADŽINE NJIVE - BRAJKOVO KOD KLENKA NA OSNOVU DOSADAŠNJIH ARHEOLOŠKIH ISTRAŽIVANJA 2021. I 2022. GODINE

Дискусија / Discussion

Мирослав Кочић, Драган Милановић, Урош Николић, АЦИНЕ ЊИВЕ БРАЈКОВО – ПРОСТОРНА АНАЛИЗА ЛОКАЛИТЕТА И

**МИРКО-РЕГИЈЕ СА ПЕДОЛОШКИМ, ГЕОМОРФОЛОШКИМ
И ЕКОЛОШКИМ ЕЛЕМЕНТИМА**

Маринко Антонијевић, Мирослав Кочић, Драган Милановић,
НАЧИНИ ЕФИКАСНОГ ПОВЕЗИВАЊА ПРОСТОРНИХ БАЗА
ПОДАТАКА СА ОБАВЕЗНОМ АРХЕОЛОШКОМ ДОКУМЕН-
ТАЦИЈОМ И ЗАХТЕВИМА МОДЕРНОГ ИСТРАЖИВАЊА

Срећко Живановић, Драган Милановић, Мирослав Кочић, Лазар
Марковић, ФОТОГРАМЕТРИЈСКИ ПРИСТУП ТЕРЕНСКОЈ ДО-
КУМЕНТАЦИЈИ

Марија Свилар, Драган Милановић, Мирослав Кочић, ОРНА-
МЕНТАЛНЕ ТЕХНИКЕ И МОТИВИ НА КАСНОЕНЕОЛИТ-
СКОЈ ГРНЧАРИЈИ СА ЛОКАЛИТЕТА АЦИНЕ ЊИВЕ (ЗАПАД-
НА СРБИЈА)

Дискусија / Discussion

СЕКЦИЈА ЗА СРЕДЊОВЕКОВНУ АРХЕОЛОГИЈУ

(секција, М. Бугар)

9h - Народни музеј Топлице 2

Дејан Радичевић, Радивоје Арсић, Драган Ђирковић, АРХЕО-
ЛОШКА ИСТРАЖИВАЊА НА ЛОКАЛИТЕТУ ОРЛОВИНЕ У
МАЛОМ ЗВОРНИКУ

Милица Радишић, ЦРТИЦЕ О МЕЂУРЕГИОНАЛНИМ ВЕЗА-
МА УГАРСКЕ НА ПРИМЕРУ НАЛАЗА АРПАДОВСКОГ ПЕ-
РИОДА У ВОЈВОДИНИ (КРАЈ 10-11. ВЕК)

Емина Зечевић, ГРОБЉЕ СА МРАМОРИМА У ПОДРИЊУ И
ТВРЂАВА КУПИНИК У СРЕМУ, РЕЗУЛТАТИ НОВИХ АРХЕО-
ЛОШКИХ ИСТРАЖИВАЊА ПОЗНОГ СРЕДЊЕГ ВЕКА

Владан Видосављевић, Ирина Кајтез, СЕВЕРНА ТАБИЈА НО-
ВОПАЗАРСКЕ ТВРЂАВЕ-РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА 2020.
И 2021. ГОДИНЕ

Вујадин Иванишевић, Иван Бугарски, ЦАРИЧИН ГРАД: ХОРИ-
ЗОНТИ 7. ВЕКА

Дејан Радичевић, Владан Миливојевић, ЂУРИНЕ ЋЕЛИЈЕ НА
РУДНИКУ: АРХЕОЛОШКА ИСТРАЖИВАЊА 2018-2021. ГО-
ДИНЕ

Дискусија / Discussion

Дејан Радичевић, Владан Миливојевић, АРХЕОЛОШКА ИС-
ТРАЖИВАЊА НА ЛОКАЛИТЕТУ ДВОРИНЕ-МАЏАРСКО
ГРОБЉЕ КОД АРАНЂЕЛОВЦА У 2020. И 2021. ГОДИНИ

Душан Којић, АРХЕОЛОШКА ИСТРАЖИВАЊА НА ЛОКАЛИ-
ТЕТУ МАНАСТИРИШТЕ У КИЈЕВЦИМА У 2021. ГОДИНИ

Владан Видосављевић, Угљеша Војводић, ЗАШТИТНА АРХЕО-
ЛОШКА ИСТРАЖИВАЊА У СЕВЕРНОМ ДЕЛУ ПОРТЕ ЦРК-
ВЕ СВЕТИХ АПОСТОЛА ПЕТРА И ПАВЛА У НОВОМ ПАЗАРУ

Угљеша Војводић, Владан Видосављевић, ДОСАДАШЊИ РЕ-
ЗУЛТАТИ И ПЕРСПЕКТИВЕ АРХЕОЛОШКИХ ИСТРАЖИ-
ВАЊА СРПСКИХ СРЕДЊОВЕКОВНИХ НЕКРОПОЛА У ОБ-
ЛАСТИ РАСА

Рашко Рамадански, Владимир Пецикоза, МЕТАЛНИ САСТАВ
УГАРСКОГ И СРЕДЊОЕВРОПСКОГ НОВЦА ИЗ ОСТАВЕ СА
ЛОКАЛИТЕТА ЧИК КОД БАЧКОГ ПЕТРОВОГ СЕЛА

Рашко Рамадански, Ана Смук, АРХЕОБОТАНИЧКА АНАЛИЗА
ОСТАКА СИРКА (*Sorghum bicolor*) СА ЛОКАЛИТЕТА ПЕР-
ЛЕК КОД БЕЧЕЈА

Дискусија / Discussion

Дивна Гачић, ПЕТРОВАРАДИНСКА ТВРЂАВА, АРСЕНАЛ-ИС-
ТРАЖИВАЊА 2022. (СРЕДЊОВЕКОВНИ НАЛАЗИ)

Владан М. Здравковић, 3Д АРХИТЕКТОНСКА СТУДИЈА
СРЕДЊОВЕКОВНОГ ПЕТРОВАРАДИНА - УТВРЂЕНА ЦИС-
ТЕРЦИТСКА ОПАТИЈА БЕЛАФОНС

Дејан Радичевић, Ана Цицковић, Мирко Вранић, АРХЕОЛОШКА ИСТРАЖИВАЊА НА РУДНИКУ 2018-2021. ГОДИНЕ

Сања Црнобрња Красић, О ИСТРАЖИВАЊИМА СРЕДЊЕВЕКОВНИХ ЛОКАЛИТЕТА НА ПРОСТОРУ ТОПЛИЦЕ У 2021.

Филип Стефановић, Моника Милосављевић, Бранислав Стојановић, СРЕДЊОВЕКОВНИ ГРАД ПЕТРУС, НОВЕ ПЕРСПЕКТИВЕ-ОБНОВЉЕНА ИСТРАЖИВАЊА 2021. ГОДИНЕ

Дискусија / Discussion

СЕКЦИЈА ЗА ЗАШТИТУ АРХЕОЛОШКОГ НАСЛЕЂА

(секција, А. Алексић)

9h - Народни музеј Топлице 3

Марин Бугар, ЗАШТИТНА АРХЕОЛОШКА ИСТРАЖИВАЊА НА ЛОКАЛИТЕТУ БРДО У ОБРЕЖУ

Александар Ђукић, АРХЕОЛОШКА КАРТА ОПШТИНЕ ЉИГ

Момир Церовић, Драган Милановић, Мирослав Кочић, Урош Николић, РОЗЕТА НА ТРАСИ БУДУЋЕГ АУТОПУТА РУМА-ШАБАЦ

Адам Н. Црнобрња, ОБАВЕЗЕ ИНВЕСТИТОРА ПРЕМА ЗАЈМОДАВЦИМА И ЗАШТИТА АРХЕОЛОШКОГ НАСЛЕЂА

Адам Н. Црнобрња, АРХЕОЛОШКО НАСЛЕЂЕ У ОКВИРУ СПОМЕНИКА НА ЛИСТИ СВЕТСКЕ БАШТИНЕ – ПРИМЕР ПЕТРОВЕ ЦРКВЕ У РАСУ

Дискусија / Discussion

**СЕСИЈА: СЕСИЈА: АРХЕОЛОШКО НАСЛЕЂЕ И
ОДРЖИВОСТ: АКТУЕЛНЕ ПРАКСЕ И КОНЦЕПТИ**

(сесија, Б. Племић, Ј. Анђелковић-Грашар)

11h - Народни музеј Топлице 3

Јасминка Богић, Марко Јанковић, Александар Алексић, ПРИЛОГ
ЗАШТИТИ АРХЕОЛОШКОГ НАСЛЕЂА: РИМСКИ АКВА-
ДУКТ У СОМБОРСКОМ БУЛЕВАРУ У НИШУ

Гордана Јеремић, Александар Алексић, Јасминка Богић, ПРИ-
ЛОГ ЗАШТИТИ АРХЕОЛОШКОГ НАСЛЕЂА: НОВИ НАЛАЗИ
КАСНОАНТИЧКИХ ГРОБОВА НЕКРОПОЛЕ НАИСУСА У ЈА-
ГОДИН МАЛИ

Марин Бугар, НАДГРОБНИ СПОМЕНИЦИ ИЗ ЗДРАВИЊА –
КРАТАК ОСВРТ НА ЛОКАЛНУ ПРЕЗЕНТАЦИЈУ НАСЛЕЂА

Љубиша Васиљевић, МОГУЋНОСТ ЗА НОВИ ЖИВОТ ЛОКА-
ЛИТЕТА МОГИЛЕ У НОЗРИНИ КОД АЛЕКСИНЦА

Дискусија / Discussion

Сања Црнобрња, LIVING HISTORY КОНЦЕПТ КАО ИНТЕР-
ПРЕТАТИВНИ МОДЕЛ НА ПРИМЕРУ ПРОЈЕКТА ‘КОЗНИК
- ГРАД ВИТЕЗОВА‘

Адам Н. Црнобрња, КОМПЛЕКС РИМСКИХ РУДНИКА НА
КОСМАЈУ – ЗАШТИТА КРОЗ УКЉУЧИВАЊЕ У ОДРЖИВИ
РАЗВОЈ

Весна Црноглавац, ИЗАЗОВИ У ОЧУВАЊУ АРХЕОЛОШКОГ
НАСЛЕЂА (ИЗ ПРАКСЕ НАРОДНОГ МУЗЕЈА НИШ)

Јелена Анђелковић-Грашар, АЛАТИ И ПРАКСЕ У ОДРЖИВОМ
РАЗВОЈУ ВИМИНАЦИЈУМА

Бојана Племић, КУЛТУРНЕ РУТЕ И АРХЕОЛОШКО НАСЛЕЂЕ
СРБИЈЕ

Дискусија / Discussion

**СЕСИЈА: ДОЖИВЉАВАЊЕ ПРОШЛОСТИ –
ПРЕЗЕНТАЦИЈА АРХЕОЛОШКОГ НАСЛЕЂА КРОЗ
ЕКСПЕРИМЕНТАЛНУ И ИСКУСТВЕНУ АРХЕОЛОГИЈУ**

(сесија, В. Димић, А. Ђуричић)

17.30h - Народни музеј Топлице 3

Ана Ђуричић, Видан Димић, ИСКУСТВЕНА АРХЕОЛОГИЈА
И ПРЕЗЕНТАЦИЈА АРХЕОЛОШКИХ ИСТРАЖИВАЊА У СР-
БИЈИ

Julka Kuzmanović Cvetković, PLOČNIK – NEOLIT UŽIVO

Dragan Janković, ISKUSTVA PRI REKONSTRUKCIJI MEZOLIT-
SKIH I NEOLITSKIH STANIŠTA NA IMANJU POLJOPRIVRED-
NOG DOBRA RADMILOVAC U VINČI

Емилија Николић, АРХЕОЛОШКИ МУЗЕЈ НА ОТВОРЕНОМ У
СТАПАРСКОЈ БАЊИ КРАЈ УЖИЦА: ИЗГРАДЊА И УРЕЂЕЊЕ
ПРОСТОРА

* Селена Витезовић, Видан Димић, Даница Михаиловић, Драгана
Антоновић, У ПОТРАЗИ ЗА ПРАИСТОРИЈСКИМ ИЗВОРИМА
СИРОВИНА: ПРЕЛИМИНАРНИ РЕЗУЛТАТИ РЕКОГНОС-
ЦИРАЊА РУДНИКА И ОКОЛИНЕ

СУБОТА 28. МАЈ 2022.

9h **Екскурзија**

* Секција за археометрију, археотехнологију, геоархеологију и експерименталну архео-
логију

ИЗВЕШТАЈ О РАДУ УПРАВНОГ ОДБОРА СРПСКОГ АРХЕОЛОШКОГ ДРУШТВА ОД ОКТОБРА 2021. ДО МАЈА 2022. ГОДИНЕ

Управни одбор Српског археолошког друштва је у наведеном периоду одржао две седнице (једну електронску и једну уживо), али се више пута приступало и електронским договорима и изјашњавањима о појединачним питањима, те су сви послови редовно обваљани.

Конкурси

Друштво је конкурисало на више јавних конкурса код надлежних министарстава. Код Министарства науке, просвете и технолошког развоја конкурисали смо са пројектом *XLV скупштина и скуп САД* (одобрено 200.000,00 динара). Код Министарства културе и информисања конкурисали смо са четири пројекта: *Издавање часописа Гласник САД 38/2022* (одобрено 676.000,00 дин, руководилац Драгана Антоновић), *Подизање свести о значају археолошког наслеђа и унапређење рада Српског археолошког друштва* (одобрено 324.000,00 дин, руководилац Адам Црнобрња), *Платформа за претрагу података о археолошком наслеђу у објављеној литератури* (дигитализација, нису одобрена средства) и *Вршење поверених послова репрезентативног удружења* (одобрено 420.000,00 динара). За све пројекте реализоване током 2021. године Друштво је ажурно поднело исцрпне извештаје Министарству културе и информисања.

Издавачка делатност

Крајем 2021. године из штампе су изашле следеће публикације Друштва:

- *Гласник САД 38*, уредник Драгана Антоновић, 452 стр. (финансијски подржан од стране Министарства културе и информисања)

- Монографија *Naissus: топографија античког и касноантичког Ниша: археолошки трагови на простору центра савременог града*, аутора Гордане Јеремић и Тонија Чершкова, у суиздаваштву са Заводом за заштиту споменика културе Ниш (финансијски подржано од стране Министарства науке, просвете и технолошког развоја)
- Зборник радова са конференције MESO 2015, *Foraging Assemblages (Vol. I and II)*, чији су уредници Душан Борић, Драгана Антоновић и Бојана Михаиловић (XLII + 851 стр). Зборник је припремљен и штампан средствима која су прикупљена од котизација током скупа и средствима суиздавача, The Italian Academy for Advanced Studies in America, Columbia University.
- У припреми за улазак у штампу је и зборник радова “Integration of Archaeological Heritage Interpretation into Practice (Concepts and case Studdies)”, уредница Бојане Племић и Јелене Анђелковић Грашар, у суиздаваштву са Археолошким институтом Београд (финансијски подржано од стране Министарства науке, просвете и технолошког развоја)

Поверени послови репрезентативног удружења у култури

Самостални стручњаци у култури

Током 2021. године стигла су два захтева за утврђивање статуса самосталног стручњака у култури, упућена Српском археолошком друштву од стране колегиница Јасминке Богић и Јоване Мијатовић. Поступак утврђивања статуса за колегиницу Јасминку Богић је обустављен, будући да је она у међувремену засновала радни однос на одређено време. Након увида у приспелу документацију, Статусна комисија Српског археолошког друштва донела је одлуку о утврђивању статуса самосталног стручњака у култури у подручју научноистраживачке и едукативне делатности у култури за колегиницу Јовану Мијатовић.

Признања за врхунски допринос националној култури

Након више година недодељивања “признања за врхунски допринос националној култури, односно култури националних мањина” (познатијих као “националне пензије”), 01.11.2021. године поново је расписан Јавни позив за достављање образложеног предлога за доделу истих. За разлику од ранијих додела, ове године се први пут радило по новом закону, и једини предлагачи кандидата могла су да буду искључиво репрезентативна удружења у култури, а на сонову приспелих пријава. Законом је предвиђено да за свако од 25 подручја у култури могу бити предложена највише по три кандидата, а да комисија министарства на годишњем нивоу може доделити највише 20 националних признања.

Српско археолошко друштво је репрезентативно удружење за два подручја у култури: 1) истраживање, заштита, коришћење, прикупљање и представљање непокретног културног наслеђа; 2) научноистраживачка и едукативна делатност у култури.

За подручје непокретног културног наслеђа пријавио се један кандидат, проф. др Мирко Ковачевић. За наведено подручје је формирана *Комисија за подношење образложеног предлога за доделу признања за врхунски допринос националној култури* чији су чланови: Марија Каличанин Крстић, Сања Кесић-Ристић, Невена Дебљовић-Ристић, Радивоје Арсић и Адам Црнобрња.

За подручје научноистраживачке и едукативне делатности Српско археолошко друштво дели репрезентативност са удружењем Базаарт из Београда. За добијање националног признања у том подручју у култури пријавила су се четири кандидата: Мирољуб Вучковић и Зора Бокшан Танурџић (преко удружења Базаарт), Божидар Зечевић и Радослав Зеленовић (преко Српског археолошког друштва). За наведено подручје такође је формирана *Комисија за подношење образложеног предлога за доделу признања за врхунски допринос националној култури* чији су чланови: Сунчица Миловановић, Александра Јоксимовић, Даринка Ковачевић (Базаарт), Богдана Опачић, Адам Црнобрња, Војислав Филиповић (Српско археолошко друштво).

За потребе рада на повереним пословима израђен је и усвојен читав низ докумената (споразум о сарадњи са Базаарт, правилници о критеријумима за оба подручја у култури, листе награда за оба подручја у култури, усаглашавање образложених оцена предлога и друго). Након увида у достављене документације кандидата донете су одлуке да Министарству културе и информисања буду достављене образложене оцене са предлозима за доделу признања за следеће кандидате: проф. др Мирко Ковачевић за подручје непокретног културног наслеђа; Зора Бокшан Танурџић, Божидар Зечевић и Радослав Зеленовић за подручје научноистраживачке и едукативне делатности у култури.

Комисија Министарства културе и информисања донела је одлуку о додели 20 признања у 2021. години, а иста су добили проф. др Мирко Ковачевић, Божидар Зечевић и Радослав Зеленовић.

Разно

Једини стални извор сопствених прихода Друштва јесу чланарине. У тренутку писања овога извештаја Друштво има 325 редовних чланова.

Ове године нисмо прерачунавали колико је укупан износ у новцу заосталих чланарина, јер смо сматрали да је то губљење снаге и времена. Измирење чланарине је практично и једина обавеза чланова, која се у целости компензује преузимањем Гласника САД за текућу годину, а чија је појединачна производна цена сада већ знатно виша и од чланарине за запослене колеге. Све остале обавезе које Друштво током године има чланови радних тела обављају волонтерски (Управни одбор, Редакција Гласника, Надзорни одбор, Статусна комисија). Слање појединачних опомена и подсетника за плаћање чланарине поново ћемо морати да активирамо, али бисмо вам скренули пажњу да и тај посао неко мора волонтерски да уради. Због тога апелујемо да се чланарине

редовно измирују, јер само на тај начин се може обезбедити стабилно функционисање Друштва.

За бољи рад Друштва било би неопходно и укључивање већег броја чланова у његов редован рад. Свака иницијатива је добро дошла, и свако од чланова може предложити неку нову активност и преузети на себе њену реализацију, а на Управном одбору је одговорност да изабере и одобри те активности, као и да помогне у обезбеђивању услова за њихове реализације. Молили бисмо вас да о томе размишљате, и да и на тај начин помогнете да Друштво што боље ради у наредном периоду.

На крају, Управни одбор Српског археолошког друштва захваљује се нашем овогодишњем домаћину, Нароном музеју Топлице, на суорганизацији XLV годишњег скупа и скупштине САД.

др Адам Н. Црнобрња
председник Српског археолошког друштва

ИЗВЕШТАЈ О ФИНАНСИЈСКОМ ПОСЛОВАЊУ СРПСКОГ АРХЕОЛОШКОГ ДРУШТВА

За период од 1.1. – 31.12.2020. године

Приходи:

Донације :

- Министарство културе	1.374.000,00
- Министарство науке	200.000,00
- Донације, физ.лица	50.000,00
Приходи од камате	343,46
Чланарине	109.800,00
Укупно	1.734.143,46

Расходи: (буџетски рачун - Мин. културе Гласник)

Штампа „Гласник САД“	368.280,00
Ауторски хонорари	259.798,82
Укупно.....	628.078,82

Расходи: (буџетски рачун - Мин. културе Подизање свести)

Ауторски хонорари	57.820,84
Уговори о делу	27.044,02
Штампа Зборника	49.500,00
Рекламни материјал.....	48.300,72
Одржавање базе	80.000,00
Укупно.....	262.665,58

Расходи: (буџетски рачун- Мин. културе Репрезентативност)

Уговори о делу	142.543,35
Адвокатске услуге	67.500,00
Укупно.....	210.043,35

Расходи: (буџетски рачун- Мин. културе Дигитализација)

Дигитализација Гласника	200.000,00
Укупно.....	200.000,00

Расходи: (буџетски рачун- Мин. просвете Научни скуп)

Штампа публикације	200.000,00
Укупно.....	200.000,00

Расходи: (Месо 2015- девизе)

Штампа зборника	901.970,78
Укупно.....	901.970,78

Расходи: (сопствени рачун)

Канцеларијски материјал	1.488,80
Рекламни материјал	12.240,00
Остали трош, шпедиција	59.361,62
Птт трошкови.....	1.730,00
Трошкови платног промета.....	6.236,40
Исбн, цип.....	18.950,00
Негативне курсне разлике.....	2.636,36
Укупно.....	102.643,18

Укупни расходи за 2021.годину износе 2.325.970,78

- Затечено стање на почетку 2021. године, на рачуну сопствених прихода, 465.086,00 износи рсд.
- Затечено стање на почетку 2021. године, на девизном рачуну (EURO), износи 910.598,68 рсд.
- Затечено стање на почетку 2021. године, на девизном рачуну (USD), износи 22.002,65 рсд.

Стање на динарском рачуну	532.050,50
Стање на девизном рачуну (EURO)	0,00
Стање на девизном рачуну (USD)	22.863,76
Стање на буџетском рачуну	270.887,57

Подносилац извештаја Маја Јовановић

ИЗВЕШТАЈ О РАДУ СЕКЦИЈЕ ЗА ПАЛЕОЛИТ И МЕЗОЛИТ

Због епидемиолошке ситуације, током 2021. године рад секције је био консултативног карактера, у вези са текућим и планираним истраживањима. Ископавања доњопалеолитског локалитета Петровац 1 у близини Лебана покренула су бројна питања у вези са иницијалном колонизацијом Балкана у доњем палеолиту. Објављивање радова о археолошким и палеоантрополошким налазима из Велике Баланице и Пештурине подстакло је међународну расправу о месту Балканског полуострва у популационим померањима и културним и друштвеним интеракцијама на прелазу из средњег у горњи плеистоцен. Поводом почетка реализације пројекта „Neanderthal and Early Modern Human interactions in the Central Balkans“ (NEEMO), који се реализује у сарадњи Филозофског и Рударско-геолошког факултета у Београду, покренута је расправа о контактима између неандерталаца и раних модерних људи. Међународна конференција „Recent research in the Prehistory of the Balkans“ (Париз) на којој је учествовало више чланова секције, заједно са објављивањем резултата истраживања Велике пећине код Жагубице, иницирала је дискусију о граветијенском рефугијуму на Балкану у периоду максимума последњег лацијала. Током 2022. године биће настављене припреме за организовање међународне конференције о контактима између Балкана, Анадолије и Блиског истока у средњем и горњем плеистоцену.

проф. др Душан Михаиловић
председник Секције за палеолит и мезолит САД

ИЗВЕШТАЈ О РАДУ СЕКЦИЈЕ ЗА ПРАИСТОРИЈСКУ АРХЕОЛОГИЈУ

Редовни годишњи састанак Секције за праисторијску археологије САД одржан је током годишњег скупа САД у просторијама Завичајног музеја у Параћину 15. октобра 2021. године.

Том приликом је представљено једанаест реферата. Учествовали су стручњаци из Археолошког института у Београду, Одељења за археологију Филозофског факултета Универзитета у Београду, Универзитета у Винипегу (Канада), Народног музеја Београд, Кипарског Универзитета Технологије у Лимасолу (Кипар), Универзитета у Питсбургу (САД), Завода за заштиту споменика културе Крагујевац, Завичајног музеја Рума, Народног музеја Шабац, Музеја Војводине, Градског музеја Сомбор, Лабораторије за биоархеологију Одељења за археологију Филозофског факултета Универзитета у Београду и Универзитета на Приморском факултета за хуманистичке студије у Копру (Словенија). На секцији је присуствовало око 10 колега.

Након скупа колеге су изразиле захвалност колегама из Завичајног Музеја Параћин, директору Браниславу Стојановићу и кустосу-археологу Филипу Стефановићу на гостопримству и успешној организацији секције.

др Драган Милановић
председник Секције за праисторијску археологију САД

ИЗВЕШТАЈ О РАДУ СЕКЦИЈЕ ЗА КЛАСИЧНУ АРХЕОЛОГИЈУ

Годишњи састанак Секције за класичну археологију САД у 2021. години је и поред пандемије ковид-19, одржан на задовољство свих учесника, уживо у Завичајном музеју у Параћину, у периоду од 14.-16. октобра 2021. године. Ове године је на секцији за класичну археологију било представљено чак 16 радова колегиња и колега из земље и иностранства и то: 14 радова у оквиру сесије др С. Петковић и др Н. Гавриловић Витас „Антички култ на централном Балкану. Светилишта, вотивни споменици и олтари као света места“ и четири предавања у оквиру секције за класичну археологију генерално. Дијапазон радова се кретао од тема везаних за археолошка сведочанства култова и светилишта у римско доба, преко вотивних и фунерарних натписа, налаза скул-

птуре, иконографије, нумизматике до анализе малтера за конзервацију античких објеката.

На овогодишњој секцији за класичну археологију су учествовале колегинице и колеге из Археолошког института у Београду, Филозофског факултета у Београду, Завичајног музеја у Књажевцу, Народног музеја у Крушевцу, музеја рударства и металургије у Бору, као и колеге из различитих институција из Хрватске, Аустрије и Немачке. Фокус различитих тема са сесије о античком култу и светилиштима се углавном налазио на култним статуама, култним налазима и натписима са различитих локалитета (Сингидунум, Феликс Ромулијана, Тимакум Минус, Сингидунум, Наисус, Стоби итд.) и сакралних места као што су локалитет Могила у селу Нозрина у античком периоду. Представљени су како нови археолошки налази у контексту култних места и религиозних радњи, иконографије, али и архитектуре сакралних објеката, тако и нови резултати у контексту документовања и анализе новца тетрархије, биљних прилога из римског саркофага из околине Сингидунума, антропоморфне керамичке светилке из музеја града Београда, промена у третману тела током прва два века у Горњој Мезији и научно-истраживачког пројекта MODECO 2000 у контексту малтера за конзервацију античке архитектуре.

Након предавања пропраћених презентацијама, уследила је подужа дискусија на тему претходно представљених проблема и могућих претпоставки њихових разрешења.

На крају секције је најављена могућност скупа секције у зависности од стања и трајања пандемије у Србији током текуће године, као и одржавање наредног скупа САД у Прокупљу од 26.-28. маја 2022. године, где ће бити представљени нови резултати археолошких истраживања и изучавања различитих проблематика из античког периода.

др Надежда Гавриловић Витас
председница Секције за класичну археологију САД

ИЗВЕШТАЈ О РАДУ СЕКЦИЈЕ ЗА СРЕДЊОВЕКОВНУ АРХЕОЛОГИЈУ

Редовни годишњи састанак Секције за средњовековну археологију одржан је 14. октобра 2021. године у оквиру XLIV годишњег скупа Српског археолошког друштва. Рад секције се састојао из три стручна реферата.

У првом реферату колега Рашко Рамадански (Градски музеј Бечеј) говорио је о веома интересантном налазу монете примећене на аукцији Roma Numismatics Ltd.. Упоређујући је са фолисима Константина VII Порфирогенита (913-959) и Романа Лакапина (919-944), златним и сребрним издањима руског кијевског кнеза Владимира (980-1015) и новцем бугарског владара Владимира Расате (889-893) колега Рамадански је дошао до веома интересантног закључка да је у питању новац српског владара Јована Владимира (1000-1016) који је управљао Дукљом. С обзиром да до сада нису документовани примерци новчарства међу Србима пре XIII века новац Јована Владимира био би од ванредног значаја као први новац неког српског или јужно-словенског владара.

У другом реферату колегиница Милица Радишић (Археолошки институт Београд) је на врло аналитичан начин приказала развој идеја везаних за проблематику бјелобрдске културе која у средњоевропским стручним круговима још увек представља велику контраверзу. С обзиром да су у овом случају још увек присутне значајне хронолошке и детерминолошке разлике у тумачењу истих појава на различитим територијама, колегиница Радишић је кроз савремене тенденције у истраживању понудила могући приступ за даља проучавања овог периода у Србији. У задњем излагању колегиница Наташа Шаркић (OsteoResearch) је испред коаутора Марине Матковић Врбан, Марије Михаљевић (Градски музеј Нова Градишка) и Мислава Чавке (Клинички болнички центар Загреб, клинички завод за интервенцијску и дијагностичку радиологију; Медицински факултет свеучилишта у Загребу, Катедра за социјалну медицину и организацију здравствене заштите) приказала прелиминарне резултате археолошких истраживања и антрополошке анализе са локалитета Рашашка - Рачеша јужно од насеља Бобаре у Хрватској (XIII-XVI век). Овом приликом је

посебан акценат стављен на примену погребне археологије која у анализи може донети важне податке о редоследу сахрањивања у колективним гробницама, погребним обичајима, тафономским факторима којим су остаци били изложени, постојању погребне архитектуре, итд.

Уз наду да ће се попуштањем мера узрокованих познатом пандемијом у скоријем периоду организовати и други састанак секције за средњовековну археологију, захваљујемо се колегама из Завичајног музеј Параћин на одличној организацији.

Марин Бугар
председник Средњовековне секције САД

ИЗВЕШТАЈ О РАДУ СЕКЦИЈЕ ЗА БИОАРХЕОЛОГИЈУ

Годишњи, и јубиларни десети по реду, састанак Секције за биоархеологију је на XLIV Годишњем скупу САД одржан 14. октобра 2021. године у Параћину. На секцији је било изложено шест реферата са биоархеолошким темама из праисторијских и историјских периода. Представљени реферати су обухватили један рад из поља археоботанике и пет радова из поља биофизичке антропологије. На скупу су учествовали стручњаци из: Археолошког института у Београду, Института Биосенс, Универзитет у Новом Саду, Филозофског факултета у Београду, Медицинског факултета у Београду, Завода за заштиту споменика културе у Панчеву, Народне библиотеке „Бранко Радичевић“ Озаци са музејском јединицом, Univerza na Primorskem Fakulteta za humanistične študije и Oxford Martin School, University of Oxford, UK.

др Драгана Вуловић
председница Биоархеолошке секције САД

ИЗВЕШТАЈ О РАДУ СЕКЦИЈЕ ЗА АРХЕОМЕТРИЈУ, АРХЕОТЕХНОЛОГИЈУ, ГЕОАРХЕОЛОГИЈУ И ЕКСПЕРИМЕНТАЛНУ АРХЕОЛОГИЈУ

Секција за археометрију, археотехнологију и експерименталну археологију била је мање активна током 2021. и у првом делу 2022. године, због неповољне ситуације за рад у условима пандемије, те су планирана предавања и састанци Секције одложени. Током 2021, Секција је учествовала на XLIV Годишњем скупу Друштва који је одржан у јесен 2021. у Параћину у ограниченом обиму.

На овогодишњем, XLV Годишњем скупу у Прокупљу, чланови Секције ААГЕА Видан Димић и Ана Ђуричић организују тематску сесију под насловом *Доживљавање прошлости – презентација археолошког наслеђа кроз експерименталну и искуствену археологију*. Скуп Секције ААГЕА ван редовних скупова Друштва планиран је за 2023. годину, уколико буду повољни услови за одржавање скупа уживо, и биће пропраћен зборником радова.

др Селена Витезовић
председница Секције за ААГЕА

ИЗВЕШТАЈ О РАДУ СЕКЦИЈЕ ЗА ЗАШТИТУ АРХЕОЛОШКОГ НАСЛЕЂА У ПЕРИОДУ 2021. – 2022.

Секција за заштиту археолошког наслеђа у периоду 2020. - 2021. године учествовала је у оквиру XLIV Годишњег скупа Српског археолошког друштва у Параћину од 14. до 16. октобра 2021. године организовањем тематске сесије *Превентивна археологија и заштита археолошког наслеђа* као и у оквиру редовног заседања.

Тематска сесија *Превентивна археологија и заштита археолошког наслеђа* одржана је “онлајн”, пре свега услед чињенице да је највећи број учесника био из иностранства. Учесници Годишњег скупа имали су прилику да у реалном времену прате

одржавање сесије преко пројектора у засебној сали зграде Новог културног центра, као и преко интернета. Постојала је могућност и за дискусију. Већина реферата су претходно била снимљена, а затим презентована у оквиру саме сесије.

Сесију је модерирао Александар Алексић, док су специјални гости били: проф. др. Стефано Кампана из Италије (*Stefano R L Campana, UNIVERSITY of SIENA, Department of History and Cultural Heritage, Landscape Archaeology & Remote Sensing LAB*), проф. др. Предраг Новаковић из Словеније (*Odeljenje za arheologiju Filozofski fakultete, Univerzitet u Ljubljani*), проф. др. Михал Павлета из Пољске (*Michał Pawleta The AMU Faculty of Archaeology, Poznan*) и др Давид Барреиро Мартинез из Шпаније (*David Barreiro Martínez, Spanish National Research Council, Institute of Heritage Sciences, INCIPIT-CSIC, Santiago de Compostela*), који су учествовали у раду сесије “онлајн” уживо. Због великог броја учесника из иностранства, сесија је одржана на енглеском језику.

Циљ тематске сесије је покретање шире дискусије на тему превентивне археологије и заштите археолошког наслеђа, представљањем колега из иностранства, из земаља у којима је археологија већ прерасла из фазе спасилачке у фазу превентивне археологије.

Упркос постојању техничких проблема везаних за одржавање оваквог хибридног догађаја може се констатовати да је сесија била изузетно успешна. Велики број пријављених радова (15 учесника из 14 земаља) са овако важном темом отворио је могућност израде засебног зборника радова који ће бити посвећен одржаној сесији, односно управо теми превентивне археологије.

Сесију је могуће погледати на интернету, преко следећег линка (https://youtube.com/playlist?list=PLKUnF-zGpO1pb_OaQJ6dola6oES8_qBc8), где су сви реферати дати засебно, а могуће је погледати и снимак читаве сесије.

1. Учесници тематске сесије који су презентовали своје реферате су: Eitan Klein, ISRAEL'S ACTIVE METHODS FOR THE PROTECTION OF CULTURAL PROPERTY: THE CASE STUDY OF THE JUDEAN DESERT CAVES;
2. David Barreiro, PREVENTIVE ARCHEOLOGY IN SPAIN
3. Michał Pawleta, PREVENTIVE ARCHAEOLOGY IN POLAND: LEGAL FRAMEWORKS AND ORGANISATIONAL ASPECTS

4. Andreas Mäder, SITE MANAGEMENT IN THE LAKE OF ZURICH, SWITZERLAND
5. Stefano R L Campana, TOWARDS NEW PARADIGMS FOR PLANNING LED-ARCHAEOLOGY
6. Predrag Novaković, THE CONCEPT OF PREVENTIVE ARCHAEOLOGY AND RADICAL CHANGES IN THE PRACTICE OF ARCHAEOLOGY IN SLOVENIA
7. Aleksandar Aleksić, ZAŠTITA ARHEOLOŠKOG NASLEĐA I PROSTORNO PLANIRANJE
8. Fanis Mavridis, Žarko Tankosić, THE PROTECTION OF CULTURAL HERITAGE IN GREECE (LAW No. 3028/2002)
9. Michal Bureš, FROM RESCUE EXCAVATION TO PRESERVATION IN SITU, DEVELOPMENT OF FIELD WORK PRIORITIES IN CZECH ARCHAEOLOGY
10. David Novák, ORGANISING ARCHAEOLOGY IN THE CZECH REPUBLIC: DISPERSED FRAMEWORK OF LEGALISATION, INSTITUTIONS, TOOLS AND PRACTICE
11. António Batarda Fernandes, PREVENTIVE ARCHAEOLOGY IN PORTUGAL: REGULATIONS, PRACTICES, HERITAGE USES/ REUSES AND COMMUNITY ENGAGEMENT
12. Jos Bazelmans, THIRTY YEARS AFTER MALTA: EVALUATING DUTCH ARCHAEOLOGICAL HERITAGE MANAGEMENT
13. Ивана Панцић, СИСТЕМ ЗАШТИТЕ АРХЕОЛОШКОГ НАСЛЕЂА У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ
14. Dejan Gazivoda, ZAŠTITA ARHEOLOŠKIH LOKALITETA U CRNOJ GORI – LEGISLATIVA I PRAKSA
15. Milena Kamenova, PREVENTIVE ARCHAEOLOGY AND THE PROTECTION OF ARCHAEOLOGICAL HERITAGE IN BULGARIA

У оквиру редовног заседања Секције пријављени су следећи реферати:

1. Марин Бугар, Душан Каличанин, ЗАШТИТНА АРХЕОЛОШКА ИСТРАЖИВАЊА НЕКРОПОЛЕ НА ЛОКАЛИТЕТУ БЕДЕМ
2. Ирина Кајтез, Теодора Младеновић, НАДГРОБНИ СПОМЕНИЦИ СА НОВОВЕКОВНЕ НЕКРОПОЛЕ МАЂАРСКО ГРОБЉЕ У ЉИГУ – СТАЊЕ ОЧУВАНОСТИ И СТЕПЕН УГРОЖЕНОСТИ
3. Петар Милојевић, Весна Вучковић, Војислав Филиповић, РЕКОГНОСЦИРАЊЕ ДЕСНЕ ОБАЛЕ ВЕЛИКЕ МОРАВЕ НА ТЕРИТОРИЈИ ОПШТИНЕ ПАРАЋИН

4. Душан Каличанин, АРХЕОЛОШКИ НАДЗОР НА МОРАВ-
СКОМ КОРИДОРУ Е-761 (ДЕОНИЦА ПОЈАТЕ-КРУШЕВАЦ)

У току прве половине 2022. године, Секција за заштиту археолошког наслеђа бавила се припремом за предстојећи XLV Годишњи скуп Српског археолошког друштва.

мр Александар Алексић
председник Секције за заштиту археолошког наслеђа

**ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
ОДЕЉЕЊЕ ЗА АРХЕОЛОГИЈУ
ИЗВЕШТАЈ**

о студентима који су током календарске 2021. године завршили основне, мастер или докторске студије

ДОКТОРСКЕ СТУДИЈЕ

- Данковић Илија - *Инвентар гробова женске популације као одраз животног доба. Студија случаја Виминацијумских некропола од I до IV века*
- Димитријевић Ивана - *Економски и друштвени значај животиња у винчанским насељима у Поморављу*
- Петровић Анђа - *Прелаз из мезолита у неолит у Ђердапу: људске активности из перспективе трагова употребе на оруђу од окресаног камена*
- Марковић Јелена - *Набавка сировине за израду окресаних камених артефаката у средњем палеолиту Србије*
- Свилар Марија - *Животни циклус грнчарије: употреба и одбацавање керамичких посуда у касном неолиту централног Балкана*

МАСТЕР СТУДИЈЕ

- Маринко Антонијевић - *Природни ресурси и економска подлога неолитских локалитета: Примена географских информационалних система на примеру Старчева и пет винчанских локалитета са територије Београда*
- Младен Васиљевић - *Позносредњовековна утврђења у Подрињу*
- Ана Ђирић - *Здравствени статус средњовековне деце: некропола Винча-Бело Брдо*
- Милан Зековић - *Шајкашка област у раном средњем веку. Резултати археолошких истраживања у последњих 20 година*

- Бојана Зорић - *Остаци животиња из куће 4 у средњовековном Браничеву (12 век)*
- Душан Којић - *Средњовековна утврђења на Врбасу*
- Ксенија Костић - *Методолошки приступ оцене утицаја заштитних конструкција на in situ археолошке остатке на локалитетима у Србији*
- Никола Марковић - *Хемијска варијабилност састава керамике са локалитета Шанац-Изба код Липолиста*
- Станислава Петровић - *Злоупотреба класичног наслеђа и XI Летње Олимпијске игре у Берлину*
- Јелена Прокић - *Евалуација потенцијалних палеолитских налазишта у бачком Потисју*
- Ана Смук - *Археоботаничка истраживања средњовековног локалитета Опустасер у јужној Мађарској*

ОСНОВНЕ СТУДИЈЕ

СПИСАК СТУДЕНАТА КОЈИ СУ ОДБРАНИЛИ ДИПЛОМСКИ РАД

- Беговић Нина - *Накит из “Германских” гробних целина са територије Дачке дијецезе*
- Лалић Бојана - *Анализа хуманих копролита*

СПИСАК СТУДЕНАТА КОЈИ СУ ОДБРАНИЛИ ЗАВРШНИ РАД

(студенти уписани по наставном програму 2006.)

- Лутовац Владо - *Касноантичка утврђења на територији општине Беране. Резултати истраживања у последњих 20 година*

СПИСАК СТУДЕНАТА КОЈИ СУ ЗАВРШИЛИ ОСНОВНЕ
СТУДИЈЕ ПО ПРОГРАМУ 2009. ИЛИ 2014. ГОДИНЕ
(наставним програмима није предвиђена одбрана завршног рада)

1. Немања Бојић
2. Блажо Бошковић
3. Марко Гламочак
4. Срећко Жаивановић
5. Маја Јеремић
6. Катарина Коцић
7. Николина Манојловић
8. Лазар Марковић
9. Марија Марковић
10. Милош Милисављевић
11. Катарина Миљевић
12. Јасна Мирчевски
13. Лидија Младеновић
14. Наташа Нешић
15. Тања Никшић
16. Богдан Обрадовић
17. Данило Пајовић
18. Ивана Перић
19. Тијана Пушица
20. Лана Радојевић
21. Милица Радовић
22. Стефан Ранђеловић
23. Марија Рашковић
24. Катарина Савић
25. Анђа Синђелић
26. Душан Станојковић
27. Звездана Штимац

Припремио
СЕКРЕТАР ОДЕЉЕЊА ЗА АРХЕОЛОГИЈУ
Ристо Драшковић

**ЗАПИСНИК СА XLIV СКУПШТИНЕ СРПСКОГ
АРХЕОЛОШКОГ ДРУШТВА ОДРЖАНЕ У ПАРАЋИНУ
15.10.2021.**

Радно председништво: др Војислав Филиповић, председавајући, Бранислав Стојановић и Филип Стефановић, записничар

Скупштина је започела са радом 12:30 часова у свечаној сали новог Културног центра у Параћину.

Присутно: 22 члана

Дневни ред:

1. Одавање почести преминулим члановима друштва
2. Избор радног председништва
3. Усвајање дневног реда
4. Пријем нових чланова
5. Усвајање финансијског извештаја
6. Усвајање извештаја о раду Управног одбора и издавачкој делатности
7. Усвајање плана рада за 2021. – 2022.
8. Самостални стручњаци у култури
9. Избор домаћина скупштине САД 2022. године
10. Разно

1. Минутом ћутања одата је пошта преминулим члановима друштва од јуна 2019. до октобра 2021. (Предраг Вучковић, Предраг Медовић, Драгољуб Бојовић, Часлав Јордовић, Душица Минић, Ратко Катунар, Драган Анђелић, Сава Тутунџић, Драгица Премовић, Љубица Зотовић, Слободанка Ћирић).

2. Избор радног председништва

Предлог радног председништва у саставу: Војислав Филиповић, председавајући, Бранислав Стојановић и Филип Стефановић, записничар, једногласно је усвојен.

3. Усвајање дневног реда

Предложени дневни ред једногласно је усвојен.

4. Пријем нових чланова у Српско археолошко друштво

Војислав Филиповић прочитао је имена кандидата који су поднели молбу за пријем у чланство САД, и који испуњавају услове за пријем: Александар Ђукић, Lajos Juhasz, Мина Амзирков, Даница Грујић, Петар Радовановић, Марија Јовић, Кристина Бонцулић, Магдалена Селаковић, Владимир Црквењаков, Душан Каличанин, Душан Којић, Драгана Перовановић и Срећко Живановић.

Пријем нових чланова изгласан је једногласно.

5-6. Усвајање финансијског извештаја и извештаја о раду Управног одбора и издавачкој делатности

Др Адам Црнобрња, председник САД и подносилац извештаја напомиње да су финансијски извештај, извештај о раду УО и издавачкој делатности друштва налазе у штампаном Информатору са програмом, извештајима и апстракцима са овогодишње скупштине стр. 15 – 21. Др Црнобрња је такође предложио спајање тачака 5 и 6 и груписао извештаје. Што се тиче издавачке делатности, Председник САД је скренуо пажњу на пројекат дигитализације часописа *Археолошки преглед*, који је доступан у и електронском издању на сајту САД. Финансијски извештај и извештај о раду УО и издавачкој делатности усвојени су једногласно.

7. Усвајање плана рада за 2021. – 2022. године

Председник САД Адам Црнобрња предложио је скупштини да УО направи план рада. Предлог је усвојен једногласно.

8. Самостални стручњаци у култури

Адам Црнобрња, председник САД још једном је позвао чланове који су заинтересовани да стекну статус самосталног стручњака у култури, а испуњавају услове, да се пријаве за добијање статуса.

9. Избор домаћина скупштине САД 2022. године

Председавајући скупштини, Војислав Филиповић упитао је присутне да ли има предлога и кандидатура за домаћина скупштине САД 2022. године. Председник САД, Адам Црнобрња, пренео је кандидатуру Народног музеја Топлице из Прокупља и колегинице кустоса археолога Сање Црнобрње Красић да буду домаћини XLV скупштине Српског археолошког друштва.

Скупштина је једногласно прихватила овај предлог.

10. Разно

Директор Завичајног музеја у Параћину, Бранислав Стојановић, се као домаћин овог скупа захвалио присутнима што су дошли у Параћин, и позвао у посету Завичајном музеју. Председавајући скупштине, Војислав Филиповић, захвалио је директору и запосленима на гостопримству и организацији Скупа САД.

Скупштина је завршила са радом у 13:00 часова

Записник водио:
Филип Стефановић
кустос – археолог Завичајни музеј Параћин

САМОСТАЛНИ СТРУЧЊАЦИ У КУЛТУРИ

Поштоване колегинице и колеге,

Решењем министра културе бр. 022-05-1/2019-03 од 14.01.2019, објављеним у Службеном гласнику РС бр. 15/19, Српско археолошко друштво добило је статус репрезентативног удружења за два подручја у култури:

- 1) Истраживање, заштита, коришћење, прикупљање и представљање непокретног културног наслеђа;
- 2) Научно истраживачка и едукативна делатност у култури.

Услови за утврђивање статуса самосталног стручњака у наведеним подручјима у култури одређени су *Правилником о ближим условима, мерилима и критеријумима, као и поступку по захтевима лица за утврђивање статуса лица која самостално обављају уметничку или другу делатност у области културе* (Сл. гласник РС бр. 9/2017). Друштво је формирало и *Комисију за статусна питања* у следећем саставу: Бојана Михаиловић (Народни музеј у Београду), др Дејан Радичевић (Филозофски факултет у Београду), Тони Чершков (Завод за заштиту споменика културе Ниш), мр Војислав Ђорђевић (Народни музеј Панчево) и др Александар Булатовић (Археолошки институт у Београду).

До данас нам су са захтевом за стицање статуса самосталног стручњака у култури обратило само три колегинице, од којих је једна тренутно има статус самосталног стручњака у култури. Овим путем желимо да вас детаљније обавестимо о тој могућности, као и о одређеним појединостима које би требало да знате уколико сте заинтересовани за стицање статуса самосталног стручњака у култури.

Српско археолошко друштво у оквиру своје репрезентативности статус самосталног стручњака у култури може додељивати свим стручњацима који самостално обављају своју делатност у наведене две области (архитекте, историчари, историчари уметности, етнологзи, културолози...), а не само археолозима.

Да би се поднео захтев за стицање самосталног стручњака у култури у области непокретног културног наслеђа није неопходно бити члан Српског археолошког друштва. Обавеза САД је да, у оквиру вршења поверених послова, прими решење и донесе одлуку о утврђивању статуса за свакога ко је за то заинтересован.

Статус самосталног стручњака у култури може имати само лице које није обавезно социјално осигурано по другом основи.

Тренутно се самостални стручњаци још увек налазе у неповољнијем положају него самостални уметници. Поједине локалне самоуправе уплаћују доприносе за самосталне уметнике, али не прихватају да то учине и за самосталне сручњаке. Српско археолошко друштво је све време у активној комуникацији са Министарством културе и информисања, настојећи да се тај дискриминишући однос према самосталним стручњацима исправи, и да се они у правима изједначе са самосталним уметницима.

Важно је истаћи да заинтересовани за стицање статуса самосталног стручњака у култури за подручје непокретног културног наслеђа морају имати на уму и следеће:

Стицањем статуса самосталног стручњака у култури истом почиње да тече обавеза уплате доприноса, аконтацијом која квартално износи око 26.000,00 динара. То значи да они који су заинтересовани, и у могућности да сами себи уплаћују стаж, то могу чинити и као самостални стручњаци у култури, без потребе да то чине уз додатне трошкове, отварањем радњи или агенција, или пак преко трећих лица. Уколико је неко заинтересован за ту могућност, рокови уплата аконтација су следећи: I квартал до 15. фебруара, II квартал до 15. маја, III квартал до 15. августа, IV квартал до 15. новембра. Та аконтација покрива пореску обавезу до прихода од око 400.000,00 динара годишње, док се евентуални евидентирани приход преко тог износа посебно опорезује.

Статус самосталног стручњака који сам себи уплаћује доприносе, такође значи да ће се уговори које у оквиру обављања своје делатности склопи до износа од 400.000,00 динара на годишњем нивоу, опорезовати по нижој стопи но уговори незапосленог лица. У горе наведени износ не улазе дневнице које се исплаћују до неопорезивог износа.

Имајући у виду да великом броју лица која испуњавају услове за стицање статуса самосталног стручњака у култури вероватно не одговара да самостално уплаћују доприносе, то до сада нисмо ни имали захтеве за стицање тог статуса.

Међутим, да бисмо имали бољу и утемељенију преговарачку позицију, морали бисмо знати и колико има колегиница и колега (не само археолога, као што смо изнад навели) који би били заинтересовани да стекну статус самосталног стручњака у култури уколико би постојала могућност да им локалне самоуправе уплаћују доприносе.

Због тога све заинтересоване који испуњавају услове за стицање тог статуса позивамо да нам се јаве, како бисмо знали о ком броју особа се ради.

Поступак за стицање звања самосталног стручњака укултури је следећи:

1. Подношење захтева

(а) Подносилац приликом подношења захтева репрезентативном удружењу за утврђивање статуса лица која обављају самосталну уметничку или другу делатност у области културе, подноси и захтев за упис у Евиденцију лица која самостално обављају уметничку или другу делатност у области културе.

(б) Подносилац прилаже следећа документа:

1) изјаву дату под моралном и материјалном одговорношћу да се уметничком или другом делатношћу бави професионално и самостално у виду занимања и да није обавезно социјално осигуран по другом основу;

2) фотокопију личне карте;

3) фотокопију доказа о последњем завршеном степену школовања или високом, вишем или средњем образовању одговарајућег образовног профила (диплома, уверење, сведочанство и сл.);

4) уверење о оствареном радном стажу издато од стране надлежне филијале Републичког фонда за пензијско и инвалидско осигурање;

5) податке о адреси и контактима;

6) доказе о професионалном раду: уговоре, потврде уметничких установа и других носилаца посла, програме, плакате, критике, рецензије, исечке из штампе, објаве на интернету и друге релевантне доказе (*детаљна биографија);

7) друга потребна документа по захтеву репрезентативног удружења (фотокопија радне књижице, фотокопија војне књижице и друга документа која су значајна за регулисање социјалних права подносиоца)

Потом следи

2. Доношење Решења

Надлежна комисија у року од 30 дана од дана подношења доноси Решење о утврђивању статуса или одбијању

3. Пријаве на ПИО и здравствено осигурање

Стручњак носи у ПИО решење о статусу, личну карту и опционо радну књижицу

4. Пореска управа на општини пребивалишта

Подноси попуњени образац ППД-СУ, решење о статусу и доказ да је пријављен на ПИО и здравствено осигурање

5. У Друштво доставља доказе да је извршио пријављивање у ПИО

и пореској управи. Тек тада се ставља на списак самосталних стручњака.

* * *

Извод из Правилника о ближим условима, мерилима и критеријумима, као и поступку по захтевима лица за утврђивање статуса лица која самостално обављају уметничку или другу делатност у области културе, о ближим критеријумима за стицање статуса самосталног стручњака у култури за област

13. ИСТРАЖИВАЊЕ, ЗАШТИТА, КОРИШЋЕЊЕ, ПРИКУПЉАЊЕ И ПРЕДСТАВЉАЊЕ НЕПОКРЕТНОГ КУЛТУРНОГ НАСЛЕЂА

1) Самостални стручњак у култури

(1) Археолог, Архитекта у области непокретног културног наслеђа, Историчар уметности у области непокретног културног наслеђа, Историчар, Етнолог, Сликар-рестауратор-конзерватор у области непокретног културног наслеђа, Конзерватор-хемичар

- Положен стручни испит из делатности заштите и очувања културних добара или стечено научно звање из комплементарне области уз: најмање три рецензирана стручна или научна рада објављена у одговарајућој периодици; или: једну рецензирану студију обима најмање 120 страна; или: учешће или руковођење најмање на три теренска пројекта; или: ауторство/коауторство на најмање две изложбе из предметне области; или: учешће са излагањем на најмање три стручна/научна скупа; или

- Најмање пет рецензираних стручних или научних радова објављених у одговарајућој периодици, или исти број поглавља у монографским издањима или комбинација оба, или

- Једна рецензирана студија из области истраживања, заштите и коришћења културних добара обима најмање 120 страна и два рецензирана стручна/научна рада, или

- Учешће или руковођење на најмање пет теренских пројеката мањег обима (укупног обима најмање 150 радних дана) или на једном вишегодишњем у истом укупном трајању, или

- Да је учесник или координатор више пројеката мањег обима или једног дугорочног пројекта у области заштите и очувања културног наслеђа, или

- Ауторство или коауторство на најмање три изложбе из предметне области, или

- Учешће са излагањем на најмање пет стручних, односно научних скупова у земљи и, или иностранству из предметне области (организатори скупова морају бити релевантне научне, образовне или институције заштите или струковна удружења).

Поред наведених критеријума потребно је доставити најмање три релевантне препоруке, од којих најмање једну институционалну, а која се верификује стечена активност у струци.

15а НАУЧНО ИСТРАЖИВАЧКА И ЕДУКАТИВНА ДЕЛАТНОСТ У КУЛТУРИ

1) Самостални стручњак у култури

(1) Научни истраживач

- Пет рецензираних стручних или научних радова објављених у тематским зборницима радова, научним, стручним или часописима од културног значаја,

- Једна рецензирана студија обима најмање 120 страна и два рецензирана стручна/научна рада,

- Осмишљавање и руковођење истраживачким процесима/пројектима у култури (стандардна и акциона истраживања) у четири посебна и заокружена програма,

- Учешће, као члан тима, у шест научних и/или истраживачких пројеката,

- Учешће, као руководилац или члан програмског одбора/савета, у уређивању четири научна или стручна скупа (конгреса, конференције, симпозијума, семинара),

- Учешће са излагањем на најмање шест научних или стручних скупова међународног или националног нивоа (организатори скупова мо-

рају бити релевантне научне, образовне или институције културе или струковна удружења),

- 15 одржаних јавних предавања,
- Уредник четири стручна или научна издања (часописа на годишњем нивоу, зборника радова и сл.);

(2) Педагог у култури

Без обзира на подручје културе у ком обавља педагошки рад, самостални стручњак мора испунити следеће критеријуме:

- четири посебна и заокружена програма или годишња радна циклуса, или 40 појединачних радионица у области едукације непрофесионалаца у култури (деца, млади, дефинисане групе одраслих корисника) за уметничко и креативно изражавање и партиципацију,

- четири посебна и заокружена програма или годишња радна циклуса, или 40 појединачних радионица у области едуковања и неговања публице,

- 20 предавања/радионица, или вођење два пројекта “учења кроз рад” (hands-on learning), или уређивање четири стручна или стручно-научна скупа у области стручне едукације професионалаца у култури и другим ресорима који примењују програме засноване на култури (нпр. образовање, туризам и др.),

- 180 страница текста објављених у оквиру едукативних приручника, уџбеника, збирки, зборника, тематских издања, часописа, дигиталних формата и сл., или 240 минута програма у оквиру едукативних телевизијских емисија, дигиталних садржаја и сл., у својству аутора или уредника.

- За делатност педагога се узимају у обзир и послови на развоју доступности културе,

- четири заокружена програма, или 180 страница текста, или 240 минута анимацијских, фестивалских, медијских, међуресорних и других програма, кампања и сл., који за циљ имају сензибилисање и подизање свести шире јавности за партиципацију, диверзитет, инклузивност и остваривање других стратешких циљева развоја културе.

За стицање статуса самосталног стручњака у култури признаје се сразмерна комбинација више горе наведених критеријума, при чему се задаци вреднују кумулативно.

* * *

За крај, још једном позивамо све колегинице и колеге који су заинтересовани за стицање статуса самосталног стручњака у култури, подручје непокретног културног наслеђа и подручје научно истраживачка и едукативна делатност у култури, да нам се јаве – како они који су спремни да сами уплаћују доприносе и којима би статус одмах могао бити утврђен, тако и они који би, за сад, само били уписани у евиденцију потенцијално заинтересованих.

Непокретно културно наслеђе: археолог, архитекта у области непокретног културног наслеђа, историчар уметности у области непокретног културног наслеђа, историчар, етнолог, сликар-рестауратор-конзерватор у области непокретног културног наслеђа, конзерватор-хемикар.

Научно истраживачка и едукативна делатност у култури: сви професионалци.

Адам Н. Црнобрња
председник Српског археолошког друштва

РЕЗИМЕИ

ПЛЕНАРНА ИЗЛАГАЊА

Сања Црнобрња, Народни музеј Топлице

АРХЕОЛОГИЈА ТОПЛИЦЕ

Кратки преглед археолошких локалитета у Топлици, који су под територијалном надлежности Народног музеја Топлице, са прегледом најзначајнијих предмета из Археолошке збирке музеја. Обухваћени су локалитети од палеонтолошког локалитета Пребрза из средњеоцењског периода преко неолитских локалитета Плочник, Меровац и Мачина, потом античких и рановизантијских локалитета попут Бреговине, Злате, Хисара, Марине куле и других до краја средњег века обухватајући како утврђења тако и цркве и манастире попут Св. Богородице и Св. Николе у Куршумлији, цркве Св. Прокопија у Прокупљу и друге. Приказ значајних локалитета пратиће презентовање најзначајнијих налаза из Археолошке збирке Народног музеја Топлице.

Вујадин Иванишевић, Археолошки институт, Београд

ИСТРАЖИВАЊА РУДАРСКИХ РАДОВА У ОБЛАСТИ ЦАРИЧИНОГ ГРАДА

Проучавање писане грађе, материјалних остатака и рекогносцирања области Царичиног града указали су на значај рударских радова у регији Јабланице, који се могу пратити од праисторије до савременог доба. Овом приликом, констатовани су широки ареали рударских активности са бројним радовима на отвореном, свртњевима, као и окнима, који сведоче о интензивној експлоатацији. Посебно су важна открића бројних шљакишта, док је у области Медвеђе откривен мањи римски, највероватније топионички комплекс. Овим истраживањима би требала да се у будућности посвети пуна пажња у циљу проучавања рударства и привреде од праисторије до османског периода, као и у циљу њихове заштите.

СЕКЦИЈА ЗА ПРАИСТОРИЈСКУ АРХЕОЛОГИЈУ **(секција, Д. Милановић)**

Душан Михаиловић, Филозофски факултет, Београд
Весна Димитријевић, Филозофски факултет, Београд
Катарина Богичевић, Рударско-геолошки факултет, Београд
Драженко Ненадић, Рударско-геолошки факултет, Београд
Ана Мајкић, Филозофски факултет, Београд
Стефан Милошевић, Филозофски факултет, Београд
Предраг Радовић, Филозофски факултет, Београд
Софија Драгосавац, Филозофски факултет, Београд
Сенка Плавшић, Филозофски факултет, Београд

ТЕОРИЈСКЕ И МЕТОДОЛОШКЕ ПРЕТПОСТАВКЕ ПРОУЧАВАЊА ИНТЕРАКЦИЈА ИЗМЕЂУ НЕАНДЕРТАЛАЦА И РАНИХ МОДЕРНИХ ЉУДИ НА ЦЕНТРАЛНОМ БАЛКАНУ – ПРОЈЕКАТ НЕЕМО

У раду су размотрене теоријске и методолошке претпоставке истраживања у оквиру пројекта „Neanderthal and Early Modern Human interactions in the Central Balkans“ (NEEMO) који финансира Фонд за науку Републике Србије. Пројекат је заснован на резултатима новијих истраживања палеолита на централном Балкану, где су пронађени први остаци неандерталаца у региону и најстарији остаци хоминина у југо-источној и источној Европи. Истраживања на централном Балкану су омогућила проучавање интеракција између неандерталаца и модерних људи током читавог периода у коме су припадници две популације могли да коезистирају (пре 300-40 хиљада година).

Проблем интеракција између неандерталаца и модерних људи биће размотрен са аспекта деловања климатских и друштвених фактора који су могли да доведу до привлачења или до потискивања неандерталских заједница у време појаве модерних људи (у питању је тзв. push-pull модел). Овај модел до сада није био примењиван у проучавању културних и демографских промена у најранијој праисторији, упркос чињеници да централни Балкан представља идеално подручје за ову врсту проучавања. Главне природне комуникације на централном Балкану су јасно омеђене брдско-планинским рељефом, па би популациона померања изазвана контактом између локалних и новопридошних заједница требало да буду видљива у географској дистрибуцији средњопалеолитских

и горњопалеолитских налазишта. У раду су представљени очекивани резултати планираних истраживања.

Александар Булатовић, Археолошки институт, Београд
Александар Капуран, Археолошки институт, Београд
Војислав Филиповић, Археолошки институт, Београд
Огњен Младеновић, Археолошки институт, Београд
Петар Милојевић, Археолошки институт, Београд
Марија Љуштина, Филозофски факултет, Београд
Маја Гајић Квашчев, Институт за нуклеарне науке “Винча”
Богдана Милић, Milá Y Fontanals Instituto, Spanish National Research Council (IMF-CSIC)

ПРОЈЕКАТ THE FLOW – ИНТЕРАКЦИЈЕ-УТИЦАЈИ- ТРАНСФОРМАЦИЈЕ: ВЕЗЕ ЦЕНТРАЛНОГ БАЛКАНА И УДАЉЕНИХ ОБЛАСТИ У БАКАРНОМ И БРОНЗАНОМ ДОБУ

Везе централног Балкана, суседних, али и удаљених области током бакарног и бронзаног доба представљају једно од главних питања студија мобилности и миграција у касној праисторији југозападне Европе. Актуелни, традиционални приступи, првенствено су базирани на стилско-типолошким анализама тзв. “импорта”, често интерпретираних као страних предмета који се на нашим просторима појављују као резултат размене и/или трговине. Пројекат THE FLOW представља мултидисциплинарни истраживачки оквир који такве предмете анализирати систематски, применом савремених археолошких метода које се темеље на прожимању са природним наукама, и тим путем ће се усмерити на порекло, просторно-временску дистрибуцију и анализе мрежа (трговина, размена, миграције и др.). Пројекат је осмишљен са циљем да анализира порекло и могуће механизме циркулације одређених предмета из времена бакарног и бронзаног доба (оквирно од средине V до краја II миленијума пре н.е.), а који потичу из индикативних археолошких контекста. Пројекат ће анализирати и пробати да контекстуализује присуство скупа предмета од бакра, бронзе, оксидијана и керамике, који се обично посматрају изоловано, како би се процениле сложене везе између производње засноване на локално доступним сировинама и увезених предмета, односно сировине из суседних и удаљених области. Изворни подаци са одређеног броја кључних локалитета, омогућиће поновно разматрање традиционалних археолошких и антрополошких теоријских оквира који

стоје у вези са повезаношћу удаљених области током млађе праисторије, као и предлагање нових модела интеракција између праисторијских популација југоисточне и централне Европе, али овај пут из перспективе централног Балкана. Очекивани резултати, поред обимне базе података отвореног приступа са детаљним подацима о великом броју узорака, пружиће нам нове увиде у природу и правце веза, које су у знатној мери утицале на обликовање и трансформацију друштва током касне праисторије Балкана.

Пројекат реализују истраживачи Археолошког института, Београд, у сарадњи са професорима и истраживачима са Филозофског факултета Универзитета у Београду и Института за нуклеарне науке “Винча”, уз придруженог истраживача из дијаспоре. Пројекат је финансиран средствима Фонда за науку Републике Србије у оквиру позива ИДЕЈЕ.

Ђорђе Радоњић, Београд

ПРОСТОРНИ ОДНОС НЕОЛИТСКИХ НАСЕЉА У ШИРОЈ ОКОЛИНИ ПЛОЧНИКА

Циљ излагања је презентовање резултата рекогносцирања шире околине локалитета Плочник, као и представљање материјала прикупљеног том приликом. Плочник је као археолошко налазиште познат од 1927. године када је у Народни музеј у Београду стигла група бакарних секира и тесли које су нађене током земљаних радова на изградњи железничке пруге. Насеље је убрзо постало познато због појаве оставе металног алата, која се и данас у стручној литератури води као „Остава 1“ представљајући најстарија бакарна артефакта на територији централног Балкана и околним територијама. Судбина Плочника као археолошког налазишта тиме је била одређена за дуго време. Сукцесивно је истраживан са циљем откривања археометалуршких инсталација – пећи, помоћних алата, донете руде и радионичких места за израду предмета.

Дугогодишњи истраживачи, Блаженка Сталио, а потом Душко Шљивар и Јулка Кузмановић - Цветковић су током низа сондажних ископавања Плочника посвећивали пажњу и околини овог простора, региструјући нове археолошке локалитете. Ипак, рекогносцирања спроведена током 2016. године нису била до краја усмерена ка мехничком евидентирању нових локалитета. Просторне релације између неолитских локалитета и Плочника су били основни циљ археолошке топографије.

У ову сврху, обухваћена је територија у радијусу од 35 км око локалитета Плочник, чиме су у фокус истраживања укључени како постојећи, већ претходно евидентирани и публиковани локалитети, тако и они непознати. Тиме је омогућена анализа просторне дистрибуције насеља на овој територији, могућност анализе њихове густине и уочавање образаца насељавања у позном неолиту и енеолиту у јужном појасу планинског дела централног Балкана.

Јован Д. Митровић, Народни музеј Србије
Војислав Филиповић, Археолошки институт, Београд

ПРАИСТОРИЈСКИ “ДЕПО” БРОНЗАНИХ СЕКИРА ИЗ СЕЛА ПОПОВИЦА КОД СОКО БАЊЕ

Током пролећа 2020. године на потесу села Поповица надамак Сокограда у Тимочкој Крајини, откривен је претпостављени групни налаз који се састојао од седам праисторијских секира. Секире се тумаче као “случајни, нестратификовани налази” без основних и индикативних података пошто их је проналазач “случајно ископао”. Налазиште где су секире пронађене познато је у археолошкој литератури као градински локалитет на коме су до сада констатовани атипични археолошки налази из бронзаног и гвозденог доба, латена и античког периода. Народни музеј Србије је путем аквизиције исте године обогатио Збирку бронзаног доба са тих седам драгоцених предмета. Претпостављени депозит садржао је шест бронзаних и једну бакарну секиру типа Патулеле (рум. *Pătulele*). Порекло секира овога типа треба тражити негде у доњем Подунављу, пошто њихова дистрибуција указује да су скоро подједнако заступљене у јужној Румунији и северној Бугарској, док су са територије Србије (њен источни део) позната само четири усамљена примерка.

Наведене секире су типолошки осетљиве и могуће их је датовати у средње бронзано доба, Вг В1-С2, односно пред крај прве и почетак друге половине другог миленијума ст. ере (са. 1750–1300 пре н.е).

Анђелка Путица, Градски музеј Сомбор

“THE SOUND OF SILENCE” – МАЧЕВИ СРЕДЊЕГ И КАСНОГ БРОНЗАНОГ ДОБА СА ТЕРИТОРИЈЕ ВОЈВОДИНЕ: КОНТЕКСТИ, УПОТРЕБА И ТРЕТМАН ПРЕ ОДЛАГАЊА

Све фазе кроз које је прошао један предмет доприносе стварању његове биографије у којој се преплићу везе са људима, временом и простором. Попут осталих елемената материјалне културе, мачеви имају вишеструке функције и значења која су културно одређена и стога врло амбивалентна, промењива и условљена контекстом. Сваки мач је имао свој животни циклус а последично и смрт. На дршкама и оштрицама мачева читају се трагови различите природе односно поступци и интервенције које се односе на њихово обликовање, употребу, оштећење и одлагање. Сматра се да је оружје трајно оштећено када се уоче поступци који га чине неупотребљивим (попут мача, као почетне функције). Сврха овог рада је приказ мачева средњег и касног бронзаног доба са територије Војводине, испитивање доказа о употреби - животу и могућих разлога и врста оштећења, учињених пре њиховог одлагања. Такође се разматра расподела и контекст налаза одређених типова мачева из истог периода. Анализа намерно уништених мачева може бити корисна за боље разумевање односа које су људи у прошлости имали са предметима и мотивација које су могле бити потребне за њихово уништавање и одлагање.

Martina Blečić Kavur, University of Primorska

LIVING ON THE FAST LANE. GROWING UP IN THE LATE BRONZE AGE

Studies that use material culture are uniquely valuable components to the study of prehistory that considers individuals, their intentions, habits and their socially contextualized identities. Focusing on graves and hoards, the material remains of “ritual” actions, considered being the opposite of everyday practices, we claim, that the construction of such assemblages involves both performance and participation through which the principles of the social and symbolic world of Bronze Age societies are deliberately highlighted and reinforced.

In our presentation, we will discuss two findings that changed profoundly our understanding of what growing up in the Late Bronze Age was about. We

will discuss grave number 16 from Zavrč in Slovenia where accompanied by extremely rich attire a young girl was buried and the hoard from Moravička sela in Croatia from which several items were interpreted as ritual used in the process of learning social (male?) roles in the society.

Based on our observations of the quantity and quality of selected items in hoards as well as their biographies, we will demonstrate that parts of middle-sized and smaller sized hoards with mixed compositions could be observed as reflections of activities of individuals. Such activities also include the creation and manipulation of material culture that enabled the adolescents to learn the proper social use of material culture. On the other side, graves had socially constructed and codified contents – grave goods were reflections of how the societies of the living perceived the deceased, often ignoring their biological age. They represented dialectically created individuals that were considered to be members of an imaginary society – the society of the dead. Consequently, hoards are sometimes better material indications of the processes of growing up in the Late Bronze Age since they can be interpreted as material reflections of what individual people did in the past, while the graves were material indications of what people thought the deceased should be doing in their lives if they would have lived.

Boris Kavur, University of Primorska

OUR HOUSE, IN THE MIDDLE OF OUR STREET. (SOCIAL) CONSTRUCTION OF A LATE BRONZE AGE SETTLEMENT

The last three decades of excavations, analysis and publication of Bronze Age settlements on the territory of Eastern Slovenia changed profoundly our understanding of the use of landscape and construction of space in the Bronze, especially Late, Age. Systematic large-scale excavations with modern field documentation demonstrated that most of the sites were actually attractors in the landscape, places of short-term settlement activities to which people returned again and again. On most of the sites discovered, we were able to identify and date at least several recurrent phases of occupation.

Further, we were able to reconstruct not only the layouts of individual buildings but also plans of settlement, providing us with information about the size, spacial and probably social organization of the settlements. However, most importantly, we gained a greater understanding of the processes of their construction and abandonment - identification and dating of pottery hoards as well as recognition of fragmentation, modification, and manipula-

tion with individual “important” pots enabled us to reconstruct ritual activities associated with the creation and abandonment of the “domus”.

One of the most discussed such settlements is the site of Sodolek in Slovenske gorice. Initial occupation of the locality occurred already in the Early Copper Age, to be settled again in the middle and end of the Middle Bronze Age when a large system of ditches was created and subsequently filled with sediments. For our discussion is most significant the construction of Early Late Bronze Age settlements at the end of the 14th and beginning of 13th century BC. Together with the construction of the settlement, the building of 7 large houses around a central empty space, and a pottery hoard of selected fragments of pottery were deposited in a marginal area. It included all the major forms of pottery handles used in the local production, a selected set of codified information about technical activities influenced by aesthetic norms, reflecting the local identity. When the settlement was abandoned, the houses were cleaned, only in one of them, a pit inside was filled with sun-dried daub and covered with weight looms and a large bowl. It looks as if the last remains of the building itself were buried together with artefacts indicating the activities that took place in the house. At this ritual activity, all the remains of the last communal feast were buried together.

Through the study of the archaeological remains at Sodolek and other sites in the region, we can gradually reconstruct not only the building activities involved in the creation of a settlement, but also the ritual elements and remains of the social processes involved in the establishment and abandonment of settlements.

Урош Николић, Завичајни музеј Рума
Драган Милановић, Археолошки институт, Београд
Мирослав Кочић, Археолошки институт, Београд

АЦИНЕ ЊИВЕ – БРАЈКОВО II – ПРЕТХОДНА АРХЕОЛОШКА ИСТРАЖИВАЊА И ШИРИ ГЕОГРАФСКИ КОНТЕКСТ

Локалитет Ацине њиве - Брајково II налази се око 2 км западно од села Кленак, општина Рума. Позиционијарн је на око 1,5 км источно од реке Саве, на овалном узвишењу, димензија око 100 x 100 метара. Локалитет је први пут евидентиран рекогносцирањем 1967. године и тада је утврђено да се ради о вишеслојном налазишту. Мања сондажна ископавања извршио је Завод за заштиту споменика културе из Сремске Митровице током 1970. године и тада је истражена површина

од 45 м². У археолошком слоју констатовани су остаци насеља из раног и касног неолита и раног бронзаног доба. Током 2019. године извршено је рекогносцирање локалитета на делу трасе будућег ауто-пута Рума-Шабач-Лозница. Утврђено је да осим централног узвишења, локалитет заузима доста већу површину, те да ће будући радови угрозити 1,2 км у правцу пружања трасе, а ширине 40 м. У марту и априлу 2021. године предузета су геофизичка истраживања и мања сондажна археолошка ископавања са циљем да се провери карактер локалитета и утврде опште стратиграфске одлике налазишта. Том приликом су урађена геомагнетна истраживања дуж читаве трасе (приближно 5 ha), георадар је урађен на површини од 1 ha и истражено је 9 сонди укупне површине 46 м². У септембру исте године започето је са радом на истраживању читаве површине локалитета. Досадашња истраживања потврдила су постојање археолошких остатака из периода раног и касног неолита, раног и касног енеолита, латена, античког периода, средњег века и турског периода. Локалитет Ацине њиве је по географским одликама и вишеслојности сличан осталим локалитетима са “Савског коридора”, како са сремске стране (Гомолава, Старчево брдо...), тако и јужно од Саве (Бенске баре).

Dragan Milanović, Arheološki institut, Beograd
Miroslav Kočić, Arheološki institut, Beograd
Jovan Đajić, Beograd

HORIZONTALNA I VERTIKALNA STRATIGRAFIJA LOKALITETA ADŽINE NJIVE - BRAJKOVO KOD KLENKA NA OSNOVU DOSADAŠNJIH ARHEOLOŠKIH ISTRAŽIVANJA 2021. I 2022. G.

U 2021. i 2022. godini preduzeta su obimna zaštitna arheološka istraživanja lokaliteta Adžine njive-Brajkovo kod Klenka u blizini Šapca. Do sada je istraženo preko 3 hektara nalazišta, što je omogućilo sticanje uvida o horizontalnom i delimično o vertikalnom nadslojavanju lokaliteta. Izražena vertikalna stratigrafija konstatovana je samo na najvišem delu terena, gde su geomagnetna istraživanja ukazala na postojanje kompleksnog kasnoneolitiskog naselja ograđenog rovovima sa severne i južne strane. Prostorna distribucija nepokretnih i pokretnih nalaza ukazuje da su u krajnjem severnom delu nalazišta postojala naselja iz srednjeg veka i antičkog perioda, dok centralni deo pokrivaju naselja iz antičkog, kasnolatenskog perioda i iz kasnog eneolita, koja se šire i na prostor neolitskog naselja na uzvišenom delu terena. Posebno je značajno otkriće da su celine iz kasnog neolita otkrivene i van

naselja oivičenog rovovima, što otvara niz pitanja koja se tiču njihove hronološke pripadnosti i kulturnih obrazaca koji se mogu prepoznati. Pored toga, distribucija nalaza u prostoru omogućava lociranje manjih specijalizovanih jedinica, tj. radionica, stambenih objekata, prostora za pripremu i skladištenje hrane i niza drugih aktivnosti, koje uključuju i pogrebne običaje i aktivnosti povezanih sa njima.

Мирослав Кочић, Археолошки институт, Београд
Драган Милановић, Археолошки институт, Београд
Урош Николић, Завичајни музеј Рума

АЦИНЕ ЊИВЕ БРАЈКОВО – ПРОСТОРНА АНАЛИЗА ЛОКАЛИТЕТА И МИРКО-РЕГИЈЕ СА ПЕДОЛОШКИМ, ГЕОМОРФОЛОШКИМ И ЕКОЛОШКИМ ЕЛЕМЕНТИМА

Заштитна ископавања на траси ауто-пута Лозница-Рума на локалитету Ацине Њиве Брајково 2 су показале веома специфичне облике просторне организације локалитета током неолитског периода. Како је ово једно од ретких ископавања које је захватило не само површину локалитета, већ и простор који би се традиционално посматрао као зона ван локалитета (off-site) са потпуном истраженошћу у дужини од 800 метара и ширини од 40, ископавања су пружила јединствен пример компаративног узорка за даља проучавања. У овом раду је управо упоређена микрорегионална слика са анализом ресурса, геоморфологије и педологије регије, као и компарације са локалитетима на којима су истражене шире зоне локалитета, било кроз ископавања или кроз неинвазивне методе.

Маринко Антонијевић, Нови Пазар
Мирослав Кочић, Археолошки институт, Београд
Драган Милановић, Археолошки институт, Београд

НАЧИНИ ЕФИКАСНОГ ПОВЕЗИВАЊА ПРОСТОРНИХ БАЗА ПОДАТАКА СА ОБАВЕЗНОМ АРХЕОЛОШКОМ ДОКУМЕНТАЦИЈОМ И ЗАХТЕВИМА МОДЕРНОГ ИСТРАЖИВАЊА

Појам простора у археологији представља изузетно битну компоненту када је у питању проучавање људске прошлости, где велики део података прикупљен током теренских истраживања садржи инфор-

мације о простору или су подаци сами по себи просторног карактера. Склоност археологије ка интердисциплинарном приступу, олакшало је усвајање алата попут Географских информационих система (ГИС), који нуде широк спектар могућности када је у питању рад са просторним подацима. У погледу великих заштитних истраживања и константне борбе са временским ограничењима, потребно је применити ефикасне методе документовања и у што већој мери сачувати квалитет и квантитет података, где се свака засебна компонента може повезати у једну организовану целину. ГИС софтвери располажу многим средствима када се ради о просторно геореференцираним подацима и садрже скуп операција којима је могуће манипулисати истим, почевши од визуелног и статистичког приказа различитих археолошких целина, као и статистичке обраде прикупљеног покретног археолошког материјала и његовог тумачења. У овом раду ће бити приказано како и на који начин је текао процес прикупљања података на локалитету „Адине њиве – Брајково“ у селу Кленак, који се налази на траси будућег ауто-пута „Рума-Шабац“, као и процес њихове обраде у ГИС софтверима, са посебним акцентом на оне који се могу наћи у бесплатној понуди.

Срећко Живановић, Коцељева
Драган Милановић, Археолошки институт, Београд
Мирослав Кочић, Археолошки институт, Београд
Лазар Марковић, Рума

ФОТОГРАМЕТРИЈСКИ ПРИСТУП ТЕРЕНСКОЈ ДОКУМЕНТАЦИЈИ

Фотограмetriја је документациона техника која је у задње две деценије омогућила многоструко увећање могућности бележења и чувања, као и квалитета и квантитета података. Фотограмetriјско снимање је омогућило креирање потпуно реалистичних тродимензионалних модела који у себи носе квантитативне податке о геометрији објекта, као и податке о боји и окружењу целине. Кроз такав систем увезаних података у једном моделу остварујемо геометријски модел високе прецизности коју тешко да може постићи техничка скица или само дводимензионалне фотографије. Кроз увезивање употребе дигиталних мерних инструмената попут тоталне станице, ГПС позиционираних дрoнова и класичних фотографских апарата добијамо дигитални модел објекта или предмета који у себи носи све потребне податке за реконструкцију и

накнадну анализу. Потребе заштитних археолошких истраживања повлаче и питање брзине као и цене документације, где фотограметрија омогућава много бржи и учинковитији процес прикупљања и чувања података. Обрада података за фотограметрију још увек представља изазов за један број корисника, с обзиром да захтева рачунарске компоненте из вишег сегмента што аутоматски подиже цену употребе; а са друге стране софтверска компонента представља пред корисника други вид изазова где су комерцијално доступни програми, који имају упрошћен кориснички интерфејс веома скупи, док су програми отворених лиценци бесплатни али имају компликованији кориснички интерфејс који захтева доста часова учења. У овој презентацији приказаћемо принципе коришћења и конкретне резултате са заштитних ископавања на локалитету Ацине Њиве Брајково који су у многоме допринели квалитету прибављених података.

Марија Свилар, Београд

Драган Милановић, Археолошки институт, Београд

Мирослав Кочић, Археолошки институт, Београд

ОРНАМЕНТАЛНЕ ТЕХНИКЕ И МОТИВИ НА КАСНОНЕОЛИТСКОЈ ГРНЧАРИЈИ СА ЛОКАЛИТЕТА АЦИНЕ ЊИВЕ (ЗАПАДНА СРБИЈА)

Током заштитних археолошких радова дуж трасе новог аутопута који је планиран на деоници Шабац-Рума, вршена су истраживања на вишеслојном локалитету Ацине њиве. Овај значајан локалитет, који је, са краћим или дужим прекидима био насељен од раног неолита до новог века смештен је на тераси Саве, у селу Кленак, на око 5 km удаљености од Шапца и припада територији општине Рума. Вишемесечна истраживања су, између осталог, потврдила и окупацију током познонеолитског периода која се највише везује за носиоце баденске културе. Међу грнчаријом, највидљивији баденски елементи су карактеристичне шоље крушколиког облика са једном тракастом дршком која полази од обода које су, чини се, рађене у истом маниру – обично у мањим димензијама, танких зидова, равних дна и са орнаментом у виду косих канелура на трбуху. Остатак асемблажа, међутим, карактерише приметно веће учешће примеса органског порекла, али и шкољки од неорганских, посуде S-профилације различитих величина, као и украшавање техникама урезавања и убадања, често помоћу неког инструмента. Ипак, и код овог дела

збирке јављају се одређене подударности у начину украшавања – орнамент се наноси на специфичне делове посуде, најчешће у зони врата, на месту највећег проширења, као и око дршки имплицирајући уједно и функционалну улогу. Циљ овог рада је да размотри најзаступљеније орнаменталне мотиве на овом узорку, као и потенцијалне алатке које су могле бити коришћене у њиховој изради.

СЕКЦИЈА ЗА АРХЕОМЕТРИЈУ, АРХЕОТЕХНОЛОГИЈУ, ГЕОАРХЕОЛОГИЈУ И ЕКСПЕРИМЕНТАЛНУ АРХЕОЛОГИЈУ

(секција, С. Витезовић)

Селена Витезовић, Археолошки институт, Београд
Видан Димић, Археолошки институт, Београд
Даница Михаиловић, Археолошки институт, Београд
Драгана Антоновић, Археолошки институт, Београд

У ПОТРАЗИ ЗА ПРАИСТОРИЈСКИМ ИЗВОРИМА СИРОВИНА: ПРЕЛИМИНАРНИ РЕЗУЛТАТИ РЕКОГНОСЦИРАЊА РУДНИКА И ОКОЛИНЕ

Године 2021. Археолошки институт покренуо је пројекат „Систематско рекогносцирање праисторије Рудника и околине“, са циљем да се детаљним прегледом терена покрију раније недовољно истражени аспекти насељавања и коришћења простора током праисторије у рудничкој области. На планини Рудник се већ дуги низ година истражује праисторијски рудник малахита Прљуша – Мали Штурац, једини такав рудник у Шумадији, али нису позната насеља рудара који су користили овај рудник, нити су довољно истражени други извори минералних сировина у овој области. Током 2021. године рекогносцирања су обављена на територијама које припадају граду Крагујевцу и општини Кнић. Од посебног значаја биле су локације Рамаћа, Рогојевац и Вучковица.

Рамаћа је локација која је у ранијој археолошкој литератури означена као место одакле су различите праисторијске заједнице експлоатисале камен. У близини села Рамаћа данас се експлоатишу два изворишта камених сировина, међутим, обиласком терена нису уочени трагови праисторијске експлоатације, што може бити и зато што су уништени савре-

меном експлоатацијом. Обилазак околног терена такође није дао резултате, тако да питање коришћења Рамаће остаје отворено. Прикупљени су петрографски узорци, који ће бити накнадно анализирани. У близини села Рогојевац налази се велики каменолом квалитетног кремена. Опет, на самом каменолому трагови праисторијске експлоатације нису уочени. У близини каменолома, на потезу Камаре, нађени су на површини фрагменти праисторијске керамике. Каменолом Вучковица такође је потенцијално место експлоатације камена у праисторији, што ће бити проверено када петрографски узорци буду анализирани. Фрагменти праисторијске керамике су нађени у близини каменолома.

Даљим истраживањима биће проверени и други подаци, и надамо се добијени нови, о експлоатацији различитих минералних сировина током праисторије у рудничкој области.

СЕСИЈА: ДОЖИВЉАВАЊЕ ПРОШЛОСТИ –
ПРЕЗЕНТАЦИЈА АРХЕОЛОШКОГ НАСЛЕЂА КРОЗ
ЕКСПЕРИМЕНТАЛНУ И ИСКУСТВЕНУ АРХЕОЛОГИЈУ
(сесија, В. Димић, А. Ђуричић)

Ана Ђуричић, Лабораторија за биоархеологију
Видан Димић, Археолошки институт, Београд

ИСКУСТВЕНА АРХЕОЛОГИЈА И ПРЕЗЕНТАЦИЈА
АРХЕОЛОШКИХ ИСТРАЖИВАЊА У СРБИЈИ

Поред традиционалних начина презентације резултата археолошких истраживања широј јавности, попут уређених археолошких локалитета, музеја, тематских изложби и дејчјих радионица, у Србији се, последњих година, увиђа значај археолошких музеја на отвореном. Пракса музеја на отвореном и археолошких паркова у иностранству постоји већ скоро пола века и постали су стандардни вид презентације археолошких истраживања. У археолошким музејима на отвореном, посетиоци се „транспортнују“ у прошлост, те из прве руке могу доживети другачији начин живота. У музејима на отвореном, пренос знања се врши преко искуства које посетиоци носе са собом. Међутим, неопходно је доћи до публике. У данашње време медији, а пре свега друштвене мреже,

омогућавају лако пласирање информација. Путем друштвених мрежа, могуће је не само привући нестручну јавност да посети музеје, музеје на отвореном или изложбе, већ вршити и свакодневну едукацију. У овој презентацији, отворићемо питања о значају архолошких музеја на отвореном у презентацији археолошких истраживања и дискутоваћемо о могућностима које нуде друштвене мреже у едукацији шире јавности.

Julka Kuzmanović Cvetković, Narodni muzej Toplice

PLOČNIK – NEOLIT UŽIVO

Arheološko nalazište Pločnik se formiralo na levoj obali Toplice, bilo je zgodno mesto za život oduvek. Kroz sam lokalitet danas prolazi magistralni put Niš-Merdare-Priština a nalazište je otkriveno tokom trasiranja železniške pruge, 1927.godine. Već su prva iskopavanja pokazala značaj nalazišta, interesovanje najšire javnosti je i dalje veliko. Pogotovo u vreme iskopavanja kad je veliki broj posetilaca želeo da vidi šta zemlja krije.

Tokom treće sezone istraživanja, rodila se ideja da oživimo neolit, da ono što je zatrpano slojevima izvučemo na površinu, da omogućimo posetiocima da dožive prošlost. Najpre je valjalo obezbediti prostor. Lokalitet se prostire uglavnom na zemljištu u privatnom vlasništvu, mala je površina državnog zemljišta koje koristi Železnica. U Pločniku postoji napuštena zgrada Železničke stanica prilično urušena. Druga mogućnost je bila „Dvojna stražara“, u kojoj su nekad živeli železničari, nju je Narodni muzej Toplice unajmio, uz mogućnost da se na placu rekonstruiše malo neolitsko naselje od 5 kuća. Tokom istraživanja smo imali povremeno pomoć AD Planinka iz Kuršumljije; ponudili su partnerstvo Narodnom muzeju Toplice da rekonstruišemo neolitsko naselje. Formalizovali smo dogovor u opštini Prokuplje, napravili projekat uz sve potrebne dozvole, menadžment Planinke je organizovao radove koji su trajali od 13. avgusta do 16. decembra 2009. Postavljeno je 5 kuća od grabove građe pokrivenih trskom, zidovi od pletera i blata. Radili lokalni majstori.

Tri godine je trebalo da kuće donekle opremimo i otvorimo za turiste. A bilo ih je, sa raznih strana sveta. Program za posetioce je značajno upotpunjen posle eksperimenta topljenja rude bakra 2013. Publika je učestvovala u topljenju, pečenju hleba, tkanju. Bilo je i sportskih aktivnosti: bacanja kamena s ramena, preskakanja lijane. Tokom godina smo mogli da pratimo koliko traje neolitska kuća, kad se obnavljaju podovi a kad peć, koliko često se me-

nja trska na krovovima, zašto je ponekad bolje zapaliti kuću a potom praviti novu?

Dragan Janković, Muzej grada Beograda

ISKUSTVA PRI REKONSTRUKCIJI MEZOLITSKIH I NEOLITSKIH STANIŠTA NA IMANJU POLJOPRIVREDNOG DOBRA RADMILOVAC U VINČI

U okviru ovog Projekta rekonstruisane su po tri kuće triju značajnijih pristorijskih kultura srpskog Podunavlja (kultura Lepenskog vira, starčevačka i vinčanska kultura). Gradnja rekonstruisanih staništa otvorila je prostor za drugačije sagledavanje arhitekture mezolitskih i neolitskih kultura Srednjeg Podunavlja.

Prvi objekti koje je čovek gradio su zasigurno privremena skloništa. Jedna od najjednostavnijih konstrukcija za privremeno sklonište se može sagraditi uz pomoć tri drvena štapa. U narodnom graditeljstvu severne Crnoj gore i Polimlja ovako izgrađena skloništa se nazivaju katave ili katafe. Osnovnu konstrukciju katafe čine četiri trougla: zabat, dve podužne strane, a četvrti trougao je osnova katafe. Ono što ovde treba naglasiti je da trougaonu osnovu katafe je odredila sama konstrukcija, odnosno osnova nije bila polazište za izradu konstrukcije. Analogije katafe i lepensko-virskih kuća su zgodne zbog sličnosti osnova, odnosno nesumnjivog uticaja gornje konstrukcije na osnovu a ne obrnuto. I kod starčevačkih poluukopanih staništa može se primeniti logika gradnje katafa, stim što se položaj slemenjače, kao najvažnijg konstruktivnog elementa, menja tako što se njeno teme, koje je prvobitno bilo oslonjeno o tlo, podiže u ravni drugog temena. Na ovom primeru možemo uočiti kako se promenom položaja slemenjače dogodila transformacija lepensko- virske kuće u pretežni oblik staništa starčevačke kulture.

Ako bi smo pravili paralelu nadzemnih vinčanskih kuća sa starčevačkim šatorastim poluukopanim zemunicama, primetno je da se transformacija dešava podizanjem krovne konstrukcije, koja je nalegala direktno na tlo, davanjem nadzemnih zidova. Visina drvenih stubova, koji nose slemenjaču (glavni konstruktivni element), se uvećava za visinu spratnog dela kuće.

Analizom navedenih arhitektonskih objekata, možemo uočiti kontinuitet odnosno doslednu razradu jedne te iste ideje u gradnji. Osnovni i najvažniji konstruktivni element za sve ove objekte je slemenjača. Promena pozicije i visine oslonca slemenjače uslovljavala je izgled arhitektonskih objekata.

Емилија Николић, Археолошки институт, Београд

АРХЕОЛОШКИ МУЗЕЈ НА ОТВОРЕНОМ У СТАПАРСКОЈ ВАЊИ КРАЈ УЖИЦА: ИЗГРАДЊА И УРЕЂЕЊЕ ПРОСТОРА

Археолошки локалитет „Велика Градина“ налази се у селу Стапари покрај града Ужица, на узвишењу изнад реке Ћетиње. Истраживања обављена пре више од шест деценија показала су постојање вишеслојног праисторијског насеља на овом месту. Кроз пројекат прекограничне сарадње Републике Србије и Босне и Херцеговине под именом *New Life of Neolithic Heritage in Recognized Natural Areas of Great Importance – NeoLIFE*, у периоду од 2018. до 2022. године развијена је и реализована идеја изградње археолошког музеја на отвореном заснована на постојању наведеног археолошког локалитета. Локација музеја се налази ван подручја локалитета, уз излетиште Стапарска бања, поред реке. Припадање простора пределу изузетних одлика „Клисура Ћетиње“ и његов значај за локално становништво обавезали су на повећану пажњу приликом пројектовања музеја.

Комплекс археолошког музеја на отвореном се састоји од две целине и заузима простор површине од око 1.500 m² ограђен дрвеном палисадом. Већа целина представља замишљени део насеља са полугеометријом и четири куће од плетера које приказују претпостављен изглед, материјализацију и конструкцију кућа из неолитског периода на „Великој Градини“. Мања целина је посвећена савременим садржајима затвореног и отвореног типа за посетиоце, који укључују учионицу, просторе за окупљање и реплику неолитске пећи за потребе одржавања радионица. Грађевине са савременим садржајима у оквиру музеја су изграђене од истих материјала као куће од плетера, односно од дрвета, земље и сламе, уз употребу традиционалног система бондручне конструкције.

Како истражени остаци кућа на „Великој Градини“ нису пружили коначне закључке о њиховим димензијама, површина кућа у оквиру музеја одређена је укрштањем резултата археолошких ископавања локалитета и научних истраживања каснонеолитских насеља на централном Балкану. Свака кућа приказује другачију композицију крова и начин покривања, а организација унутрашњих простора спроведена је на различите начине, пружајући бројне могућности опремања у складу са археолошким сазнањима о свакодневном животу људи у неолиту.

**СЕСИЈА: РАЗВОЈ МЕТАЛУРГИЈЕ У ЕВРОАЗИЈИ:
ХРОНОЛОГИЈА, КОНТЕКСТ И НОВЕ ИНТЕРПРЕТАЦИЈЕ**
(сесија, М. Радивојевић, Б. Робертс, М. Марић, Ј. Кузмановић
Цветковић, Т. Ререн)

Miljana Radivojević, UCL Institute of Archaeology, UK

**METALURGIJA VINČANSKE KULTURE: TEHNOLOGIJA,
DATOVANJE, POREKLO RUDE I IMPLIKACIJE ZA IZUČAVANJE
POČETKA METALURGIJE U SVETU**

Metalurgija vinčanskog perioda je trenutno poznata kao najstarija na svetu, datovana na sam početak 5. milenijuma pne. Pored najstarije prerade bakra u vinčanskoj kulturi, poznati su i najstariji nalazi kalajne bronzе, i potencijalne prerade olova iz kompleksnih ruda. Ovi nalazi, zajedno sa najstarijim zlatom pronađenim upravo na širem području Balkana, pokazuje da se tehnologija prerade metala u praistoriji ovog regiona razvijala u dinamici koja je različita od tradicionalnih modela izgrađenih prema nalazima sa Bliskog Istoka i ukazuje na potrebu revizije dosadašnjih pretpostavki o razvoju metalurgije u Evroaziji, i šire.

Ovo istraživanje predstavlja sintezu svih dosadašnjih analiza o tehnologiji prerade vinčanskog metala, i adresira celokupan lanac operacije: od izvora i izbora ruda, tehnologije ekstrakcije, livenja i kovanja finalnih predmeta, do njihove cirkulacije po Balkanu. Upotrebom savremenih arheoloških metoda analize elektronskim mikroskopima i instrumentima koji se služe X-zracima dobija se kompletna slika receptata za proizvodnju metala, uloga estetike tokom procesa, kao i obrasci saradnje među vinčanskim zajednicama, i širom Balkana. U svetlu novih nalaza predlaže se model istraživanja rane metalurgije u Evroaziji i svetu.

Мирослав Марић, Балканолошки институт САНУ

**УПОТРЕБА ПРОСТОРА КРОЗ ВРЕМЕ, УПОРЕДНИ СЛУЧАЈ
ЛОКАЛИТЕТА БЕЛОВОДЕ И ПЛОЧНИК**

Упоредна истраживања на локалитетима Беловоде и Плочник у склопу пројекта „Rise of metallurgy in Eurasia” и накнадне обухватне анализе које су укључивале и радиокарбонско датовање ископаних слојева,

пружиле су нам јединствену могућност да упоредно сагледамо развој употребе простора у оквиру два каснонеолитска локалитета винчанске културе и установимо потенцијално постојање обрасца понашања током постојања насеља. Анализа откривених контекста у истраженим сондама показује од прве до крајње фазе живота у овим деловима оба истраживана насеља постоји узастопна смена активности која индицирају на различите употребе простора, као и на потенцијално *функционално сегрегирате* делова насеља за одређене економске активности које се понавља током одређеног периода времена. Ограничени простор истраживања онемогућава сагледавање постојања ширег обрасца на нивоу целог насеља, али сасвим сигурно треба оставити простора постојању таквих процеса и у другим деловима.

Драгана Филиповић, Институт за праисторију и протоисторију, Универзитет у Килу, Немачка
Ђурђа Обрадовић, Археолошки институт, Београд

НЕОЛИТСКА ПОЉОПРИВРЕДА ЦЕНТРАЛНОГ БАЛКАНА ПРЕ И ПОСЛЕ РАЗВОЈА МЕТАЛУРГИЈЕ

Савремена агрономија учи нас да је пољопривредна производња комплексан социо-еколошки систем у ком делују друштвени, економски и природни фактори. Успех производње и висина приноса подложни су природним утицајима који су ван контроле земљорадника; то су, рецимо, климатски услови, адаптивни потенцијал култивара, биљне болести и паразити. Економски циљеви земљорадника одређују обим и организацију производње, пре свега у зависности од тога да ли је производња намењена задовољавању основних потреба или представља и извор прихода. Као и други облици производње, и пољопривреда је организована у складу са друштвеним нормама и принципима, почев од нивоа домаћинства као најмање производне јединице, до нивоа друштва као целине.

Винчанску културу одликују разноврсни облици материјалне производње и експлоатације природних ресурса, те убрзани развој и ширење мрежа комуникације и трговине. У односу на претходни период, земљорадња винчанског периода располагала је широким спектром пољопривредних култура као и, вероватно, ефикаснијим алаткама, а свакако потпунијим познавањем локалних природних услова те могућности и ограничења култивара и обрадивог земљишта. У целини гледа-

но, пољопривреда је била у успону. Може се претпоставити да су томе допринели и контакти у оквиру и изван територије насељене винчанским заједницама, те мреже размене метала и других сировина, којима су вероватно преношене и нове пољопривредне културе и технике.

У овом раду ћемо представити археоботаничке податке који омогућавају поређење одлика и обима пољопривредне производње у времену пре и након појаве металургије на централном Балкану, односно – земљорадњу ранонеолитских, старчевачких заједница с једне стране, и каснеолитских, винчанских с друге стране. Неолитску пољопривреду централног Балкана ћемо делимично упоредити са ситуацијом у суседним регијама, у покушају да реконструишемо кретање „пољопривредних утицаја“ у континенталној зони Балкана. Осврнућемо се и на природне факторе коју су вероватно утицали на развој локалних облика земљорадње.

Неда Мирковић-Марић, Међуопштински завод за заштиту
споменика културе Суботица

АНАЛИЗА КЕРАМИЧКОГ МАТЕРИЈАЛА ИЗ СОНДЕ 18 СА БЕЛОВОДА И СОНДЕ 24 СА ПЛОЧНИКА

У склопу међународног пројекта Rise of Metallurgy, на локалитетима Беловоде и Плочник спроведена су ископавања сонди 18 и 24.

Ископавања сонде 18 на локалитету Беловоде 2012. и 2013. дала су укупно 50.000 керамичких фрагмената који обухватају 35.500 недијагностичких и 14.500 стилски и типолошки индикативних керамичких фрагмената (нпр. обода, дршке, дна и орнаментисаних фрагмената трбуха). Ископавања рова 24 на локалитету Плочник у 2012. и 2013. години дала су 53.600 керамичких фрагмената који обухватају 37.000 недијагностичких и 16.500 стилски и типолошки индикативних керамичких фрагмената.

Анализа керамичког материјала на овим локалитетима, а за потребе пројекта, је спроведена са циљем да се утврди релативна керамичка секвенца на сваком локалитету, која би, заједно са стратиграфском секвенцом и новим радиокарбонским датумима, омогућила израду детаљног типохронолошког оквира за Беловоде и Плочник.

Видан Димић, Археолошки институт, Београд
Драгана Антоновић, Археолошки институт, Београд

ГЛАЧАНО И АБРАЗИВНО КАМЕНО ОРУЂЕ СА БЕЛОВОДА (ИСКОПАВАЊЕ 2012-2013. ГОДИНЕ)

Истраживања на Беловодама 2012–2013. године су рађена у сонди XVIII из које потиче 68 артефаката од глачаног и абразивног камена, хронолошки одређених у период од фазе Винча Тордош II (Винча Б1) до Винча Плочник I (Винча Ц) винчанске културе. Целокупна збирка је петрографски, типолошки и функционално анализирана. У Беловодама су коришћене различите врсте стена за израду глачаних и абразивних камених предмета, али су најдоминантније биле три групе: финозрне седиментне и контактано-метаморфне стене, „лаки бели камен” и пешчари. Остале сировине (дијабаз, аплит, гнајс, кварцит, рожнац, кристализовани кречњак и калцит) су биле заступљене само појединачним примерцима. Макролитски артефакти из сонде XVIII су одређени у две основне групе: 1. претежно необрађено оруђе са абразивним својствима и 2. оруђе обрађено глачањем. Највећи број артефаката (43) има озбиљна оштећења, нешто мање је оштећено – 11 артефаката, док је њих 14 готово у потпуности очувано. У типолошку анализу укључени су сви примерци који су имали морфолошке индикације за њу. Абразивно оруђе је мање бројно: пронађено је осам статичних глачалица, два жрвња, растрирач, брус, чекић и облутак-глачалица за керамику. Оруђе од глачаног камена чини већину у овој колекцији: различити облици секира (5), тесли (22) и длета (12), три полуфабриката, девет типолошки неиндикативних фрагмената, као и један педантно обрађен амулет од калцита. Анализа ове колекције каменог оруђа у потпуности се подудара са резултатима добијеним испитивањем исте категорије налаза из сонди I–VI истражених у периоду 1994–1997. године.

Производња камених алатки на овом неолитском насељу појављује се у свом пуном облику још од његовог оснивања у фази Винча Тордош I (Винча А) и до краја живота у њему није се битније мењала. Од самог почетка, у насељу се производи камено оруђе које се не издваја по изгледу и техници обраде, већ континуитетом у величинама и типовима алатки, као и у избору сировинског материјала.

Видан Димић, Археолошки институт, Београд
Драгана Антоновић, Археолошки институт, Београд

ГЛАЧАНО И АБРАЗИВНО КАМЕНО ОРУЂЕ СА ЛОКАЛИТЕТА ПЛОЧНИК (ИСТРАЖИВАЊА 2012-2013. ГОДИНЕ)

Анализа глачаног и абразивног каменог оруђа са локалитета Плочник спроведена је на колекцији од 72 артефакта пронађених 2012. и 2013. године, током археолошког истраживања Сонде XXIV. Археолошко истраживање је вршено у оквиру међународног пројекта „Развој металургије у Евроазији“ у сарадњи више домаћих и иностраних институција науке и културе. Анализа материјала вршена је са технолошког аспекта и подразумевала је технолошку, функционално-типолошку и петролошку анализу. Резултати анализе, иако на релативно малом узорку, упућују на закључак да је на Плочнику вршена продукција глачаног и абразивног оруђа које својим технолошким карактеристикама и типолошким репертоаром у потпуности одражава винчанске стандарде, од чега не одступа ни избором сировина. Колекција се састоји од глачаних алатки – тесли и длета, потом фрагмената главе буздована, привезака, фрагмента једне посуде; затим абразивних алатки – махом брусева, глачалица, тучкова, чекића, растирача, наковња. Глачано оруђе са сечицом је израђено претежно од сивозеленкастих седиментних и контактено метаморфних стена, као и од „лакких белих стена“ типичних за винчанску културу, док су за абразивно оруђе коришћени различити варијетети кварцног пешчара. Технологија израде оруђа је такође стандардна. Глачано оруђе са сечицом је израђено техникама окресивања и глачања, док је у изради појединог абразивног оруђа коришћена техника озрњавања. Забележени су примери репарације и рециклаже. Међутим, иако типичан, материјал са Плочника ипак одражава поједине особености које је потребно истаћи: неколико абразивних алатки чији облик и функција (трагови употребе) до сада нису забележени у неолиту Србије и чије се за сада најближе аналогије налазе у Грчкој и на Леванту; потом једну оставу издужених тесли од „лаке беле стене“ од којих неке носе јасно препознатљиве трагове употребе, и пар чекића, односно мултифункционалних алатки који су могли бити коришћени и у обради бакарних предмета. У раду ће бити представљени резултати анализе каменог оруђа из Сонде XXIV, са акцентом на његовим специфичностима.

Селена Витезовић, Археолошки институт, Београд

ТЕХНОЛОГИЈА КОШТАНИХ СИРОВИНА У ОКВИРУ ВИНЧАНСКОГ НАСЕЉА НА ПЛОЧНИКУ

Локалитет Плочник код Прокупља представља један од најдуже и најобимније истраживаних локалитета винчанске културе. Откривен је још 1927. године приликом изградње пруге, и Народни музеј из Београда године спровео је прва ископавања наредне, 1928. године. Током 20. и 21. века, Народни музеј наставио је истраживања, са одређеним прекидима, у сарадњи са другим институцијама. Од посебног значаја су истраживања која су Народни музеј из Београда и Народни музеј Топлице из Прокупља спровели у периоду између 1996. и 2011. године, и истраживања у оквиру пројекта *The Rise of metallurgy in Eurasia* током 2012-2013. године. Током ових истраживања, за разлику од ранијих кампања, прикупљан је и фаунални материјал, тако да је издвојена збирка од преко 300 артефаката од коштаних сировина – костију, рогова, зуба и љуштура мекушаца. Предмети су анализирани са техно-типолошког аспекта. Од сировина најзаступљеније су кости – дуге кости, ребра, астрагали и друге; рогови јелена такође су коришћени, али су слабије очувани од костију, тако да је типолошки репертоар било теже анализирати. Посебно је значајно присуство неколико предмета од љуштура мекушаца, који показују да је Плочник био укључен у мрежу размене и трговине са ширим подручјима.

Типолошки репертоар укључује различите свакодневне алатке – шила, игле, стругаче, глачалице, помоћне предмете попут употребљених астрагала и дршки, као и украсне предмете, док је ловно и риболовно оружје веома ретко. Технологија коштаних сировина у оквиру винчанског насеља показује да су занатлије добро владале техником обраде, да је производња била доста стандардизована, и могуће до извесне мере специјализована. Коштана индустрија има одређене заједничке одлике са коштаном индустријама са других винчанских локалитета, али поседује и одређене локалне специфичне карактеристике.

Југослав Пендић, Институт БиоСенс
Knut Rassman, Romano-Germanic Commision, Frankfurt
Patrick Mertl, Saarland University

МАГНЕТОМЕТРИЈСКО СНИМАЊЕ ЛОКАЛИТЕТА БЕЛОВОДЕ И ПЛОЧНИК – ИНТЕРПРЕТАЦИЈА И ПОНОВЉИВОСТ РЕЗУЛТАТА

У периоду између 2012-те и 2013-те године, на локалитетима Беловоде (КО Велико Лаоле) и Плочник (КО Плочник и КО Баце) је обављена геофизичка проспекција великих размера применом флуксгејт магнетометријске методе. Документовани простор је обухватио претходно познате границе налазишта, као и зоне за које претходно није постојао директан увид у простирање подповршинских структура, а поред тога покривен је и непосредни пејсаж око оба локалитета. Мерења је реализовао мешани тим археолога из Србије и Немачке (Римско – Германска Комисија у Франкфурту), у оквиру пројекта „АНРС: Rise of Metallurgy in Eurasia”. У време реализације проспекције, у Србији није постојао ниједан уређај за брзу аквизицију магнетометријском методом на средњим (5-20 хектара) и великим површинама (20>хектара), а примена геофизичких метода је била махом ограничена доступним средствима и расположивим инструментима на локалном тржишту. На Беловодама и Плочнику су примењени велики системи који су са лакоћом покривали више десетина хектара по дану – и на одговарајућој подлози, производили одличне резултате.

Ова презентација даје кратак осврт на примењену методологију прикупљања и обраде података – а потом пребацује фокус на аспекте интерпретације геофизичких мерења са Беловода и Плочника. Питања којима желимо да посветимо пажњу су: у којој мери је могуће репродуковати интерпретацију података између више истраживача? На чему се темељи издвајање детектованих објеката у „познате“ категорије и како направити процес одлучивања транспарентним за истраживаче без обимног предзнања о методи проспекције? На крају, шта нуде геофизичка снимања на великим површинама као средство за формалну заштиту археолошких локалитета у тренутно важећем законском оквиру.

Julka Kuzmanović Cvetković, Narodni muzej Toplice

ARHEOMETALURGIJA I TURIZAM

Arheo park Pločnik je formiran na samom lokalitetu, vrlo blizu mesta gde su otkriveni prvi artefakti na osnovu kojih su i započela istraživanja, 1928. godine. Ideja je bila oživljavanje neolita, odgovor brojnim posetiocima na još brojnija pitanja, prvo - kako se živelo u praistoriji? Za početak, ponudili smo napola završene kuće napravljene u saradnji Narodnog muzeja Toplice i turističkog giganta iz Kuršumlije, AD Planinka. Svaka od kuća je trebalo da pripada jednom zanatliji i da bude opremljena odgovarajućim mobilijarom. Tako je kuća tkalje imala vertikalni razboj; kuća majstora kamene i drvene alatke; ispred kuće keramičarke je bilo gline uz malo ognjište za pečenje keramičkih sudova; kuća kovača je bila malo podalje, zbog eventualne vatre. Najveća kuća je predstavljala Zadrugu, kuću za okupljanja.

Neolitsko naselje u Pločniku je otvoreno za turiste 2012. No, tek 2013. posle izvedenog eksperimenta topljenja rude, program za posetioce je zao-kružen. Eksperiment topljenja je izveden u okviru projekta „Razvoj Metalurgije u Evroaziji“, dizajnirala ga je i vodila koleginica M. Radivojević uz učešće brojnog internacionalnog tima stručnjaka i pomoć zaposlenih iz Muzeja Toplice i meštana Pločnika. Pripremljen je teren, ruda, neophodan alat (duvaljke od zove i gline). Tokom tri dana sprovođenja eksperimenta tokom dana i noću, imali smo mogućnost da kontrolišemo vatru, istopimo rudu i vidimo svu magiju čitavog čina. Posle ovoga iskustva, bili smo spremni da i posetiocima pokažemo kako se topila ruda a to je za njih predstavljalo neza-boravan doživljaj.

U Arheo park Pločnik su dolazili osnovci, srednjoškolci, studenti iz Evro-pe, grupa sa zagrebačkog sveučilišta s profesorima, putnici sa raznih strana.

Pet godina zaredom smo s proleća organizovali **Veliku neolitsku naučnu žurku** kad smo učili i zabavljali se, nekih godina nam je partner bila jedna banka- za učesnike je bio obezbeđen materijal za rad, prevoz i hrana a za radnike banke dan druženja.

СЕКЦИЈА ЗА КЛАСИЧНУ АРХЕОЛОГИЈУ

(секција, Н. Гавриловић Витас)

Јасмина Давидовић, Музеј Срема

НОВИ НАЛАЗ ИЗ СИРМИЈУМА

Систематска археолошка истраживања Сирмијума су се у последњих неколико деценија свела на заштитна ископавања која спроводи Завод за заштиту споменика културе Сремске Митровице, поред покушаја да се доврши истраживање простора локалитета 85, тј. дела империјане палате. Ископани материјал је веома значајан за проучавање развоја овог изузетног римског града и неки од налаза спадају у категорију врхунских предмета, попут порфирних портрета императора са локалитета 85. У исто време, мада не у таквом обиму као у деценијама пре деведесетих, у Музеј Срема пристижу предмети које доносе сами грађани, било као поклон углавном, пошто не више не постоји фонд за откуп музејских предмета. Непостојање фонда је допринело да се многи предмети предају другим институцијама.

Оно што нас интересује у овом раду је ситуација у којој пронађете нешто изузетно приликом прегледа студијских збирки или када тражите инвентарисане предмете којима се изгубио траг у самом музеју. Узбуђење које вас обузме кад копате нов локалитет и проналазите предмете које касније анализирате може се сасвим сигурно осетити и приликом сређивања збирки у сопственом музеју, поготово ако он баштини археолошки материјал са преко 60 година истраживања.

Овога пута тај предмет је био стаклени пехар урађен у посебној техници диатретум. Мада је инвентарисан и обрађен никада није препознат као ваза диатретум тј. *sage cup*. Након припрема за онлине скуп о стаклу у Бејруту у јануару 2022. приметила сам два фрагмента обода пехара са очуваним делом натписа у том горњем конусу. Примерци потичу са локалита 31 Сирмијума, који је копан седамдесетих а представља део великог комплекса империјалне палате. Шта су просторије представљале у оквиру палате још увек није у потпуности установљено. Постоји неколико теорија о складишном простору или одајама преторијанске гарде пошто је локалитет наслоњен на јужни бред Сирмијума. Покушаћемо са овим фрагментима изузетно ретког облика стаклене посуде, пронађено је свега педесетак у свету, а овај у Сирмијуму је изгледа први у Србији, да дамо нову интерпретацију локалитета.

Предраг Пејић, Пирот
Петар Голубовић, НБ “Вук Караџић”, завичајна збирка Бела Паланка

ПОСТАМЕНТИ РЕМЕСИЈАНЕ

У античкој Ремесијани откривена су три постамента. Сва три се састоје од постамента и атичко јонске базе. Ниједном није утврђено место налаза односно ради се о случајним налазима. Датују се у период од II до IV века наше ере.

Први је полупостамент израђен од сивог кречњака. Код њега је плинта израженија а натпис оштећен. По свему судећи реч је о *damnatio memoriae*. Чини се да је натпис писан грчком капиталом са обзиром на неоштећено слово Y. Остала два виткија постамента састоје се од ненаглашене плинте и грубље обрађене атичко јонске базе. Оба су израђена од пешчара жућкасто-сиве боје. Други постамент на бази има удубљење за причршћивање са плитким каналом док је трећи равно завршен. Он на левој бочној страни садржи скраћеницу – † M U.

Полупостамент је по свему судећи чинио конструкцију чеоног дела монументалне зграде смештене на форуму Ремесијане (храм или цивилна базилика). Други постамент је вероватно носио слободностојећи стуб колонаде неке јавне зграде или форума. Постоји могућност да је носио и неку статуу. Последњи постамент изгледа да је коришћен у виду жртвеника. Документована репрезентативна архитектонска пластика у виду постамената иде у прилог знаменитости Ремесијане што је унеколико посведочено и у скромним писаним изворима.

Адам Н. Црнобрња, Народни музеј Србије
Снежана Ферјанчић, Филозофски факултет, Београд
Веселинка Нинковић, Народни музеј Србије

РИМСКИ ЕПИГРАФСКИ СПОМЕНИК ИЗ ВИНЧЕ

Јула 2020. године, приликом рада на линијском инфраструктурном пројекту ка депонији Винча, забележен је случајни налаз једног римског споменика. Споменик је израђен од мермера, димензија 88 x 50 x 10-18 cm, и по свој прилици је био трократно коришћен. Најпре је био део фигуралног споменика, судећи по очуваним стопалима у сандалама (дужине 35 cm) и делу шлема који се налазе на једној његовој страни. Секундарно је употребљен за израду надгробног споменика Марка Ул-

пија. Натпис доноси изузетне информације о богатој војној и административној каријери М. Улпија, активног током друге половине II века. Натпис је оштећен приликом прилагођавања мермерног блока за његову терцијарну намену, по свој прилици употребу као грађевинског блока, судећи и по рупама за кланфе.

Налаз споменика је изазвао велику медијску пажњу, јер је непосредно након открића био украден. У излагању ће бити описан и процес поновног проналажења споменика, као и значај учешћа полиције и медија. Такође ће бити указано и на поступак откривања локације на којој је споменик био примарно пронађен – римске виле рустике на локалитету Ошљане, која је у потпуности уништена приликом проширења депоније Винча, у првој половини 2020. године.

Радмила Зотовић, Археолошки институт, Београд

ХРАМОВИ НА ТЕРИТОРЈИ ЦЕНТРАЛНЕ СРБИЈЕ НА ОСНОВУ ЕПИГРАФСКИХ ИЗВОРА

Циљ овога рада је да представи основну проблематику проучавања девет вотивних споменика и једног архитрава са подручја Сингидунума, Виминациума, Тимакум Минуса, Маргума и Дарданије, ради утврђивања постојања храмова на овим подручјима, као и њихових донатора, према функцијама и хронологији. Проблематика која се односи на неке од епиграфских налаза јесте да се не помињу коме су посвећени храмови, нити се исто може предпоставити. Основна метода израда рада се заснива на утврђивању коме су посвећени храмови, одређивање дедиканата (војна или цивилна лица) и датовање споменика.

Душан Рашковић, Беч

НАЛАЗИ НОВЦА НА ЈАСТЕБЦУ

Велики Јастребац са мањим наставком Малим Јастребцом, је сплет брда, дужине од око 45 км, од Јанкове клисуре, до Тешице и Јужне Мораве. Повољан географски положај је разлог континуитета насељености и налаза новца, у временском распону, од најстаријих налаза са брда Чукар код Рибарске бање, два републиканска денара, из 105. и 101. године пре Христа, до скупних налаза XVI и XVII века, у атарима села Рлица и Петина.

Појединачни налази римског новца III века потичу из атара села Здравине, Беласица и Рлица. Ушли смо у траг подацима о остави римског новца III века из Срндаља. Постоје подаци о налазу солида IV века, пронађених на 100 м од цркве св. Петка, под локалитетом Градац. Непознато је место налаза оставе IV века са Јастребца, похрањене у Народном музеју Београд. Новац од IV до VI века, из рановизантијског периода, налазимо на локалитетима утврђених насеља на висовима Великог и Малог Јастребца. На Великом Јастребцу, почевши од прокупачке стране, утврђења Градац изнад Бресничког језера, на 1200 м и Велико Кале (750 м) у Баботинцу, то су Градац код св. Петке (574 м), у Петини, Градац (550 м) и Велико Градиште (536 м), и Чукар (600 м) у Бољевцу код Рибарске Бање. На Малом Јастребцу, то су, Кале на превоју Клисура (653 м), Градиште у Породину (340 м), Градиште у Кулини (392 м) и Градиште код св. Јована у Врћеновици (502 м).

Налази новог века су угарски сребрни денари XVI века, ковнице Кремница, у Словачкој, из села Рлица, а налаз сребрног новца пољског краља, Сигисмунда III Васе, 1587 до 1642, Георга Вилхелма V, маркрофа од Брандесбурга из 1625. године, новца Дубровника и турских аспри, из Петине.

На крају додатно поменимо три римске фибуле из села Дешилово, недалеко од Прокупља, једну лучну фибула са гребеном на луку и шарниром и две коленасте фибуле.

Љубиша Васиљевић, Народни музеј Крушевац

ФИБУЛЕ ИЗ РАДМИЛОВИЋА У АНТИЧКОЈ ЗБИРЦИ НАРОДНОГ МУЗЕЈА КРУШЕВАЦ

У античкој археолошкој збирци Народног музеја Крушевац чува се десет римских фибула из атара села Радмиловић код Кнића. Нису познати услови налаза, као и начин којим су фибуле доспеле у Народни музеј Крушевац. Забележен је податак да потичу са места званог Борачки крш. Могуће је и да су, бар неке од њих, пронађене на локалитету Бабин гроб, регистрованом у оквиру истог насеља. Фибуле припадају различитим типовима и имају широко датовање — од прелаза из I века пре нове ере у I век нове ере до V века.

Љубиша Васиљевић, Народни музеј Крушевац

ДОПУЊЕН КОРПУС СПОМЕНИКА СА ИМЕНОМ И/ИЛИ ПРЕДСТАВОМ ТЕЛЕСФОРА ИЗ СРБИЈЕ

Ликовна представа или посвета Телесфору позната је са пет локалитета у Србији. Две скулпторалне групе са представама Асклепија и Телесфора (једна је дискутабилна) откривене су у Медијани. По један рељефно-епиграфски вотивни споменик, подигнут у част божанске тријаде Асклепија, Хигије и Телесфора, познат је из Призрена и са простора нишке тврђаве. Истој тријади посвећени су и епиграфски споменик из Пећке Бање и рељефна плоча из Земуна. Уочивши да више од половине наведених налаза потиче из простора у близини лековитих извора, сматрамо да се евентуални нови налази повезани са култом Телесфора првенствено могу очекивати у наведеном окружењу.

Бебина Миловановић, Археолошки институт, Београд
Ивана Косановић, Археолошки институт, Београд
Немања Мрђић, Археолошки институт, Београд
Бојан Поповић, Археолошки институт, Београд

ПРВА СИСТЕМАТСКА ИСТРАЖИВАЊА РИМСКОГ УТВРЂЕЊА ГЕРУЛАТА У СЕЛУ МИРОЧ

Утврђење и цивилно насеље Герулата (*Gerulata*), у селу Мироч, налази се високо изнад Дунава, на истоименој планини, одакле је било могуће контролисати кретања дуж главног пута на лимесу. Утврђење је штитило пут који је спајао долину Поречке реке и античку Талијату (*Taliata*) са римским утврђењем и насељем у близини Брзе Паланке (*Egeta*). Герулата је приказана на Табули Појтингеријани (*Tabula Peutingeriana*) као једна од две станице на путу од Талијате до Егете, удаљена VIII римских миља од Талијате, а VI миља од наредне станице, Унам (*Unam*). Остаци бедема утврђења су видљиви понегде на површини и могу се уочити у конфигурацији терена.

Прва систематска археолошка истраживања римског кастела Герулата су вршена током лета 2021. године. Ископавањима је претходила геофизичка проспекција терена (геомагнетна и георадарска снимања). Методологија истраживања је обухватала квадратну мрежу позиционiranу на простору целог утврђења (површине око 2 ha). На основу кон-

фигурације терена и резултата добијеним геофизичком проспекцијом, ископавања су вршена на делу северног бедема утврђења и на западној кули северне капије. Укупна истражена површина износи 200 m² и обухвата део северног бедема у дужини од 17 m и кулу са западне стране северне капије. Сачувани су углавном темељни делови бедема и куле. Паралелно са северним бедемом, пружа се нешто ужи негатив зида.

Милан Савић, Куршумлија

AD FINES - РИМСКА ПУТНА СТАНИЦА НА ПРОСТОРУ ДАНАШЊЕ КУРШУМЛИЈЕ

Питомо подручје топличког краја, пружало је повољне услове за настанак и развој различитих насеља током римског периода. Једно од њих је и путна станица *Ad Fines*, која се на основу Табуле Појтингеријане, пратећи правац пута *Naissus-Lissus*, убицира на месту данашње Куршумлије. Њена тачна локација до данас ипак није прецизно утврђена, а мишљења међу истраживачима по питању њеног идентификовања су подељена. Ф. Каниц и Т. Ђорђевић сматрају да се Ад Финес налазио на месту савремене Куршумлије, док Ђ. Стричевић предлаже да његове остатке треба тражити на ушћу Косанице у Топлицу. *Ad Fines* био је удаљен 20 римских миља од *Hamteum-a* (данашњег Прокупља), 40 миља од *Naissus-a* (данашњег Ниша) и представљао је једно од значајнијих римских насеља у овом делу Топлице. Рад има за циљ да, анализирајући досадашња археолошка истраживања и топографске карактеристике ове путне станице, предложи и нека нова тумачења.

Марија Јовић, Археолошки институт, Београд
Драгана Вуловић, Археолошки институт, Београд

КАСНОАНТИЧКИ ДЕЧИЈИ ГРОБ ИЗ УТВРЂЕЊА *TIMACUM MINUS*

Током кампање 2021. године заштитних археолошких истраживања на локалитету *Timacum Minus* - Равна код Књажевца, приликом ископавања северног зида принципије у средишњем делу утврђења, у углу између северног лица овог зида и западног лица пиластра откривен је дечији гроб.

Радило се о цисти од великих кровних тегула (по две за поклопац и за дно гроба) у којима је сахрањено мало дете. У испуни гроба нађен је фрагментован пехар од стакла и бронзани новчић из IV века. Гроб је укопан у слој В. Овај слој мрке растресите земље одговара млађој фази принципије, а формиран је од нивоа сокла северног зида грађевине, током IV века. Овај слој је у горњој зони измешан са запеченом земљом, гаражи и угљенисаним дрветом, што указује на деструкцију грађевине у пожару, највероватније крајем IV века или у почетком V века. У гробу је била сахрањена дечија индивидуа непознатог пола, чија се индивидуална старост процењује на 0-2 месеца живота (новорођенче). На кранијалном и посткранијалном скелету су присутне поротичне лезије, које могу да укажу да је ово дете боловало од неког метаболичког обољења, попут скорбута.

Иако поменути зид принципије посматрамо као њену северну фасаду, геофизичка проспекција унутрашњости утврђења из 2010. године, открила је тлоцрт грађевине у средишту фотификације, показавши њену скоро два пута већу површину, као и разуђен план, а што је најважније бар две фазе градње: млађу из IV века, делимично откривену ископавањима, и фазу старију од IV века. На основу наведеног, закључујемо да је дечији гроб укопан у унутрашњост грађевине, која се налазила у утврђењу, што је противно како римским обичајима, тако и законској регулативи. Међутим током V века, појава сахрањивања *intra muros* забележена је на римским налазиштима, као што су Sirmium и Felix Romuliana, што сведочи о немирним временима опасности, када је локално стновништво користило бедеме градова, царских резиденција и утврђења, као рефугијуме.

Nadežda Gavrilović Vitas, Arheološki institut, Beograd

KAMENA MITOLOŠKA SKULPTURA NA PROSTORU RIMSKOG CENTRALNOG BALKANA U KASNOJ ANTICI

Značajan broj do sada pronadjenih kamenih skulptura i statueta otkrivenih na teritoriji rimskih provincija centralnog Balkana, pripada periodu kasne antike. Najveći broj nalaza obuhvata predstave božanstava i mitološke teme i otkriven je uglavnom u urbanim i vojnim centrima na Limesu, kao i na prostoru imperijalnih rezidencija poput Medijane i Felix Romuliane. Iako je većina skulptura i statua pronadjena u fragmentovanom stanju, moguće je sagledati stil lokalnih radionica koje uglavnom kopiraju klasičnu i helenističku skulpturu 4 veka pre n. e., kao i umetnička dela iz 2 i 1 veka pre n. e.

У овом раду ћемо кроз различите примере касно-античке митолошке скулптуре са простора римског централног Балкана, анализирати њихову симболику, функцију и значење које су имале за њихове власнике. Уједно ћемо разматрати зашто се одређени митолошки мотиви, карактеристични за римску иконографију попут мотива *Vestalki*, *genija* римског народа итд. не појављују у корпусу камене митолошке скулптуре централног Балкана, као што ћемо се и фокусирати на главне уметничке центре утицаја на митолошке теме у скулптури касне антике. Питања која се односе на промену функције митолошке скулптуре у периоду касне антике ће такође бити редефинисана, у контексту тога да елита римских провинција и даље негује свој укус у духу *paideie* односно класичног образовања, с тим што култна функција статуа polako губи на значају и добија искључиво уметничку димензију.

Најзад, осврнућемо се и на питања уништења митолошких скулптура у периоду касне антике, као и на до сада познате статуарне групне налазе, који су били или сакривени пред неком опасношћу или пак заkopани односно „сахранјени“, услед њихове „демонске“ природе од стране Хришћана.

Ивана Косановић, Археолошки институт, Београд
Бебина Миловановић, Археолошки институт, Београд
Наташа Шаркић, Aita Bioarchaeology, Барселона, Шпанија

ГРОБ СА ПРИБОРОМ ЗА ПИСАЊЕ ИЗ РИТА (ВИМИНАЦИЈУМ)

Током 2016. године спроведена су заштитна археолошка ископавања на локалитету Рит, који се налази североисточно од градског језгра Виминачијума. Истраживања су вршена на месту предвиђеном за изградњу монтажне станице за потребе површинског копа Дрмно. Истражен је део античке некрополе са рововима за дренажу терена и више бунара. На некрополи су констатовани гробови инхумираних и кремираних покојника, датовани у II и прву половину III века.

У једном од гробова нађен је прибор за писање. Ради се о кремацији типа Мала Копашница – Сасе II, у којој је била сахрањена одрасла особа са фетусом, изнад које је инхумирана индивидуа децејег узраста. Поред гробних прилога у виду три керамичка крчага и једног лонца, нађен је и новац из друге половине II века.

Сет прибора за писање пронађен у овој сахрани, на дну етажа, састојао се од четири гвоздена инструмента – три стилуса и једне спатуле за глачање воска, коришћеним за писање на воштаним таблицама. Уз сам прибор је нађено више бронзаних нитни, од којих је неколико било

и позлаћено, вероватно део футроле од органског материјала у коме су предмети за писање чувани.

Звездана Штимац, Музеј Срема

СЛУЧАЈ *TERRA SIGILLATA MARMORATA-E* НА ЛОКАЛИТЕТУ 42 У СИРМИЈУМУ

Прва систематска археолошка истраживања Сирмијума почела су 1957. године и трају до данас. На локалитету 42, који се налази у централној зони данашње Сремске Митровице, откривени су остаци стамбене архитектуре. Ранији слојеви локалитета показују да је у првом веку нове ере на истом месту постојао пагански храм.

Керамика која је пронађена на овом локалитету, а која се везује за римско насељавање ових простора, се везује за период од првог до четвртог века нове ере. Један од налаза керамике из првог века нове ере су и три фрагмента *terra sigillata marmorata-e*. Производња ове врсте керамике се везује за само једну радионицу. У питању је *La Graufesenque* радионица која се налазила у јужној Галији и која је дејствовала од 14. до 80. године нове ере. Пронађени фрагменти који припадају овом типу посуда, и који техником израде имитирају мермер, пронађени су у истом слоју.

Чињеница да се ова врста керамике производила ван Сирмијума, указује нам на трговинске везе и контакте локалног становништва са другим провинцијама Римског Царства. Такође, указује и на постојање појединаца који су себи могли да приуште набављање ове врсте керамике.

СЕКЦИЈА ЗА СРЕДЊОВЕКОВНУ АРХЕОЛОГИЈУ
(секција, М. Бугар)

Дејан Радичевић, Филозофски факултет, Београд
Радивоје Арсић, Завод за заштиту споменика културе Ваљево
Драган Ћирковић, Чачак

**АРХЕОЛОШКА ИСТРАЖИВАЊА НА ЛОКАЛИТЕТУ
ОРЛОВИНЕ У МАЛОМ ЗВОРНИКУ**

Археолошким ископавањима која су од 2013. до 2017. и 2021. године спроведена на самом врху и западним падинама виса Орловине, непосредно изнад Малог Зворника, потврђено је постојање вишеслојног археолошког налазишта. Хоризонт живота, најбоље документован у свим ископима, приписан је рановизантијском раздобљу. Остаци бедема са капијама и кулама, као и бројни покретни налази, показују да је у то доба саграђен велики утврђени комплекс који се, према површини на којој се распростире, може убројати у ред највећих у ширем окружењу. Његова изградња се доводи у везу са градитељским подухватом који је за владавине цара Јустинијана I (527-565) предузет у унутрашњости Балканског полуострва. Предмет досадашњих радова у највећој мери била је црква која такође сведочи о значају који су Орловине имале и рановизантијско доба. Димензија и начин градње сврставају је међу монументалније цркве тог времена познате на територији Србије.

Најмлађи хоризонт живота на Орловинама оквирно се приписује раздобљу 9-10. века, када су се ови простори налазили у саставу средњовековне Србије. Претходних година дошло се до значајних података о трасама и начину градње бедема који су припадали средњовековној тврђави, док је последња кампања резултирала открићима и првих гробова који припадају истом хоризонту. Прелиминарно су датовани у 9. столеће. Налази накита и ратничке опреме у њима указују на сахране припадника горњег друштвеног слоја, какве нам на територији Србије раније нису биле познате.

Милица Радишић, Археолошки институт, Београд

ЦРТИЦЕ О МЕЂУРЕГИОНАЛНИМ ВЕЗАМА УГАРСКЕ НА ПРИМЕРУ НАЛАЗА АРПАДОВСКОГ ПЕРИОДА У ВОЈВОДИНИ (КРАЈ 10-11. ВЕК)

У средњем веку данашња Војводина је већим делом припадала оквирима угарске државе, представљајући њену јужну територију. Зато се археолошки трагови из Војводине сагледавају и као део националне ареологије у Мађарској и као археолошко наслеђе наше средине, а само именовање налаза датог периода је неусаглашено. Овом приликом ћемо застарели појам „бјелобрдска култура“ заменити адекватнијим термином „арпадовски период“. С обзиром на чињеницу да у Србији нису успостављена систематска истраживања налазишта из периода ране угарске државе, јасно је зашто још увек нису на целовит начин сагледане појаве, које осим у Карпатској котлини имају одговарајуће паралеле и у другим европским срединама.

Током формативног периода који је трајао у 10. и 11. веку млада угарска држава је била изложена културним, верским и економским утицајима из Византије, Бугарске, Светог Римског царства, Кијевске Русије, Пољске и по свој прилици, из викиншког круга. Природа међусобних односа између ових политичких ентитета делимично се реконструирала из историјских извора, али се потпунија слика добија анализом археолошких података. Циљ овог саопштења јесте да се размотре појаве у материјалној култури, на првом месту налази из некропола и случајни комади наоружања, који осликавају правце зрачења којима је Угарска била изложена. Анализом расположивих података испоставља се да бројније аналогije потичу из централне, источне и северне Европе него са византијског Балкана, иако је територијално близак Војводини. Поред осталог, намера је да се скрене фокус са традиционалног становишта према коме је Византијско царство представљало главно извориште идеја за културне и уметничко-занатске тековине на старом континенту. Лака доступност података о истраживањима из различитих крајева Европе пружа нам могућност да у данашње време на много потпунији и објективнији начин тумачимо археолошке трагове из средњег века у домаћој средини.

Емина Зечевић, Народни музеј Србије

ГРОБЉЕ СА МРАМОРИМА У ПОДРИЊУ И ТВРЂАВА КУПИНИК У СРЕМУ, РЕЗУЛТАТИ НОВИХ АРХЕОЛОШКИХ ИСТРАЖИВАЊА ПОЗНОГ СРЕДЊЕГ ВЕКА

У оквиру пројеката Народног музеја Србије током 2021. године обављена су прва археолошка ископавања на два позносредњовековна локалитета различитог карактера у Подрињу и Срему, у два регије које су се развијале у оквирима потпуно другачијих историјских, друштвених и културних процеса и околности.

На локалитету *На ливадама*, у Горњој Црвици (општина Бајина Башта) евидентираном у стручној литератури као некропола *стећака*, налазе се остаци средњовековног гробља с масивним каменим споменицима, другог по величини на десној обали Дрине, у њеном средњем току. Мањим сондажним радовима истражено је неколико гробова у источном делу гробља где су смештени најрепрезентативнији и најмасивнији примерци слемењака и сандука, који су пружили нове податке о сахрањивању под мраморима у овом делу Подриња. Откривено је и идентификовано укупно 43 мрамора, готово половина мање од броја евидентираних само пре нешто више од пола века, јер је због свог положаја на парцелама тј. у двориштима са стамбеним и помоћним објектима у власништву неколико породица њихов „опстанак“ перманентно био угрожен.

Ископавањима у две сонде око зидова улазне куле-капије на тврђави *Купиник* (општина Пећинци) започета су прва археолошка истраживања једног од боље очуваних средњовековних фортификационих комплекса у Војводини, који спада у такозване „водене градове“, смештеног на малом узвишењу у југоисточном краку корита Обедске баре. Саграђен као погранична тврђава, можда већ крајем 13. века, постао је угарски „краљевски“ град, а потом и резиденција српских деспота и последња престоница сремских Бранковића. Ови први археолошки радови предузети су у циљу дефинисања културних слојева и утврђивања дебљине рушевинског слоја, односно дубине и стања темеља бедема ради планирања дугорочне заштите, очувања, ревитализације и промоције налазишта. Унутар куле-капије констатовано је преко 2 м културног слоја до горње коте темеља и бројан археолошки материјал из различитих епоха, међу којима и шест новчића, а на 3,2 м дубине и дно темеља грађених по систему конструкције која се примењује на локалитетима и локацијама у подбарном терену, односно у води.

Владан Видосављевић, Музеј Рас, Нови Пазар
Ирина Кајтез, Републички завод за заштиту споменика културе Београд

СЕВЕРНА ТАБИЈА НОВОПАЗАРСКЕ ТВРЂАВЕ – РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА 2020. И 2021. ГОДИНЕ

Заштитна археолошка истраживања у оквиру Северне табије Новопазарске тврђаве спроводила су се три године на иницијативу Града Новог Пазара, који има намеру да простор табије ревитализује. У првој кампањи истраживања, 2019. године, откривени су остаци шестоугаоне куле Цепхане, која је датована у трећу деценију 17. века по налазу новца угарског краља Матије II. Југоисточно од куле откривена је грађевина која је по начину градње препозната као барутана и која се оквирно датује у средину 17. века. Обема грађевинама претходи мања некропола која је највећим делом уништена изградњом војних објеката. Током ископавања проналажене су дислоциране људске кости, али су откривена и три нетакнута гроба. У 2020. години истражен је југоисточни простор Северне табије где је у потпуности откривен засведени објекат познатији као зиндан (затвор), грађен непосредно након зидова табије. На спољашњем лицу табије стоји мермерна плоча са исписаном 1163. годином по хиџретском рачунању времена, односно 1750. годином, што би изградњу зиндана сместило у другу половину 18. века. Трећа кампања ископавања, спроведена је током 2021. године и том приликом откривена су два нова објекта чија се функција још увек не може утврдити.

Оба објекта потичу из времена пре 1689. године када је Нови Пазар страдао у Великом турском рату, као и поменуте грађевине, што је посведочено интензивним слојем паљевине у њима. На простору између поменутих грађевина откривена су четири гроба. Преко два су подигнути зидови зиндана, док су остала два истражена у потпуности. Над једним гробом била је подигнута мермерна надгробна плоча-нишан из које дознајемо да је покојник извесни Хајрудин, шехид, син Музафера и да је умро 1514. године. У два гроба, испред глава покојника које су биле окренуте у правцу Кибле, откривене су оловне цеви у које су највероватније убачене молитве-дове. У северном делу табије откривен је зидани канал за одвођење вишка воде ван комплекса.

Вујадин Иванишевић, Археолошки институт, Београд
Иван Бугарски, Археолошки институт, Београд

ЦАРИЧИН ГРАД: ХОРИЗОНТИ 7. ВЕКА

Нова истраживања Царичиног града (*Justiniana Prima*) пружила су нове податке везане за последње деценије постојања некадашње метрополе северног Илирика. Наведимо да се град последњи пут помиње у историјским изворима у преписци папе Гргура Великог са Јованом, архиепископом Јустинијане Приме од марта 602. године (*Ep.* XII 10).

Град је, судећи према новим подацима, пре овог датум пострадао у великом пожару с краја владавине цара Маврикија (582-602). Пожар је датован бројним налазима новца и важном оставом солида и тремисиса која се завршава са емисијама овог владара. Изнад овог хоризонта рушења констатована је обнова грађевина, која се може јасно одредити у време цара Фоке (602-610). Реч је о обновама у оквиру Хореума и другим грађевинама, на Горњем граду. Овај стратум одређује такође похрањивање већег броја остава алата, које су откривене приликом нових, али и старих ископавања комплекса грађевина северно од кружног трга. Посебно треба навести да су новооткривене оставе алата налажене укопане у слојеве рушења и пожара који су датовани у последње године владавине цара Маврикија. Овом хоризонту припадале би и настамбе подигнуте у оквиру Принципије, које карактеришу налази великог броја посуда рађених руком и новца цара Фоке. Бројни налази новца овог владара, као и Ираклија (610-641) указују на скромну, али значајну обнову живота у граду. Последњем хоризонту припадају усамљена огњишта – правоугаоне конструкције од опека и камена, које су подигнуте уз очуване зидове и над рушевинама последњих објеката. Ове наткривене конструкције, последњи сведоци живота у граду, не могу се, за сада, прецизно датовати, услед танког културног слоја и оскудних атипичних налаза.

Дејан Радичевић, Филозофски факултет, Београд
Владан Миливојевић, Народни музеј у Аранђеловцу

ЂУРИНЕ ЋЕЛИЈЕ НА РУДНИКУ: АРХЕОЛОШКА ИСТРАЖИВАЊА 2018–2021. ГОДИНЕ

Тема саопштења су прелиминарни резултати археолошких ископавања на локалитету Ђурине ћелије на Руднику у 2018, 2020. и 2021. години. На овом налазишту се од 2013. године систематски истражују

остаји манастира из 15. века, у коме се, с прекидима, живело до пред крај 17. столећа, када је напуштен. У три наведене кампање завршена су истраживања манастирске цркве и конака, настављена су ископавања објекта 1 и у великој мери испитано је гробље западно од конака. Истраживања у цркви претходила су конзерваторско-рестаураторским радовима на остацима зидног сликарства. Испод поднице у наосу откривене су јаме за дрвене стубове од неког старијег објекта, укопане у здравицу, док фрагменти фресака пронађени у шуту непосредно испод подних плоча указују на страдање живописа и обнову храма у време Турака. У светлу нових података добијених на простору источно од цркве, основа и могућ изглед објекта 1 сада се другачије сагледавају. Завршено је и истраживање спратног дела великог манастирског конака, где је, у просторији 4, откривен релативно добро очуван зидани камин. Ископима је био обухваћен и ужи појас уз источни и јужни зид грађевине са спољне стране, где су добијени важни подаци о стратиграфији, и уједно створени сви услови за израду конзерваторско-рестаураторског пројекта. На некрополи западно од конака издвојена су два хоризонта сахрањивања, које раздваја управо изградња овог објекта. Грбови млађег хоризонта углавном су били обележени надгробним плочама, као што је био случај и са раније истраженим гробовима северно од цркве.

Дејан Радичевић, Филозофски факултет, Београд
Владан Миливојевић, Народни музеј у Аранђеловцу

АРХЕОЛОШКА ИСТРАЖИВАЊА НА ЛОКАЛИТЕТУ ДВОРИНЕ - МАЏАРСКО ГРОБЉЕ КОД АРАНЂЕЛОВЦА У 2020. И 2021. ГОДИНИ

На локалитету Дворине-Маџарско гробље у селу Бањи недалеко од Аранђеловца, од 2016. године систематски се истражују остаци велике средњовековне цркве чија градња је оквирно приписана средини XIV столећа. Археолошки радови у 2020. години изведени су у две истраживачке кампање. Првој је циљ био завршетак истраживања унутрашњости цркве, што је подразумевало окончање ископавања у западном травеју брода и у припрати. Откривен је необично велики број сахрана са бројним преклапањима и пресецањима. Истражени грбови су припадали различитим хоризонтима, из времена пре и после рушења цркве. Према гробним налазима, сахрањивање је трајало током дужег временског периода (друга половина XIV-XIX век). Друга истраживачка кампања спроведена у складу са потребама израде конзерваторско-рестауратор-

ског пројекта. Ископавано је са спољне стране све три апсиде, где су забележени важни подаци о начину и фазама утемељења цркве. И следеће године су археолошки радови били усаглашени са потребама архитектата и конзерватора. Отворени су ископи северно и западно од цркве, како би спољна лица зидова коначно била дефинисана и да би се отклониле постојеће недоумице око изгледа сокла и евентуално постојања старијег објекта. На истраживаним површинама прво су уклањани гробови који су приписани различитим хоризонтима сахрањивања. Најмлађи хоризонт чине сахране које се на основу покретног археолошког материјала (новац, апликације, пафте, стаклене перле и укоснице) датирају у другу половину XVIII и прву половину XIX века. За старији хоризонт није сасвим јасно да ли се може раздвојити на два нивоа сахрана, јер пронађени предмети у овим гробовима нису довољно хронолошки осетљиви. Поједини налази се према својим типолошким одликама могу одредити и у време пре турског освајања, али се не може искључити могућност њихове нешто дуже употребе у потоњем времену. Након уклањања ових гробова на највећем делу ископа дошло се до нивоа гробова који припадају некрополи формираној око цркве у време када је она била у функцији. Северно и источно од наоса откривено је преко 30 надгробних плоча, постављених у редове. Готово све су од мермера, различитог облика и димензија, а поједине међу њима се истичу монументалношћу и квалитетом обраде. На том нивоу су радови обустављени, тако да ће истраживања гробова који се налазе испод надгробника бити предмет овогодишње кампање.

Душан Којић, Завичајни музеј Градишка

АРХЕОЛОШКА ИСТРАЖИВАЊА НА ЛОКАЛИТЕТУ МОНАСТИРИШТЕ У КИЈЕВЦИМА У 2021. ГОДИНИ

У периоду од 2005. до 2011. године су вршена археолошка истраживања на локалитету Манастириште у селу Кијевци код Градишке. Током ових истраживања је откривена средњовековна црква и она је у потпуности истражена заједно са 28 гробова који су се налазили у њој. Црква се датира у другу половину XIII вијека на шта указује ћирилични натпис пронађен у њој. Поред ове средњовековне цркве на локалитету се налазе и двије цркве брвнаре које нису истраживане. Око цркве се формирало гробље са бројним каменим надгробним споменицима од којих се истиче један са глагољичним натписом. Гробље је само дјели-

мично истражено. Поред средњовјековног и постсредњовјековног слоја на локалитету се налазе и остаци римске виле рустике која је у већој мјери истражена.

Почетком изградње манастира Карановац 2021. године дошло је до потребе за заштитним археолошким истраживањима. Нова истраживања су обухватила јужни зид до сада неистраженог објекта III, као и гробове који су се налазили на истом простору. Археолошки је истражено 17 гробних цјелина од чега је девет чинила сахрана одрастлих особа, четири сахране дјетета и четири сахране беба. Објекат III је датован у период касне антике на шта је указао његов однос са гробовима и налаз антонијана Гордијана III кованог између 241-243. године.

Владан Видосављевић, Музеј Рас, Нови Пазар
Угљеша Војводић, Археолошки институт, Београд

ЗАШТИТНА АРХЕОЛОШКА ИСТРАЖИВАЊА У СЕВЕРНОМ ДЕЛУ ПОРТЕ ЦРКВЕ СВЕТИХ АПОСТОЛА ПЕТРА И ПАВЛА У НОВОМ ПАЗАРУ

На иницијативу Српске православне црквене општине за Рашку област у Новом Пазару, а по препоруци Републичког завода за заштиту споменика културе из Београда, Музеј „Рас“ у Новом Пазару спровео је три кампање заштитних археолошких истраживања у северном делу порте Петрове цркве током 2021. и 2022. године. Истраживања су вршена у сарадњи са Републичким заводом за заштиту споменика културе и Археолошким институтом из Београда. Ископавања је требало да претходе реализацији пројекта „Ревитализација северне грађевине-доградња над остацима трпезарије са изградњом анекса у комплексу Цркве Св. Апостола Петра и Павла.“ План поменуте грађевине је диктирао габарите откопне површине која је истражена. На западној страни су постојали остаци Северне грађевине која је 2020. године уклоњена, али је археолошки истражена, док су у источном делу одређене површине биле истражене током шездесетих година прошлог века и „архитектонским сондама.“ Готово цео истраживани простор се током владавине Османлија користио као гробље. Откривено је 99 гробова, а констатовано је пет хоризоната сахрањивања. Укопавањем гробних рака у великој мери је нарушена стратиграфска ситуација, али откривени објекти и покретан археолошки материјал, прелиминарно указују на то да се овај простор користио од 12. па све до 20. века, са одређеним индицијама

да би најстарији грађевински подухвати могли да се припишу преднемањићкој епохи. Највећи и најбоље сачуван је објекат 1/2021, који је делимично истражен у прошлом веку, и у тесној је вези са дрвеним објектом који је постојао на том простору. У оквиру објекта откривено је више јама које нису хронолошки истовремене. У југоисточном делу ископа реоткривени су остаци гвозденодобске кнежевске хумке настале на почетку 5. века пре Христа. Малобројност налаза керамичких посуда и другог покретног археолошког материјала сведочи да је простор био више пута почишћен док се није почео користити као гробље, интензивно од 16. века. Истичу се налази камене иконице са представом св. Николе на аверсу и св. Арханђела на реверсу, многобројни уломци камене пластике и надгробни споменици са текстом.

Угљеша Војводић, Археолошки институт, Београд
Владан Видосављевић, Музеј Раса, Нови Пазар

ДОСАДАШЊИ РЕЗУЛАТАТИ И ПЕРСПЕКТИВЕ АРХЕОЛОШКИХ ИСТРАЖИВАЊА СРПСКИХ СРЕДЊОВЕКОВНИХ НЕКРОПОЛА У ОБЛАСТИ РАСА

Почетак истраживања српских средњовековних гробаља у области Раса везан је за архитектонска ископавања која су била обављана у оквиру манастирских комплекса и чији су резултати врло брзо указали на неопходност присуства археолога на терену. Недуго затим, током шездесетих и седамдесетих година 20. века, започета су истраживања средњовековних некропола које окружују црквене комплексе попут Петрове цркве и цркве Св. Петра и Павла у селу Попе, као и прва систематска археолошка ископавања насеобинских некропола у оквиру средњовековног Трговишта. Почетком осамдесетих година 20. века проучавање простора средњовековног Раса је интензивирано. Нажалост, и током тог периода средњовековна гробља су махом испитивана сондажно у оквиру истраживања остатака архитектуре, попут некрополе око цркве у Дежеву, или у оквиру заштитних истраживања на локалитетима Латинска црква и Напреље. Последња у низу обављана заштитна археолошка ископавања на локалитету Дубље, као и она у порти Петрове цркве, изнедрила су значајна открића али и упутила на нужност сумирања досадашњих резултата. Са једне стране увиђа се неопходност повезивања досадашњих проучавања историчара уметности који су своју истраживачку пажњу усмерили на проучавање одлика видљивих делова надгробних споменика

са резултатима археолошких истраживања подземних делова средњовековних гробних конструкција. Такође, у оквиру рада биће учињен кратак осврт на промену методологије истраживања и документовања гробних целина, као и на угроженост српских средњовековних гробља на простору Раса која неминовно указује на неопходност њиховог документовања. Крајњи циљ представља покушај усмеравања будућих проучавања кроз установљавање истраживачких питања и стратегије.

Рашко Рамадански, Градски музеј Бечеј
Владимир Пецикоза, Истраживачка станица Петница

МЕТАЛНИ САСТАВ УГАРСКОГ И СРЕДЊОЕВРОПСКОГ НОВЦА ИЗ ОСТАВЕ СА ЛОКАЛИТЕТА ЧИК КОД БАЧКОГ ПЕТРОВОГ СЕЛА

Налаз оставе угарског и средњоевропског новца, која се чува у Градском музеју Бечеј, потиче из атара Чик, који се налази на левој обали истоимене реке и притоке Тисе, западно од Бачког Петровога Села код Бечеја. Ради се о случајном налазу 51 примерка новца израђеног од половине XII до половине XIII века. Оставу чине угарска издања, од краља Гезе II (1141-1162) до краља Беле IV (1235-1270), односно средњоевропски, фризашки новац од *Interregnum*-а (1164-1183) до времена салзбуршког архиепископа Еберхарда II (1200-1246). Утврђивање металног састава овог новца спроведено је у Лаборатији за аналитичку археологију Истраживачке станице Петница. Испитивање се заснивало на одређивању квантитативних вредности хемијских елемената на површини новца, неструктивном методом, коришћењем стационарног спектрометријског уређаја. Као резултат, новац из оставе се према свом хемијском саставу може сврстати у три групе. Прву групи чине примерци израђени углавном од сребра (Ag 56-94%) са значајним количинама бакра (Cu 4-38%) и примесама злата (Au 1-4%) и у много мањој мери гвожђа (Fe), олова (Pb) и цинка (Zn). Другу групу чине примерци у којима је утврђена већа присутност бакра (Cu 50-76%) у односу на сребро (Ag 21-50%), док трећу групу чине примерци који су израђени од бакра (Cu 87-98%) са траговима или значајнијим присуством калаја (Sn 4% >), олова (Pb 3% >) и цинка (Zn 3% >). На примеру овог налаза сазнајемо да у оставама могу бити похрањене, уз редован сребрни новац, девалвирана издања и имитације. Анализом састава примерака које сматрамо имитацијама или средњовековним фалсификатима, откривамо да су осим

јефтених легура у примени биле и бакарне кованице са пресвлаком од калаја који је опонашао сребро. Из ових разлога можемо претпоставити да је ово остава новца сакупљеног из локалног оптицаја, на шта упућује њен поменути састав али и величина самог налаза. Коначно, узимајући у обзир састав, одлике и просторно-хронолошке оквире оставе угарског и средњоевропског новца из Чика, можемо правити поређења са сличним скупним налазима и оставама из Госпођинаца, Ирига, Мокрина и Чортановаца. Сходно томе, у овом тренутку можемо претпоставити да је новац сакривен у Чику услед монголске најезде током 1241-1242. године или у вихору унутар-династичких угарских сукоба око 1267. године.

Рашко Рамадански, Градски музеј Бечеј
Ана Смуk, Археолошки институт Универзитета у Гронингену

АРХЕОБОТАНИЧКА АНАЛИЗА ОСТАКА СИРКА (*Sorghum bicolor*) СА ЛОКАЛИТЕТА ПЕРЛЕК КОД БЕЧЕЈА

На локалитету позносредњовековног насеља у потезу Перлек, који се налази на рубу лесне заравни северно од Бечеја, пронађено је, између осталог, дно и већи део трбуха лончастог керамичког суда са очуваним биљним садржајем. Расположиве типолошке одлике ове посуде, као и карактеристике осталих пронађених налаза, датују целину у време XV или почетак XVI века. Перлек је изворно назив важног средњовековног насеља и царинарнице на реци Тиси, које је током векова било под угарском, српском и османлијском управом. Открића скупних и појединачних налаза различите опреме, алата и прибора указују на развијену привреду и занатство, док нам разноврсни средњовековни новац и плombe за тканину сведоче о далекосежној трговини и повезаности овог места са најважнијим привредним центрима у Средњој Европи. Пронађена посуда садржи релативно чист налаз од преко 2.000 семенки неољуштеног и неугљенисаног сирка (*Sorghum bicolor*), што представља први налаз ове врсте у средњовековном контексту код нас. Поред сирка забележено је и угљенисано семе хлебне пшенице (*Triticum aestivum*), што је уобичајенија врста налаза, узмемо ли у обзир доступне археоботаничке податке са средњовековних локалитета. Контекст овог археоботаничког налаза, односно чињеница да је пронађен у керамичкој посуди, очишћен од корова, упућује на складиштење сирка за исхрану. Употреба сирка на простору Европе још увек није довољно истражена тема у археоботаници, с обзиром на то да је у овом делу света ова житарица присутна тек

од историјских периода. Мада сирак помиње још Плиније, сама култивација ове врсте уочена је тек од V века, и то на простору северне Италије. Савремени аутори пишу о ширењу ове врсте коридором Дунава до простора Аустрије и Угарске у XVI веку, да би на простору Панонске низије била заступљена од XVIII века. Међутим, археоботанички налаз из Перлека потврђује да је сирак био коришћен неколико векова раније на простору јужне Панонске низије, иако ово још увек није довољан показатељ култивације. У сваком случају, налаз сирка из Перлека допушта нам увид у развојни пут ове врсте на подручју Европе, што отвара додатна питања и наглашава значај примене археоботанике у истраживањима археолошких локалитета из историјских периода.

Дивна Гачић, Музеј града Новог Сада

ПЕТРОВАРАДИНСКА ТВРЂАВА, АРСЕНАЛ – ИСТРАЖИВАЊА 2022. (СРЕДЊОВЕКОВНИ НАЛАЗИ)

Претходна заштитна археолошка истраживања и ископавања локалитета Петроварадинска тврђава, Горња тврђава, Арсенал обављена су у оквиру пројекта адаптације дела приземља зграде Музеја града Новог Сада (Арсенал). У периоду од 9. фебруара до 24. марта 2022 истражена је површина од око 200 m².

Откривени су *in situ* архитектонски остаци: две темељне стопе носећих стубова, оријентисане СИ-ЈЗ, приближно квадратне основе зида не каменом и кречним малтером као и трећа темељна стопа, истоветно грађена као претходне две, на 4 m јужно (у контролној сонди, на месту претпостављеног јужног зида грађевине). Судаћи према историјским изворима и плановима из 17 века, архитектонски остаци темељних стопа припадају цркви посвећеној Богородици/Блаженој Девици Марији коју су подигли цистерцити, средином или у другој половини XIII века.

Између прве две темељне стопе стубова откривени су остаци темеља два паралелно постављена зида (исте оријентације као и стопе стубова СИ-ЈЗ) на чијем источном крају је пећ за печење кровних опека (о њеној намени сведочи налаз фрагментоване кровне опеке откривене на подници као и аналогиче).

Архитектонски остаци девастирали су старије објекте из времена неолита (са керамичким налазима који припадају позној фази винчанске културне групе). Поред архитектонских остатака, откривено је још десет непокретних археолошких објеката: силоси или трапови који су

секундарно коришћени као отпадне јаме (са испуном неолитске, позно бронзанодобне, римске и позносредњовековне грнчарије); стамбени објекти, делимично истражени, обзиром да се налазе непосредно уз зидове зграде Арсенала чијом градњом су оштећени/уништени, са обиљем покретних налаза (керамика, камено и коштано оруђе...) из различитог периода, од неолита до средњег века.

Због значаја налаза делимично је измењен грађевински пројекат како би архитектонски остаци могли бити презентовани *in situ* (када се обезбеде материјална средстава), чиме би посетиоци у будућности имали прилику да виде остатке једне од најстарије очуване хришћанске цркве на подручју Града Новог Сада и то баш у самој згради Музеја, што није баш чест пример на нашем простору и шире у региону.

Владан М. Здравковић, Београд

3Д АРХИТЕКТОНСКА СТУДИЈА СРЕДЊОВЕКОВНОГ ПЕТРОВАРАДИНА – УТВРЂЕНА ЦИСТЕРЦИТСКА ОПАТИЈА БЕЛАФОНС

Пројекат прелиминарне 3Д архитектонске студије средњовековног Петроварадина настао је у оквиру свеобухватних археолошких истраживања Цитаделе барокне тврђаве 2002-2004.

У веома кратком времену трајања пројекта (2004) настојало се да се оствари прелиминарна појавност средњовековне опатије Белафонс, заснивајући рад на архитектонским реституцијама на доступној историјској планиметрији и извештајима, евидентираној каменој и керамичкој пластици као и познатим остацима у простору садашње зграде Музеја Новог Сада, односно некадашњег Арсенала.

Окосница пројекта био је рад на анализи и презентацији остатака велике цркве опатије, саграђене као и остатак цистерцитског манастира у XIII веку, од француских припадника тог монашког реда (*Ordinis Cisterciensis*) пореклом из Шампање. Самостанска крила, његов клостер и пратеће просторије демонстриране су у пројекту следећи начела уређења цистерцитског самостана по правилима утемељеним већ у почетним годинама постојања тог реда и доследно спроведеним у главним цистерцитским кућама, попут Ситеа (Cîteaux) или Клервоа (Clairvaux), али у условима који су особени за плато Петроварадинске стене.

Пројектом 3Д архитектонске студије средњовековног Петроварадина постављени су солидни основи за његово даље развијање, допуну

новооткривеним архитектонским елементима и визуелно унапређење резултујућег материјала у условима покретања накнадних студијских тематских пројеката.

Дејан Радичевић, Филозофски факултет, Београд
Ана Цицковић, Музеј рудничко-таковског краја, Горњи Милановац
Мирко Вранић, Лабораторија за археологију

АРХЕОЛОШКА ИСТРАЖИВАЊА НА РУДНИКУ 2018–2021. ГОДИНЕ

Истраживања која се последњих година спроводе на Руднику резултирала су новим сазнањима која се чине веома важним не само за проучавање овог средњовековног насеља/трга, већ бацају ново светло на средњовековну прошлост Србије уопште. То се посебно односи на објекте откривен на потесу Којовача, који се са северне стране непосредно наставаља на локалитете истраживане претходних година. Нема дилеме да се и на том простору ширило исто средњовековно насеље, али се ту откривени објекти разликују од оних раније познатих. Ради се о грађевинама великих димензија, дубоко укопаним у стеновиту подлогу, са системима дренажних канала за прихватање и одвод воде која би продрла у њихову унутрашњост. Закључено је да се ради о економским објектима какви нам до сада нису били познати на територији Србије. У тим пространим подрумима могла се складиштити разноврсна роба која је на руднички трг допремана са разних страна.

Сања Црнобрња Красић, Народни музеј Топлице

О ИСТРАЖИВАЊИМА СРЕДЊЕВЕКОВНИХ ЛОКАЛИТЕТА НА ПРОСТОРУ ТОПЛИЦЕ У 2021.

У току 2021. године у организацији Народног музеја Топлице извршене су три кампање заштитног карактера и једна систематска истраживања на средњовековном утврђењу Хисар у Прокупљу, затим извршена су истраживања позносредњовековне цркве Св. Петке у селу Матарова, општина Куршумлија и потом снимање пода цркве Св. Прокопија у Прокупљу методом георадара и археолошко истраживање претпостављене гробнице Св. Прокопија у цркви Св. Прокопија у Прокупљу. Презентовање резул-

тата поменутих кампања, стратиграфија, налаза и околности самог истраживачког процеса за циљ има покретање конструктивне расправе ради долажења до адекватних решења за врло специфичне археолошке појаве и контексте, као што је ископавање гробница унутар цркава, потом неразјашњена појава јама у објекту 3/21 на врху Хисара, као и специфичности архитектуре цркава 16. века у Топлици и њеном окружењу.

Филип Стефановић, Завичајни музеј Параћин
Моника Милосављевић, Филозофски факултет, Београд
Бранислав Стојановић, Завичајни музеј Параћин

СРЕДЊОВЕКОВНИ ГРАД ПЕТРУС, НОВЕ ПЕРСПЕКТИВЕ – ОБНОВЉЕНА ИСТРАЖИВАЊА 2021. ГОДИНЕ

Средњовековни град Петрус представља највеће познато брдско утврђење средњовековне Србије, са димензијама приближно 300 x 170 м. Град је позициониран на Чокоће брду, на обронцима Кучајских планина, на завршетку клисуре Црнице, 11 километара североисточно од Параћина. Иако је археолошка целина најпознатија по тврђави изграђеној крајем 14. века, ради се о вишеслојном археолошком локалитету, са слојевима из старијег гвозденог доба, али и Јустинијанове обнове Илирика. Унутрашњи простор утврђења подељен је на Горњи град (Цитаделу) који заузима највишу коту, и Доњи град са три стране окружен кањоном Црнице.

Истраживања су спроведена у више кампања 1978, 1980, 1981, 2004 и 2005, али су по свом карактеру била мањег обима и усмерена на откривање габарита, структуре фортификација, као и ка што прецизнијем датовању градитељских фаза утврђења. Током 2021. године, у организацији Завичајног музеја у Параћину спроведена су ископавања на простору Горњег града, фокусирајући се на објекат на источном делу Цитаделе, од раније познат као „Дворана“. Објекат је овом приликом ископан и документован готово у целини. Реч је вероватно о двоспратној згради, са зидовима декорисаним у живопису и каменој пластици, док је под изграђен од секундарно употребљених римских опека. Прошлогодишња истраживања укључила су и документовање остатака архитектуре фотограмметријом и израду ситуационог плана у GIS – у. Примена савремене методологије је донела резултате, у виду измене раније направљеног ситуационог плана Горњег града.

Користећи резултате археолошких истраживања, али и историјске изворе и историографију, може се закључити да се радило о властелин-

ској резиденцији, али и административном и војном командном центру Петрушког крајишта, односно Власти.

Будући планови за истраживање подразумевају наставак ископавања на простору Горњег града, у најбољем интересу научних сазнања и презентације локалитета јавности. Реевалуацијом постојећих података о локалитету Петрус, као и о читавој средњовековној Петрушкој области, коју чине најмање два утврђења и више десетина остатака цркава, манастира и некропола, допринеће се интеграцији старих података и нових дигиталних перспектива.

СЕКЦИЈА ЗА БИОАРХЕОЛОГИЈУ

(секција, Д. Вуловић)

Димитрије Марковић, Лабораторија за биоархеологију, Одељење за археологију, Филозофски факултет, Универзитет у Београду
Мирко Вранић, Лабораторија за биоархеологију, Одељење за археологију, Филозофски факултет, Универзитет у Београду
Теодора Младеновић, Лабораторија за биоархеологију, Одељење за археологију, Филозофски факултет, Универзитет у Београду
Теодора Радишић, Лабораторија за биоархеологију, Одељење за археологију, Филозофски факултет, Универзитет у Београду
Михаило Радиновић, Лабораторија за биоархеологију, Одељење за археологију, Филозофски факултет, Универзитет у Београду
Амалиа Сабанов, Лабораторија за биоархеологију, Одељење за археологију, Филозофски факултет, Универзитет у Београду
Јелена Булатовић, Лабораторија за биоархеологију, Одељење за археологију, Филозофски факултет, Универзитет у Београду
Соња Вуковић, Лабораторија за биоархеологију, Одељење за археологију, Филозофски факултет, Универзитет у Београду

ПРОЈЕКАТ ARCHAEOWILD: ИСТОРИЈА СУКОБА И СУЖИВОТА ЉУДИ И ДИВЉЕГ СВЕТА У ХОЛОЦЕНУ НА ПРОСТОРУ ЦЕНТРАЛНОГ БАЛКАНА

ARCHAEOWILD је истраживачки пројекат, који ће током наредне три године финансирати Фонд за науку у оквиру програма ИДЕЈЕ (број пројекта: 7750265), а који се реализује у Лабораторији за биоархеологију на Филозофском факултету. Пројекат се комбиновањем различитих

научних области и метода истраживања (археозоологија, археоботаника, анализе древне ДНК, анализе стабилних изотопа, апсолутно датовање, проучавање историјских извора и иконографије) бави истраживањем историје сукоба и суживота људи и дивљих животиња и биљака у холоцену на простору централног Балкана. Циљеви пројекта односе се на реконструкцију просторне и временске дистрибуције дивљих биљака и животиња, разумевање динамике изумирања крупних сисара у холоцену, откривање порекла и времена увођења егзотичних дивљих сисара на наше просторе, разумевање интензитета утицаја човека на природу у прошлости кроз промене у обрасцима исхране и генетичким карактеристикама дивљих сисара, као и на разумевање економских, друштвених и симболичких аспеката односа између људи и дивљег света у прошлости. Истраживачка питања, којима се бави пројекат, релевантна су за разумевање интеракције човека и дивљег света у европској прошлости, али и за разумевање савремених проблема животне средине, као и за очување и управљање дивљим и угроженим врстама животиња и биљака. У овом излагању чланови истраживачког тима представиће истраживачки оквир пројекта ARCHAEOWILD.

Marija Krečković Gavrilović, Laboratorija za bioarheologiju,
Filozofski fakultet u Beogradu

UTICAJ STRESA PREŽIVLJENOG U DETINJSTVU NA DUŽINU ŽIVOTNOG VEKA: MORIŠKE NEKROPOLE MOKRIN I OSTOJIĆEVO

Prema hipotezi DOHaD – *Developmental Origins of Health and Disease* preživljene epizode stresa u detinjstvu – infekcije, neuhranjenost – imaju trajne posledice na razvijanje organizma i imuniteta, pa tako i na dužinu životnog veka. Iz ove hipoteze sledi da će one osobe koje su u detinjstvu preživele epizode stresa dokumentovane hipoplastičnim defektima gleđi imati lošije zdravstvene ishode u daljem životu i kraći životni vek od prosečnog za tu zajednicu.

Za potrebnu ovog istraživanja analizirana su 123 skeleta odraslih individua sa bronzanodopskih nekropola Mokrin i Ostojićevo. Praćen je broj ispoljenih defekata gleđi i vreme njihovog nastanka i starost u trenutku smrti. Prilikom statističkih analiza, zbog velikih raspona starosti korišćena je simulirana varijabla starosti formirana mnogostrukim nasumičnim uzorkovanjem vrednosti iz raspona starosti dobijenih antropološkom. Analiza je pokazala da

postoje naznake da je postojala značajna veza između prisustva hipoplazije gleđi i starosti prema kojoj najstarije osobe u ukupnom uzorku imaju značajno manje šanse da imaju zabeležen defekat gleđi u poređenju sa mlađim osobama iz uzorka. Kada je rezultat podeljen po polu, kod muškaraca je zabeležen isti trend, dok je kod žena on izostao – potencijalno zbog uticaja još jednog važnog mehanizma na njihov mortalitet – fertiliteta.

Budući da su urađenom analizom za sada zabeležene samo indikacije postojanja veze između životnog veka i defekata gleđi, za njenu jasniju potvrdu potrebno je preciznije odrediti starost u trenutku smrti, te tako izbeći simulaciju ove varijable.

Наташа Шаркић, Aita Bioarchaeology, Барселона (Шпанија)
Мирко Вранић, Одељење за археологију, Филозофски факултет, Београд

ОВО ЈЕ МУШКИ СВЕТ: ПРЕЛИМИНАРНА АНТРОПОЛОШКА АНАЛИЗА ОСТЕОЛОШКОГ МАТЕРИЈАЛА ИЗ МАНАСТИРА ХИЛАНДАРА (СВЕТА ГОРА, ГРЧКА)

Од оснивања, крајем 12. века, манастир Хиландар представља један је од најзначајнијих центара српске културе и духовности. Налази се у северном делу Свете Горе на полуострву Халкидики, у северној Грчкој. Ова област, укупне површине 335 m², кроз своју историју увек је имала посебну надлежност, представљајући највеће подручје на свету на коме су забрањене, не само жене већ и женке домаћих животиња. Данас преко 2.000 монаха живи аскетским животом на Атосу, изоловано од остатка света. Овај крај је познат по стриктности и затворености, стога су досадашња археолошка истраживања била ограничена само на заштитна ископавања.

Имајући у виду тако дуг континуетет живљења (и умирања) на Хиландару, као и ограниченост расположивог земљишта, временом одлагање покојника у костурнице јавило се као једино могуће решење. Према обичајима који тамо владају, три године након сахрањивања монаха или искушеника костур се ексхумира и опере у вину. Посткранијални скелет се затим одлаже у костурницу, а лобања се поставља на полицу. У неким случајевима на лобањи је исписано име монаха и година смрти. У овој костурници тренутно се налази око 1 500 лобања. Овај изузетно вредан остеолошки материјал представља фантастичну прилику да проширимо своја сазнања о животу у најзначајнијем српском манастиру.

У 2019. години урађене су прелиминарне антрополошке анализе 40 лобања из манастира Хиландара. Иако се ради о истраживању мањег

обима, резултати ове анализе су од великог значаја за историју православног монаштва, а уједно, као прво систематско истраживање скелетних остатака са Атоса, представљају огроман корак ка разумевању ове сложене и изоловане заједнице.

Веда Микашиновић, Лабораторија за биологију костију и биоантропологију, Медицински факултет, Универзитет у Београду
Мина Амзирков, Лабораторија за биоархеологију, Одељење за археологију, Филозофски факултет, Универзитет у Београду
Кристина Пенезић, Институт BioSens, Универзитет у Новом Саду

ПРЕЛИМИНАРНИ РЕЗУЛТАТИ ОБРАДЕ ХУМАНОГ ОСТЕОЛОШКОГ МАТЕРИЈАЛА СА НОВИХ ИСТРАЖИВАЊА СРЕДЊОВЕКОВНЕ НЕКРОПОЛЕ ВИНЧА – БЕЛО БРДО

Заштитна археолошка истраживања локалитета Винча – Бело брдо су последњих година интензивирани због појаве већих раседа, поремећених слојева и неповратног губитка дела драгоцених података, изазваних деловањем клизишта. Главни фокус је био на истраживањима најмлађих слојева, односно наставку истраживања велике средњевековне некрополе, датоване у период од краја 12. до 14. века.

У периоду од 2011. до 2021. године истражено је око 300 грובה, различитог степана очуваности. У овом раду ће бити представљен само део резултата обраде хуманог остеолошког материјала, са посебним освртом на резултате претходних биоантрополошких анализа са поменуте некрополе. Анализа хуманог остеолошког материјала је подразумевала најпре процену степена очуваности скелетног материјала, одређивање полне припадности код одраслих индивидуа, одређивање година у моменту смрти, денталну, метричку, као и палеопатолошку анализу. Резултати биоантрополошке анализе су показали висок проценат дечијих индивидуа, као и велику заступљеност патолошких промена.

Драгана Вуловић, Археолошки институт, Београд
Наташа Миладиновић-Радмиловић, Археолошки институт, Београд
Владан Видосављевић, Музеј Рас, Нови Пазар
Угљеша Војводић, Археолошки институт, Београд

СРЕДЊОВЕКОВНА НЕКРОПОЛА ДУБЉЕ ИЗНАД КУЋЕ – ПРЕЛИМИНАРНИ РЕЗУЛТАТИ АНТРОПОЛОШКЕ АНАЛИЗЕ СКЕЛЕТА ИСКОПАНИХ ТОКОМ 2018. ГОДИНЕ

Средњовековна некропола Дубље изнад куће, налази се око 200 m западно од Петрове цркве у Новом Пазару. Некропола је откривена случајно, трасирањем комуникације за ново православно гробље 2011. године, када је уништено неколико гробова. Заштитна археолошка истраживања су отпочела 2017. и даље настављена током 2018. и 2020. године. До сада је истражено 166 гробова, од којих су неки били двојни. Некропола се датује у средњовековни период, од 13. до 18. века.

У презентацији ће бити приказани прелиминарни резултати палеодемографске и палеопатолошке анализе скелета ископаних током археолошког истраживања некрополе 2018. године. Укупно су истражене 74 гробне целине (гробови са ознакама 51–124). Анализа скелета је спроведена у Археолошком институту у Београду. Сама антрополошка анализа (која је обухватила денталну и палеопатолошку анализу, попис епигенетских варијација и степена изражености ентеза), је показала да су у гробовима биле сахрањене 85 индивидуе. Скоро половина анализираних скелета је припадала дечијим индивидуама (42), индивидуама женског пола је припадало 16 скелета, индивидуама мушког пола 20 скелета, док код седам индивидуа пол није могао да се одреди. Код дечијих индивидуа примећен је већи проценат учесталости метаболичких обољења и активне *cribra orbitalia*-е, док код одраслих индивидуа су најприсутније болести зглобова и Шморлов дефект. Дентална анализа је показала велику учесталост каријеса, каменца, пародонтопатије и заживотног губитка зуба код свих одраслих индивидуа.

**СЕЦИЈА: NEW INSIGHTS ON THE GREAT MIGRATION
PERIOD IN THE BALKANS:
A MULTIDISCIPLINARY APPROACH**
(сесија, К. Đukić, М. Novak, Т. Hajdu)

Mario Novak, Centre for Applied Bioanthropology,
Institute for Anthropological Research, Zagreb, Croatia
Branka Milošević Zakić, Museum of Croatian
Archaeological Monuments, Split, Croatia

**BIOARCHAEOLOGY OF CHILDREN FROM THE LATE ANTIQUE
/ EARLY MEDIEVAL SIPAR (*SAPPARIS/SIPARIS*), NW CROATIA**

The site of Sipar (Late Antique / Early Medieval *Sapparis/Siparis*) is located on a small peninsula north of the town of Umag in Istria, NW Croatia. Several field campaigns conducted between 2013 and 2019 revealed the presence of a Late Antique / Early Medieval settlement in the western part of the peninsula that existed between the end of the 5th and the end of the 9th century CE and, in the eastern part of the peninsula, the remains of the fortification dated to the middle of the 6th century CE. The settlement was built on the remains of earlier buildings dated from the middle of the 1st century BCE and in the 1st century CE. The presence of 16 inhumation burials was registered within the perimeter of the civilian settlement – these can be dated between the 6th and the 8th century CE.

This paper presents the results of conventional bioarchaeological analysis of all recovered skeletons as well as the results of ancient DNA analysis of selected skeletons from the site. The peculiarity of this skeletal assemblage lies in the fact that all studied burials contained exclusively subadult skeletons with all individuals under the age of 18 months. Most of the burials contained single individuals with only two containing two skeletons totalling to 18 individuals. Most of the skeletons show signs of physiological stress and various diseases associated with the cause of death. The palaeogenomic analysis indicates that most of these individuals don't have local, but wider, Mediterranean, ancestry.

The results obtained by this study will be put into a wider context of various Late Antique / Early Medieval populations from the Mediterranean and Europe to see how the major shifts in political, social and cultural systems during the Great Migration Period affected health status of children.

Ksenija Đukić, Laboratory of Bone Biology and Bioanthropology,
Faculty of Medicine, Belgrade
Veda Mikašinović, Laboratory of Bone Biology and Bioanthropology,
Faculty of Medicine, Belgrade

RECONSTRUCTION OF CHILD HEALTH AND DISEASES IN AVAR PERIOD COMMUNITIES

Reconstructing bioarchaeological patterns of health and disease in child skeletal remains is a field of research that is increasingly capturing the attention of researchers. A better understanding of children's everyday lives, health and diseases could deepen our comprehension of ancient childhood, providing a clearer picture of the wider community's general health and diseases. Even today, children are recognised as vital to the community's present and future. However, thus far, no comprehensive study to better understand Avar children has been conducted, and this topic clearly requires further studies. To build a detailed picture of the Avars' past, comprehensive analysis of children population is required. In this study we will analyse skeletal remains of children from two previously excavated Avar period cemeteries, Pionirska Ulica and Čik. Both necropolises are located in northern Serbia, near the city of Bečej, and are dated between the 6th and 9th century AD, the medieval Avar period.

The skeletal remains of a total of 133 individuals were analysed, of which 33% were non-adults. Among the non-adults, as many as 65% belonged to the Infans I age category (up to and including 7 years of age), while 35% at the moment of death belonged to the Infans II age category (above 7 years of age). The aim of this study will be to present results of the bioanthropological analyses of children's skeletal remains, as well as to reconstruct bioarchaeological patterns of children's health and disease from two Avar period cemeteries.

Mario Carić, Institut za antropologiju, Centar za primijenjenu
bioantropologiju, Zagreb, Hrvatska
Mario Novak, Institut za antropologiju, Centar za primijenjenu
bioantropologiju, Zagreb, Hrvatska
Andrea Rimf, Muzej Grada Iloka, Hrvatska
Marla Toyne, University of Central Florida,
Department of Anthropology, USA

ŠARENGRAD: JEDNAKOST U ŽIVOTU, JEDNAKOST U SMRTI

Rad predstavlja rezultate analize stabilinih izotopa provedenih na koštanim ostacima 56 osoba pronađenih u kasnoavarskoj nekropoli u Šarengradu u istočnoj Hrvatskoj. Dobiveni rezultati ukazuju na socio-spolnu egaliteranost muškaraca i žena, sa znatnim unosom neautohtonih ugljikohidrata, najvjerojatnije prosa. Niske vrijednosti dušika dječjih uzoraka isključuju dojenje, kao i intenzitet patoloških promjena za koje se, prema dosadašnjim bioarheološkim analizama, mislilo da je mnogo veći. Također, vrijednosti ugljika—poglavito kod dvije dječje individue—ukazuju na intenziviranu prehranu ugljikohidratima koja je vjerojatno služila kao zamjena za dojenje. Ovo istraživanje predstavlja novi doprinos razumijevanju načinima preživljavanja i prehrane avarskih populacija na području Panonske nizine.

Kiss, Krisztián., Eötvös Loránd University, Department of Biological Anthropology; Hungarian Natural History Museum, Department of Anthropology
Libor, Csilla., Eötvös Loránd University, Department of Biological Anthropology; Szent István Király Museum
Szeniczey, Tamás., Eötvös Loránd University, Department of Biological Anthropology
Szücsi, Frigyes., Szent István Király Museum

BIOARCHAEOLOGICAL ANALYSIS OF SKELETAL REMAINS FROM AVAR PERIOD AND HUNGARIAN CONQUEST PERIOD CEMETERIES OF BODAJK, HUNGARY

The anthropological material of Bodajk-Homoki dűlő (Avar Period, 6-9th c. AD, 40 individuals) and Bodajk-Proletárföldek (Hungarian Conquest Period, 10th c. AD, 14 individuals) was investigated to reveal the population history, health and lifestyle of the communities who inhabited the microregion of Bodajk between the 6-10th c.

Paleopathological alterations were identified with direct observations based on morphological characteristics however, some cases were complemented by plain radiographical examination as well. Degenerative joint problems were found to be more common in men and to affect different parts of the body (e.g. spine, knee, ankle). On both adult and subadult individuals, several signs of unspecific infections (e.g., sinusitis maxillaris, endocranial lesions, periosteal responses) were observed. Traumatic lesions associated with horseback riding (e.g. clavicle fracture) and interpersonal violence (e.g. healed cut mark on the skull) were also found.

The population history of the Bodajk microregion from the 6th to 10th centuries was studied in conjunction with the surrounding populations from the same period. The phenotypic similarities were assessed using a set of linear cranial measurements. Despite the study's limitations, the biological continuity of populations from the 6th to 10th centuries might be inferred which is consistent with earlier research in the broader region.

This study was supported by the Serbian-Hungarian Bilateral Project (2019-2.1.11-TÉT-2020-00211).

Veda Mikašinović, Laboratory of Bone Biology and Bioanthropology,
Faculty of Medicine, Belgrade

Ksenija Đukić, Laboratory of Bone Biology and Bioanthropology,
Faculty of Medicine, Belgrade

AVAR PERIOD NECROPOLISES IN THE NORTHERN SERBIA: CONTINUITY/DISCONTINUITY BETWEEN ARCHAEOLOGY AND BIOANTHROPOLOGY

From their arrival on the Pannonian Plain, and the founding of the Khaganate, in 568, the Avars imposed themselves as one of the most powerful and combative groups of people to seriously threatened the Roman Empire. Given the relatively temporary character of their settlements and their choice of building materials, an in-depth archaeological study has proven comparatively difficult. Information pertaining to the day-to-day lives of the Avars has, for the most part, been obtained from cemetery findings. This not only complicates the study of their past but makes the study of the mortuary context often our only source. This has resulted in a huge number of archaeologically excavated necropolises, with more than 60,000 excavated graves. Although the Avars left a rich archaeological heritage in Central Europe, there is limited knowledge regarding their biological past, day-to-day life, health

and diseases. The reasons for this are numerous, however, the relationship between archaeologically excavated and bioanthropologically analyzed cemeteries seems the most significant. For instance, on the territory of modern-day Serbia, about 100 archaeological sites, predominantly necropolises, from the period of Avar domination have been explored thus far. Only a small number of necropolises have excavation reports and accompanying documentation, and only a few have been published in detail. Moreover, the analysis of human skeletal remains was rarely done, except for a few sporadic examples. The comprehensive analyses of health, disease and trauma patterns, as well as analyses of habitual activities, diet or health care, have been completely neglected, especially at the population level. The aim of this study will be to sublimate the previously published results of bioanthropological analyses of Avar communities from the territory of today's Serbia, as well as to review the relationship between archaeological and bioanthropological data from these necropolises.

Petar Milenković, MediGroup, Diagnostic Centar Slavia, Belgrade
Ksenija Đukić, Laboratory of Bone Biology and Bioanthropology,
Faculty of Medicine, University of Belgrade
Dragoslav Nestorović, Center for Radiology and MRI Imaging,
University Clinical Center of Serbia, Belgrade

THE POSSIBLE CASE OF A GLOMUS JUGULARE IN ARCHAEOLOGICAL HUMAN SKELETAL REMAINS

The Botra-Semenkara archaeological site is located near the city of Bečej, in north-western Serbia. During excavations on this archaeological site, a settlement dated to the period between the 8th and 9th century AD was found. In addition to the settlement remains, a few graves were also recovered. According to unpublished archaeological records, all graves are dated into the period of Avar domination.

During bioanthropological analyses of those graves, grave No. 5 was found to differ from the others because of its unusual pathological condition. The skeletal remains from this grave belonged to a male individual, aged between 25 and 35 years. On the skull base, the jugular fossa on the right side was significantly wider and modified in shape compared to the one on the left side. This morphological appearance of the jugular fossa could potentially indicate that this person, during their lifetime, suffered from a glomus jugulare. The glomus jugulare is a rare, slow-growing paraganglioma of the

head and neck that arises within the jugular foramen and is localized to the jugular fossa. Although it is a rare tumor, it is the most common of the jugular fossa tumors. In archaeological human skeletal remains, this tumor type has never been described thus far, partially because it is rare, but also because it requires detailed analysis.

The aim of this study is to present the case with the possible case of this tumor, to discuss differential diagnosis of this condition as well as to present the results of the paleoradiological examination of the skeletal remains.

Szeniczey, Tamás., Eötvös Loránd University,
Department of Biological Anthropology

Rác, Zsófia., Eötvös Loránd University, Institute of Archaeological Sciences, Department of Hungarian Medieval and Early Modern Archaeology
Kiss, Krisztián, Eötvös Loránd University, Department of Biological Anthropology; Hungarian Natural History Museum, Department of Anthropology
Mateovics-László, Orsolya., Hungarian National Museum,
Archaeological Heritage Directorate

Pap, Ildiko., Eötvös Loránd University, Department of Biological Anthropology; Hungarian Natural History Museum, Department of Anthropology;
University of Szeged, Department of Biological Anthropology
Hajdu Tamás. Eötvös Loránd University, Department of
Biological Anthropology

THE ROLE OF GEOGRAPHY IN THE DEVELOPMENT OF THE AVAR PERIOD POPULATION STRUCTURE

Populations are subdivided in many ways as individuals may have distinct views that are reflected in their cultural representation and - in a biological sense - are more closely related than others. This latter aspect is related to the formation of population structure, which is impacted by a variety of factors both extrinsic and intrinsic by nature. Barriers that may be attributable to extrinsic factors (such as geography or environment) are powerful obstacles to gene flow. Hence the analysis of spatial factors potentially yields more insights into the understanding of population structure.

In our study, we apply phenotypic affinities as a proxy for genetic relations since the neutral model of phenotypic evolution predicts proportionality of phenotypic and genetic covariances. We considered isolation-by-distance (IBD) and isolation-by-barrier (IBB) as potential inferring processes on phenotypic differentiation. The IBD model assumes that geographic distance

limits the dispersal thus between-group patterns of biological affinities tend to reflect the spatial structure. The IBB model considers the Danube to be a geographical factor that either hinders or facilitates gene flow.

Concerning the limitations of these models, it is possible to assume an important role of geographic factors in the development of the Avar Period population structure.

* This study was supported by the Serbian-Hungarian Bilateral Project (2019-2.1.11-TÉT-2020-00211).

Mateovics-László, Orsolya., Hungarian National Museum,
Archaeological Heritage Protection Directorate, Budapest
Líbor, Csilla., King St. Stephen Museum, Székesfehérvár; Eötvös
Loránd University, Doctoral School of Biology

ABNORMAL TOOTH WEAR CAUSED BY TOOL USE FOUND IN THE CEMETERY OF SZALASZEND, HUNGARY, DATED TO THE PERIOD OF THE HUNGARIAN CONQUEST (10TH C.)

The lifestyle and habits can bear important information about everyday life, the surrounding environment, and the potential use of its resources in the past. It is the main issue of socio-archaeological studies how certain activities and occupations appear and develop, and how these can remain through generations or disappear from the cultural history of past societies.

We can find evidence for specific activities or crafts primarily through specific objects and finds and it is also not general that we can associate these with individuals. Skeletal remains also have a limited value in this regard since different physical activities leave similar degenerative lesions on the bones, therefore specific activities cannot be determined

To some extent, in this presentation, we intend to assume pieces of information delivered by a case study from the site of Szalaszend–Kis-és Nagyhegy from the 10th century, Hungary. From an anthropological point of view, burial no. SNR407 was most significant in the small burial group, as these remains offered a glimpse into the lifestyle of this Ealy Hungarian population. The abnormal wear observed on the enamel of a front tooth of the male individual can be interpreted as a sign of a tooth-tool use, suggesting an activity when a hard object is held by the teeth during an activity that requires the use of both hands.

СЕКЦИЈА ЗА ЗАШТИТУ АРХЕОЛОШКОГ НАСЛЕЂА **(секција, А. Алексић)**

Марин Бугар, Народни музеј Крушевац

ЗАШТИТНА АРХЕОЛОШКА ИСТРАЖИВАЊА НА ЛОКАЛИТЕТУ БРДО У ОБРЕЖУ

Локалитет „Брдо“ се налази око 30 km северно од Крушевца, у северо-западном делу села Обреж (општина Варварин), са десне стране пута који од Варварина води према Ћуприји и Јагодини. Позициониран је на рубу више заравњене терасе, изнад старог речног корита Велике Мораве, чија се лева обала данас налази на удаљености од 1,5 km.

Током јула и августа месеца 2021. године на налазишту су спроведена истраживања заштитног карактера у циљу израде пројекта за изградњу сакралног објекта. Позиционирањем пет контролних ровова и једне сонде археолошким радовима је обухваћен простор предвиђен за подизање цркве са њеном ближом околином.

У прилог интензивном животу на овом простору током римског периода иду открића једног ватришта, две отпадне јаме, веће количине кухињског посуђа, подних и кровних опека, новца и фибула. О значајном археолошком потенцијалу говоре и усмени подаци о зидовима изведеним у техници *opus mixtum* који су откривени приликом пољопривредних радова, као и информације о скелетним остацима на око 100 метара северно од истраженог дела налазишта.

Наведене чињенице јасно указују на постојање озбиљнијег римског пункта који је контролисао ово подручје током III века. Подједнако значајни резултати односе се на праисторијски хоризонт који, илустрован остацима стамбеног објекта са радним простором на отвореном, доноси трагове насеља из металног доба.

Александар Ђукић, Удружење за неговање културног наслеђа “Челник”

АРХЕОЛОШКА КАРТА ОПШТИНЕ ЉИГ

У склопу израде Просторног плана општине Љиг, Завод за заштиту споменика културе Ваљево и Удружење за неговање културног наслеђа „Челник“ из Љига започели су током 2021. године прикупљање

постојећих података о археолошким локалитетима на територији општине Љиг, који ће бити унети у споменути просторни план.

Овој сарадњи претходио је рад на прикупљању историјске, етнографске и друге грађе за писање монографије *Љиг – Вечити граничник*, што је главни пројекат Удружења Челник и за чије потребе је прикупљена веома обимна грађа из историјских извора, литературе, упитника и разговара са мештанима. У разговорима са мештанима, између осталог, врло често се долазило до података о археолошким локалитетима о којима се у селима у околини Љига прича или су видљиви. Нажалост или на срећу, врло значајни подаци су добијени од „детектораша“ којима је терен у долини Љига и Качера веома добро познат.

До почетка 2022. године, прикупљени су подаци за око 120 археолошких локалитета, што је било потпуно неочекивано. Из овога се изродила идеја за будућем правом археолошком рекогносцирању и израдом археолошке карте општине Љиг која би се нашла у посебној публикацији. На овом послу раде чланови Удружења „Челник“ и то: Александар Ђукић – археолог и координатор, Немања Максимовић – историчар, Ирина Кајтез – археолог, Теодора Младеновић – археолог, Душка Радовасљевић – студент археологије и Јована Шаренац – студент археологије, уз стручне консултације са Радивојем Арсићем из Завода за заштиту споменика културе Ваљево. У предложеној сесији биће изложени досадашњи резултати рада на овом задатку.

Момир Церовић, Народни музеј Шабац
Драган Милановић, Археолошки институт, Београд
Мирослав Коцић, Археолошки институт, Београд
Урош Николић, Завичајни музеј Рума

РОЗЕТА НА ТРАСИ БУДУЋЕГ АУТОПУТА РУМА-ШАБАЦ

Заштитна археолошка истраживања на локалитету Аџине њиве – Брајково у Кленку код Шапца врши Археолошки институт из Београда од марта 2021. године, и иста су још у току. У марту прошле године била су то пробна ископавања, а од јесени систематска заштитна ископавања на деоници трасе будућег аутопута, дужине око 1200 м. Обим и динамика истраживања, као и постављени рокови, наметнули су потребу за машинским скидањем горњих слојева. У ту сврху ангажован је булдозер и гредер који је „глачао“ гусјеницама изровашену трасу. Испод ножа гредера у заглачаној основи указала се „розета“ од 6 правоугао-

них „латица“ тамније земље уоквирене у танке рамове црвено-запечене, зракасто распоређених око седме, исте такве у средини. Димензије тих „латица“ су биле око 20 x 10 цм. Нико није могао ни да предпостави о чему се ради. Нико, од бројне археолошке екипе, никада није видео ништа слично. Ни на терену, ни у литератури. Прорадила је машта, и смишљали смо свашта.

У непосредној близини убрзо је откривен доњи део ложишта укопане пећи са добро запеченом подницом и зидовима учуваним до висине око 20 цм. Уз њу је ишла и приступна јама, овалног облика, пречника 2,5 – 3,5 м, која се једним суженим делом везала са отвором ложишта поменуте пећи. Розета је стајала по страни, 50-ак центиметара од руба приступне јаме. На овој нивелети није се уочавала било каква конструктивна веза са откривеном пећи, нити њеном приступном јамом.

Уследило је пражњење тамно мрке, готово црне, земље из црвено запечених малих рамова. Са дубином је било све теже. Али је постајало и све јасније шта би могла бити ова невиђена розета. Розета се постепено претварала у 7 дубоких, вертикално прокопаних, правоугаоних канала са запеченим зидовима. На дубинама од 25 – 30 цм запечених зидова више није било. Постало је јасно да се ради о масивној, у земљи издубљеној решетки изнад неког ложишта. Требало је пронаћи његов отвор, да би му приступили и испразнили га. У зиду испражњене приступне јаме из које се ложила првооткривена пећ није се ни назирало тако нешто, и ако је било најлогичније да се из исте јаме приступало и њему. Прокопан је ров са преостале три стране, али отвор ложишта није пронађен. Пронађен је, ипак, тамо где смо га првобитно очекивали. Од тунеластог улаза дужине око 55 цм и ширине око 70 цм, пронашли смо остатке запечених зидова и благо закошену подницу која се спуштала до широког, полулоптастог ложишта испод решетке од 7 канала. Полулоптаста калота ложишта била је интензивно запечена, и ако је добар део исте пронађен на поду. Пречник ложишта је износио око 90 цм, а максимална висина око 50 цм. На поду ложишта пронађен је одговор на питање чему је служила ова у зимљи издубљена инсталација. Пуна кеса опиљака од касноантичке керамике, насталих приликом љуспања керамичких посуда у току печења, несумњиво сведочи да се ради о керамичарској (грнчарској) пећи. Како је изгледао простор изнад решетке, где су слагани судови за печење, можемо само да претпостављамо.

Адам Н. Црнобрња, Народни музеј Србије

ОБАВЕЗЕ ИНВЕСТИТОРА ПРЕМА ЗАЈМОДАВЦИМА И ЗАШТИТА АРХЕОЛОШКОГ НАСЛЕЂА

Приликом вршења темељне реконструкције пута Белољин-Куршум-лија-Рударе (IV 35) дошло је до оштећења дела подручја Марине куле, културног добра од великог значаја. Разлог томе било је непоштовање процедура од стране извођача радова. Поред редовних процедура које је одмах предузео територијално надлежни Завод за заштиту споменика културе Ниш, овога пута смо приступили и темељнијем обавештавању шире јавности путем медија и друштвених мрежа, али и детаљној проври начина и услова финансирања наведених радова.

Испоставило се да су радови финансирани из кредите Европске инвестиционе банке, као и да у одговарајућим обавезним документима, који су израђени као гаранција за исправност радова према Зајмодавцу, постоје прецизна упутства о поступању према археолошком наслеђу, која нису поштована.

Даљим проверама утврђено је да је Европска инвестициона банка са Светском банком потписала принципе сарадње везане за тај кредит, као и да се из истог кредита финансира реконструкција 38 путева у Србији. Спискови путева су прослеђени колегама у територијално надлежним заводима ради даљег поступања и преговарања о предузимању археолошког надзора који инвеститор није раније планирао.

Посебно ће бити указано на значај стандарда везаних за културно наслеђе које прописује IFC и постојање жалбених механизма ка зајмодавцима, за заузимање бољих преговарачких позиција према инвеститорима, и инсистирање на примени међународно препознате добре праксе приликом третмана археолошког наслеђа. Те могућности су посебно значајне у напорима да археолози буду благовремено укључени у процес израде планских докумената и планирања инфраструктурних радова, као и увођење превентивне археологије као праксе а не изузетка у Србији.

Адам Н. Црнобрња, Народни музеј Србије

АРХЕОЛОШКО НАСЛЕЂЕ У ОКВИРУ СПОМЕНИКА НА ЛИСТИ СВЕТСКЕ БАШТИНЕ – ПРИМЕР ПЕТРОВЕ ЦРКВЕ У РАСУ

У Србији се на Листи светске баштине УНЕСКО-а номинално налази само један археолошки локалитет, Гамзиград. Међутим, и у оквиру свих осталих се, као њихов интегрални део налази и археолошко наслеђе.

Августа 2020. године у порти Петрове цркве у Расу приступило се припремним радовима за пројекат “Извођења радова на I фази ревитализације Северне грађевине – доградње над остацима трпезарије са изградњом анекса у комплексу цркве Св. Апостола Петра и Павла у Расу”. Већ на почетку радова Северна грађевина је у потпуности девастирана механизацијом. Српско археолошко друштво је одмах реаговало упућивањем дописа Републичком заводу за заштиту споменика културе, након чега су обављена три изласка стручњака на терен, који нису резултирали обуставом радова. Важно је напоменути да претходна археолошка истраживања нису била планирана, већ само археолошки надзор над земљаним радовима. Тек након упућивања захтева за приступ информацијама од јавног значаја завод је обуставио радове и наложио обављање заштитних археолошких истраживања, која су спроведена у три кампање током 2021. и 2022. године.

Након завршетка заштитних археолошких истраживања планирано је да се приступи изградњи предвиђеног објекта чије су димензије следеће: дужина око 37 м, ширина 7,5-10 м и висина од 6.25 м (гледано са унутрашње стране) и 8.41 м (гледано са спољашње стране), који ће немinovно утицати на аутентичност амбијента. У излагању ће укратко бити предочено како се од планиране ниске надстрешнице за лапидаријум стигло до изградње објекта наведених габарита. Изградња планирана у порти Петрове цркве намеће питања везана за стандарде УНЕСКО-а, као и за валидност валоризације коју је обавила надлежна институција. Имајући у виду и примере интервенција у оквиру културних добара која се већ налазе на тентативној Листи светске баштине (Смедеревска тврђава) или су у припреми да се на истој нађу (Београдска тврђава и Ледерата), поставља се и питање да ли ико сагледава не само штету која се наноси културном наслеђу директно, већ и могућу политички штету на међународном нивоу коју такве интервенције и градње могу нанети Републици Србији.

СЕСИЈА: АРХЕОЛОШКО НАСЛЕЂЕ И ОДРЖИВОСТ:
АКТУЕЛНЕ ПРАКСЕ И КОНЦЕПТИ
(сесија, Б. Племић, Ј. Анђелковић-Грашар)

Јасминка Богић, Завод за заштиту споменика културе Ниш
Марко Јанковић, Филозофски факултет, Београд
Александар Алексић, Завод за заштиту споменика културе Ниш

**ПРИЛОГ ЗАШТИТИ АРХЕОЛОШКОГ НАСЛЕЂА: РИМСКИ
АКВАДУКТ У СОМБОРСКОМ БУЛЕВАРУ У НИШУ**

Током извођења грађевинских радова октобра 2020. године, на 2 градилишта, северно и јужно од трасе Сомборског булеvara у Нишу, констатовано је откриће археолошког наслеђа током извођења грађевинских радова. Открића су се десила у релативно кратком временском размаку од само неколико дана.

Приликом открића, дошло је и до уништења дела археолошког наслеђа, а с обзиром на чињеницу да су извођачи радова покушали да прикрију откриће, у први мах није било јасно о којој врсти археолошког наслеђа се ради. Одмах по обиласку терена од стране археолога Завода и предаје извештаја о открићу археолошког наслеђа, покренут је поступак заштите (евиденција). Након тога, радови су обустављени и покренута су заштитна археолошка истраживања о трошку инвеститора, у складу са Законом о културним добрима.

Спроведена заштитна археолошка истраживања на ова два градилишта показала су да се ради о римском аквадукту – зиданом водоводном каналу, поред кога су констатовани и остаци старије фазе водовода – керамички цевовод. На основу спроведених истраживања, документовано је да се аквадукт пружа и на простору будућег наставка Сомборског булеvara, односно јужне траке Сомборског булеvara која је прешла преко трасе римског аквадукта. Постојећа, северна траса булеvara, која је изграђена и пре 2020. године такође је прешла преко трасе римског аквадукта, али приликом те изградње (непознат датум) откриће није регистровано.

Покренут поступак заштите (евидентирање римског аквадукта као археолошког локалитета – добра које ужива претходну заштиту) обухватао је и достављање обавештења надлежном нивоу градских власти. Иако је у случају аквадукта, а за разлику од правног статуса заштите археолошког локалитета Касноантичка и ранохришћанска некропола у

Јагодин Мали, претходно већ био покренут поступак заштите (формирана евиденција) и власници земљишта о истом обавештени још 2020. године, до спречавања уништења археолошког наслеђа опет је дошло пре свега услед физичког присуства археолога испред грађевинских машина.

Гордана Јеремић, Археолошки институт, Београд
Александар Алексић, Завод за заштиту споменика културе Ниш
Јасминка Богић, Завод за заштиту споменика културе Ниш

ПРИЛОГ ЗАШТИТИ АРХЕОЛОШКОГ НАСЛЕЂА: НОВИ НАЛАЗИ КАСНОАНТИЧКИХ ГРОБОВА НЕКРОПОЛЕ НАИСУСА У ЈАГОДИН МАЛИ

Касноантичка и ранохришћанска некропола Наисуса у Јагодин Мали предмет је археолошких истраживања већ готово читав један век, док се подаци о овој изузетно значајној некрополи прикупљају од 1888. године. Међутим, већина истраживања била је иницирана случајним открићима гробних целина приликом извођења грађевинских радова.

Поједини делови некрополе заштићени су као засебна непокретна културна добра (споменици културе и археолошка налазишта), од којих су нека и категорисана као н.к.д. од изузетног значаја. Међутим, до данас није био сачињен свеобухватни приступ у заштити овог локалитета. Притисак интензивне инфраструктурне и комерцијалне изградње, нарочито током 2020. и 2021. године, проузроковао је интензивније прописивање мера техничке заштите (услова) од стране надлежног завода, у ситуацији када недостаје правни основ за прописивање обавезних заштитних археолошких истраживања који би претходили изградњи.

Посебан аспект проблема у заштити овог археолошког локалитета представља ниво неопходне физичке заштите и презентације већ откривених и конзервираних ранохришћанских гробница, без јасно установљеног корисника или титулара, са дефинисаним правима и обавезама.

Током марта 2022. године, приликом реализације једног од пројеката изградње, током кога је обављање археолошког праћења, дошло је до открића две гробне целине. Околности везане за реализацију археолошког праћења показале су неадекватност примене ове мере на простору познатог археолошког локалитета, на коме је откриће археолошког наслеђа приликом грађевинских радова неупитно. У циљу спречавања даљег уништења, израђен је елаборат заштите некрополе, а на основу

тога и покренут поступак правне заштите (евиденција), чиме је створен правни основ за прописивање претходних заштитних археолошких истраживања у поступку изградње, као обавезујућег услова на простору дефинисаног археолошког налазишта.

Поражавајући су подаци да је од 5 откривених цркава, односно базилика, сачувана само 1, а од 302 откривене гробнице и зиданих гробова, данас је сачувано свега 24, чинећи тако проценат уништења од преко 90%. Јавности није доступна ни једна од сачуваних 20-ак гробница. Са друге стране, проценат истражености локалитета је мањи од 2%, а археолошки је истражено тек око 30% откривених гробних целина. Наравно, борба за примену оваквог приступа у пракси тек предстоји.

Марин Бугар, Народни музеј Крушевац

НАДГРОБНИ СПОМЕНИЦИ ИЗ ЗДРАВИЊА – КРАТАК ОСВРТ НА ЛОКАЛНУ ПРЕЗЕНТАЦИЈУ НАСЛЕЂА

Средњовековни надгробници из села Здравинџа код Крушевца у жижи су стручне и шире јавности од 2016. године и од тада су у више наврата презентовани кроз стручне скупове, публикације и медије. На овај начин, веома важно споменичко наслеђе овог дела Србије добило је заслужену пажњу, док шири археолошки контекст још увек чека на комплекснији истраживачки рад.

С обзиром да су у међувремену, у организацији локалне заједнице, али на жалост без сарадње са надлежним установама културе, оба споменика изложена у простору око сеоске цркве, у овој прилици даће се краћи осврт на начин њихове презентације, могућност адекватног очувања и туристички потенцијал.

Љубиша Васиљевић, Народни музеј Крушевац

МОГУЋНОСТ ЗА НОВИ ЖИВОТ ЛОКАЛИТЕТА МОГИЛЕ У НОЗРИНИ КОД АЛЕКСИНЦА

Локалитет Могиле у Нозрини код Алексинца забележен је још крајем XIX века, када су у оквиру тумула пронађена два камена саркофага, као и други налази из античког периода. На њега је поново скренута пажња 1910. године, када је откривен тумул са гробном конструкцијом

од опека, док је пре Другог светског рата археолошка слика Нозрине употпуњена архитектонским остацима, затим статуетом каменог лава и рељефно декорисаним надгробним спомеником. Бројност налаза у Нозрини подстакла је и А. Јовановића да међу првима овај локалитет сврста у значајнија античка налазишта на левој обали Јужне Мораве, због чега се, посебно у скоријој литератури, све више истиче потреба да се исти додатно истражи систематским археолошким ископавањима.

Томе у прилог сведочи и случајно нађен групни налаз од двадесетак фрагмената вотивних рељефа посвећених Јупитеру, Јунони, Митри, Солу и Трачком коњанику, који потиче из новијег периода. Присутност већег броја споменика наводи на претпоставку да су се они заправо могли налазити у неком мањем светилишту где су поштована различита божанства. Додатно, начин на који су ови вотивни рељефи уништени говори о могућности да је светилиште било разорено, можда од стране припадника религије која је тада започињала своју експанзију и имала нетолерантан став према паганским споменицима - кришћанства.

Имајући у виду значај локалитета Могиле у Нозрини, затим атрактивност нађеног археолошког материјала, као и његову близину ауто-путу Београд-Ниш, сматрамо да би се овде могао формирати изложбени простор са поставком посвећеном римској религији у сутону античког периода односно омањи визиторски центар који би био лако доступан за посету бројних поклоника античке културе. Тако би се, уз помоћ савремених видова презентације, могла сликовито оживети прошлост овог места, док би алексиначка котлина добила нову туристичку атракцију чија би одрживост могла знатно допринети даљим могућностима за истраживања локалитета.

Сања Црнобрња, Народни музеј Топлице

LIVING HISTORY КОНЦЕПТ КАО ИНТЕРПРЕТАТИВНИ МОДЕЛ НА ПРИМЕРУ ПРОЈЕКТА “КОЗНИК - ГРАД ВИТЕЗОВА”

Представљање примене *living history* концепта и његове методологије на примеру пројекта “Козник - град витезова”, са освртом на научне, музеолошке и теоријске поставке о развоју и примени концепта у свету и код нас. Иако често оспораван овакав приступ презентације културне баштине је широко прихваћен у свету, посебно кроз институције музеја на отвореном и оних институција које се баве експерименталном археологијом. Приказ концепта за циљ има представљање могућности

и метода овог концепта који може укључивати креативну индустрију, мултимедију и много других дисциплина.

Адам Н. Црнобрња, Народни музеј Србије

КОМПЛЕКС РИМСКИХ РУДНИКА НА КОСМАЈУ – ЗАШТИТА КРОЗ УКЉУЧИВАЊЕ У ОДРЖИВИ РАЗВОЈ

Космајска рудничка област налази се у атарима села Стојник, Бабе и Губеревац, а њена централна зона простире се на око 6 квадратних километара. У њој се, поред рударских окана и великих експлоатационих површина, и данас прекривених римском шљаком и бројним траговима дневних копова, налазе и остаци римског војног утврђења, цивилног насеља, јавних грађевина, некропола. Археолошка истраживања обављана су на појединим локацијама у више наврата у периоду од 1951. до 1986. године, а Народни музеј Србије обновио их је од 2015. године.

Сагледавајући карактер рудничког комплекса, његову угроженост, као и потенцијале дошли смо до закључка да сама археолошка истраживања, па и ископавања, у даљој реализацији пројекта не треба спроводити само ради нових научних сазнања, већ их пре свега треба планирати заједно са радом на омогућавању одрживости читавог пројекта. Стварање услова за одрживост пројекта подразумева и укључивање шире заједнице у читав процес. Најбољи начин да се то постигне јесте поступно омогућавање доступности појединих локалитета у оквиру комплекса за посете широј јавности, као и осмишљавање начина за привлачење посетилаца. Постизање тог циља представљало би и најбољу заштиту рудничког комплекса који је веома угрожен активностима дивљих трагача.

На основу увида у стање локалитета, могућности за њихово уподобљавање за посете и обиласке, разматрања могућности за укључење локалне самоуправе као и прибављања финансијских средстава из више извора, сачињен је предлог начина и динамике рада у оквиру четворогодишњег процеса.

У излагању ће бити представљен “Предлог акционог плана за укључивање комплекса римских рудника на Космају у туристичку понуду града Београда” као и процес његове израде, од прикупљања неопходних података, усаглашавања са планским документима до таргетирања сарадника и извора финансирања.

Весна Црноглавац, Народни музеј Ниш

ИЗАЗОВИ У ОЧУВАЊУ АРХЕОЛОШКОГ НАСЛЕЂА (ИЗ ПРАКСЕ НАРОДНОГ МУЗЕЈА НИШ)

Рад има за циљ да укаже на изазове са којима се суочава Народни музеј Ниш у очувању археолошког наслеђа на надлежној територији. Као музеј комплексног типа, своју делатност Музеј спроводи на територији града Ниша, Алексинца, Ражња, Сврљига, Дољевца и Мeroшине. Ова територија је позната по великом броју археолошких налазишта, на којима ради велики број истраживача и стручњака из различитих институција: установа заштите (Музеј Ниш, Завод за заштиту споменика културе Ниш и Републички завод за заштиту споменика) и научних установа (Археолошки институт и Филозофски факултет у Београду – одсек за археологију). Иако се послови на истраживању водећих археолошких локалитета обављају више деценија, сведоци смо да интерсекторска сарадња није на високом нивоу, што за резултат има различите нивое истражености, очуваности и презентације тих налазишта. Поред тога, проблем илегалне трговине археолошког материјала је све присутнији, на шта указују подаци добијени од Царине у Нишу.

Полазећи од чињенице да сви тежимо ка очувању археолошког наслеђа, чини нам се да је крајње време да разговарамо о начину унапређења међусекторске сарадње и значају разумевања потреба и приоритета различитих институција, притом поштујући законске одредбе и обједињујући опште и појединачне интересе.

Јелена Анђелковић-Грашар, Археолошки институт Београд

АЛАТИ И ПРАКСЕ У ОДРЖИВОМ РАЗВОЈУ ВИМИНАЦИЈУМА

Археолошки парк Виминачијум представља специфичан пример приступа одрживом развоју када је археолошко наслеђе у питању. Од самог почетка његовог оснивања односно отварања дела налазишта за јавност, заштита, презентација и интерпретација постављени су као најважнији носиоци процеса одрживости. Након три године рада Парка, донета је одлука о сталној заштити градског језгра и легијског логора. Локална заједница се укључила у различите нивое рада, држава је препознала самодрживост пројекта и омогућила даљи развој у више смерова, док је целокупна јавност учествовала у интензивној комуни-

кацији. Видљивост у међународним оквирима добијена је учешћем у различитим пројектима.

Упркос вишегодишњем раду и добром функционисању Парка, током 2021. године дошло је до покушаја пљачкања који је међу стручном јавношћу оставио горак осећај, посебно знајући какве су мере заштите на овом локалитету. Такав догађај отворио је многа питања у вези будућих стратегија везаних за одрживост археолошке баштине, а по нашем мишљењу један од акцената неопходно је ставити на едукацију као активност од виталног значаја за заштиту наслеђа. Едукација мора ићи у више смерова: од стручњака према заједници, према локалним и државним структурама и доносиоцима одлука, али и унутар институција које археолошко наслеђе имају као свој фокус деловања.

У односу на ситуацију загревања планете, сталних сукоба, искустава које је донела пандемија Ковид 19, сви локално оријентисани проблеми заштите добијају нови контекст и указују на ризике које озбиљно треба узети у обзир, због чега и планови одрживог развоја морају постати део како устаљене праксе, тако и флексибилних стратешких процеса који ће омогућити прилагођавање константним променама модерног доба.

Бојана Племић, Академија струковних студија, Београд

КУЛТУРНЕ РУТЕ И АРХЕОЛОШКО НАСЛЕЂЕ СРБИЈЕ

Културне руте које тематски повезују путовања кроз простор и време европског тла, покренуте од стране Савета Европе 1987. године, осмишљене су као транснационалне мреже за боље упознавање и разумевање заједничког културног наслеђа Европе. До сада је сертификовано више од 30 оваквих рута чији је развој захтевао испуњење основних критеријума попут дефинисања тема репрезентативних за европске вредности, затим препознавања елемената културне баштине (материјалне и нематеријалне), креирања тела са правним статусом и учесницима из најмање три европске земље, те њиховог заједничког деловања уз омогућавање видљивости широм Европе.

Наслеђе Србије је вишеструко укључено у сертификоване културне руте као што су Трансроманика, Европски пут индустријског наслеђа, Европска рута гробалба или *Réseau Art Nouveau Network*, док је у погледу археологије најважнија рута Путевима римских царева и дунавски пут вина, која обухвата неколико локалитета. Овом приликом покушали смо да сагледамо у којој мери овакви пројекти заиста утичу на бољу валори-

зацију и одрживост домаћих налазишта. Имајући у виду да организације које њима управљају у Србији, као и неке које се истичу као потенцијални предлагачи будућих рута, углавном нису установе заштите, а често нису ни у партнерским односима са њима, поставља се питање како се путем њих допринеси обезбеђивању механизма сигурног коришћења археолошког наслеђа? О томе се посебно мора водити рачуна у случају оваквих итинерера будући да се они односе на ресурс који није обновљив, те да његовим угрожавањем нестаје не само туристичка атракција, већ и свака друга вредност за друштво. Стога се као неопходност намеће потреба да се сличним пројектима на домаћем тлу приступа првенствено кроз координисани рад стратешки креираних мрежа партнера јер само тако може доћи до остваривања њиховог пуног потенцијала, који је, без сумње, изузетно важан за препознавање наслеђа Србије на интернационалном нивоу.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

902/904(497.11)(048)
902/904:005.745(497.11)“2022”(083.97)
902/904:061.2(497.11)“2022”

СРПСКО археолошко друштво (Београд). Скупштина
(45 ; 2022 ; Прокупље)

Програм, извештаји и апстракти / Српско археолошко друштво,
XLV Скупштина и Годишњи скуп, Прокупље, 26. – 28. мај 2022. године
; [приредили Адам Црнобрња и Војислав Филиповић]. - Београд : Српско
археолошко друштво ; Прокупље : Народни музеј Топлице, 2022 (Beograd
: Colorgrafx). - 121 стр. ; 21 cm

Текст на срп. (ћир. и лат.) и енгл. језику. - Тираж 125.

ISBN 978-86-80094-19-9 (САД)

1. Српско археолошко друштво (Београд). Годишњи скуп (45 ; 2022 ; Прокупље)
а) Српско археолошко друштво (Београд). Годишњи скуп (45 ; 2022 ; Прокупље)
- Програми б) Археолошка истраживања - Србија - Апстракти

COBISS.SR-ID 66059529